

प्रस्तावना

कित्येक दिवसांपासून आमच्या मनात मठाचे संस्थापक सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांचे चरित्र छापून प्रसिद्ध करावयाचे होते. त्या आवाहनास अपेक्षेबाहेर प्रतिसाद मिळाला व भरपूर साहित्य जमा झाले होते. परंतु आकाश मेघांनी भरून यावे, पाऊस पडणार म्हणून चातकांनी चोच वासून राहावे आणि अचानक आकाश निरभ्र व्हावे, तसेच काहीसे घडत होते व चरित्र-प्रकाशनाचा योग काही येत नव्हता.

परंतु त्या अनंतकोटी ब्रह्मांडनायकाची लीला कोणास कळाली आहे? या चरित्रांमृतांच्या वर्षावाचा अमृतसिद्धी योग त्याला दादर मठाच्या अमृतमहोत्सवी वर्षातच आणावयाचा होता आणि आज - श्री स्वामी समर्थांच्या कृपाप्रसादाने आणि आशिर्वादाने प.पू. बाळकृष्ण महाराजांचे अध्यात्मिक जीवनदर्शन छापून महाराजांच्या अखिल भक्तजनांसाठी सादर करण्यास आम्हास अतिशय आनंद होत आहे.

हे चरित्र सर्वांगपूर्ण करण्यासाठी जरूर ती छायाचित्रे समाविष्ट केली आहेत. त्यात महाराजांचे तीर्थरूप आईबरोबर काढलेले एक दुर्मिळ छायाचित्र आपणास संग्रही असावेच असे वाटेल.

हे चरित्र तयार करण्यात महाराजांचे समकालीन भक्त माननीय विद्याधर विश्वंभर धोत्रे यांचा सिंहाचा वाटा आहे. स्वरे तर या पुस्तकाची सुरुवात त्यांच्याकडूनच झाली. पूर्वी ते माऊली मासिकांत महाराजांबद्दल लिहीत असत. आमच्या विनंतीवरून त्यांनी महाराजांचे चरित्र, त्यांचे स्वतःचे मनोगत, तसेच इतर भक्तांकडून कळलेले त्यांचे अनुभव सुवाच्य अक्षरांत संकलित करून आमच्याकडे पाठविले. त्यांच्या प्रासादिक भाषेचा अनुभव चरित्र वाचताना आपणास सतत येत राहिले. धोत्रे घराण्याशी महाराजांचे केवळ गुरूचेच नाते नव्हते, तर कुटुंबियांप्रमाणे होते. एवढेच नव्हे तर श्री. धोत्रे यांना खुद्द महाराजांनी प्राणसंकटातून वाचवले होते. त्यामुळे श्री. धोत्रे यांचे लिखाण या पुस्तकात समाविष्ट करणे, हे आमचे भाग्यच होय !

हे चरित्र प्रकाशित करण्याचे श्रेय मठाचे विश्वस्त श्री. शरदचंद्र विनायक टिपणीस, श्री. गजेंद्र चंद्रसेन गोरक्षकर, श्री. वसंत बाळकृष्ण पोतनीस व श्री. जयवंत हरिभाऊ कोठारे यांना असून या कामात त्यांना श्री. राम राघोजी राणे, श्री. सुधाकर आनंदराव परळकर व श्री. छोटू काडगांवकर यांचे बहुमोल सहाय्य झाले.

श्री. धोत्रे तसेच इतर ज्या भक्तांनी आपले अनुभव पाठविले. त्या सर्वांचे विश्वस्त ऋणी आहेत. अर्थात सर्वांचा नामोल्लेख करणे स्थलाभावी कसे शक्य आहे ?

इंदिरा प्रेसचे श्री. रा. शं. झोरी व त्यांचे सहाय्यक कामगार बंधू यांनी या पुस्तकाची सुबक व निर्दोष छपाई व बांधणी अल्पावधीत करून दिल्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

विसरतेपणी जर कोणाचा उल्लेख होणे चुकीने राहिले असेल, तर त्यांनी आम्हाला क्षमा करावी.

या पुस्तकाची किंमत शक्य तेवढी कमी ठेवण्यात आली असून विक्रीतून येणारे उत्पन्न मठाच्या निधीत समाविष्ट करण्यात येईल.

महाराजांच्या सर्व प्रेमळ भक्तवृंदास आणि भाविक जनांना हे चरित्र पसंत पडेल. अशी आशा आहे. विश्वस्त ही अल्पसेवा श्री. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या चरणी अर्पण करीत आहेत. ती आपण गोड मानून घ्यावी. ही नम्र प्रार्थना !

॥ श्री दत्तस्वामी दादा समर्थ ॥

दुसऱ्या आवृत्तीची प्रस्तावना

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज (सुरतकर), चरित्र - आठवणी - अनुभव या पुस्तकाची दुसरी आवृत्ती प्रसिद्ध करण्यात आम्हाला आनंद होत आहे. या पुस्तकाच्या पहिल्या आवृत्तीच्या सर्व प्रती संपल्यानंतर, भक्तजनांची या पुस्तकांची मागणी दिवसेंदिवस वाढत होती. या द्वितीय आवृत्तीमध्ये आम्ही काही भक्तजनांचे श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज व त्यांचे सुपुत्र आमचे श्री सद्गुरु बाबू महाराज यांच्याबद्दल त्यांना आलेले आपणखी काही अनुभव प्रसिद्ध करीत आहोत.

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज (सुरतकर) यांनी १९१० मध्ये स्थापन केलेल्या दादर येथील मठात दर्शनाला येणाऱ्या भक्तजनांची गर्दी दिवसेंदिवस वाढत आहे. श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज यांच्या अध्यात्मिक जीवनाचा परिचय त्यांच्या सर्व भक्तजनांना व्हावा हा पण ही दुसरी आवृत्ती काढण्यामागे उद्देश आहे.

कागदाच्या किंमतीत व छपाईच्या खर्चात भरमसाठ वाढ झालेली असतानासुद्धा आम्ही या द्वितीय आवृत्तीच्या पुस्तकाची किंमत फक्त रुपये १५/- ठेवली आहे. हेतू हा की हे पुस्तक विकत घेण्यास भक्तजनांना अडचण वाटू नये. या पुस्तकाच्या विक्रीतून येणारे उत्पन्न मठाच्या निधीत समाविष्ट करण्यात येईल.

‘क्राऊन प्रिंटर्स’ चे मालक श्री. संजय व सौ. स्मिता गुमास्त तसेच त्यांचे सहाय्यक श्री. संजय बोरकर यांनी छपाईचा जास्त खर्च न घेता पुस्तकाची छपाई व बांधणी सुबक करून दिल्याबद्दल त्यांचे मनःपूर्वक आभार.

महाराजांचे हे अध्यात्मिक जीवन चरित्र वाचताना त्यांच्या सर्व भक्तजनांना एक वेगळाच आनंद लाभेल अशी आम्ही आशा करून विश्वस्त ही अल्पसेवा श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांच्या चरणी अर्पण करीत आहेत.

दत्तजयंती

मार्गशीर्ष शके शुक्ल चतुर्दशी

१३ डिसेंबर १९९७

आपले नम्र

मठाचे विश्वस्त

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज

चरित्र - आठवणी - अनुभव

सत्चरित्राचा मागोवा

ज्या ठिकाणी परमेश्वराच्या नामाचा उच्चार होतो, ते ठिकाण पवित्र होय. 'मद् भक्त यत्र गायंते तत्र तिष्ठामि नारद' असे भगवान् सांगतात. मग परमेश्वराचे नाव सदोदित ज्याच्या मुखात आहे, तो मनुष्य किती पवित्र म्हणावा ! आणि ज्याअर्थी अशा मनुष्याकडून आपणास ब्रम्हज्ञानाची प्राप्ती होणार त्याअर्थी त्याच्या सान्निध जातांना केवढा पूज्यभाव आपल्या चित्तात असला पाहिजे? ब्रम्हज्ञान सांगणारे खरे सद्गुरु या जगात खरोखर फार थोडे असतात, पण त्यांचा अभाव या जगातून कधीच होत नाही. हे संत म्हणजे मानवी वृक्षाचे मोहोर होत. हे अहेतुक दयासिंधू असतात.

- श्री स्वामी विवेकानंद

सद्गुरुचे वर्णन करताना श्रीस्वामी विवेकानंदांनी कृतज्ञतेने वरील ओजस्वी उद्गार काढले आहेत. सद्गुरु ब्र. भू. बाळकृष्ण महाराज यांचे आध्यात्मिक जीवन या अमृतशब्दांची प्रचिती आहे.

श्री सद्गुरु तात महाराज व श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज म्हणजे श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या संप्रदायातील दोन अमोल रत्ने आहेत. त्यांच्या आध्यात्मिक शक्तिया प्रभाव त्यांच्या निकटवर्ती भक्तांनाही त्यांच्या वास्तव्यकालात आकलन होऊ शकला नाही. तसेच त्यांनी स्वतःहोऊन आपल्या व्यक्तित्वाबद्दल कोणाजवळ अवाक्षरही उच्चारले नाही. मग त्यांच्या आध्यात्मिक व्यक्तिमत्त्वाचा प्रभाव त्यांच्या संप्रदायाबाहेरील लोकांना कसा विदित व्हावा ! यासाठी तर या चरित्राचा प्रपंच भक्तिपूर्वक आरंभिला आहे. जास्तीत जास्त माहिती मिळवण्याचा प्रयत्न करून कोणत्याही प्रकारे सत्याचा अपलाप न करता, हे सद्गुरु चरित्र भक्तवृंदासमोर सादर करित आहे.

वृत्त इंद्रवज्रा

अष्टाष्ट सप्ताधिक भूमि लक्ष्मी ।

शाकी तथा आश्विन वद्य पक्षी ॥

वारी रविच्या तिथी पंचमीला ।

जन्मानिया जो सुखवी जनांला ॥

वें शा. शं. कै. रंगनाथशास्त्री सदाशिव वैद्य - नाशिककर.

ब्र. भू. बडिकर महाराजांचे एक अधिकारी शिष्य कै. रावसाहेब सहस्त्रबुद्धे तथा बाबा महाराज हे आपल्या एका भक्ताला एकदा भावस्थितीत म्हणाले होते की, "बाळा लिहून ठेव वैशाख वद्य ११ बुधवार शके १८४० (म्हणजेच ५ जून १९१८) ही तिथी विसरू नकोस. एका महान श्रीस्वामीभक्त सत्पुरुषाची ही पुण्यतिथी आहे." साहजिकच सर्व भक्तवृंदांमध्ये विचारणा सुरू झाली. ही महान विभूती कोण असावी! ही पुण्यतिथी सद्गुरु ब्र. भू. बाळकृष्ण महाराज यांची असल्याची प्रचिती एका भक्ताकडून ज्ञात झाली. यावरून एका महान विभूतीचे विभूतीमत्व दुसऱ्या एका महान विभूतीने सांगावे, याला दिव्यदृष्टीचा साक्षात्कारच म्हणावा लागेल.

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांचा चुलत्यांचे नाव शिवशंकर पाध्ये व आईचे नाव देवकीबाई. पाध्ये घराणे हे यजुर्वेदी ब्राम्हण. महाराजांचा जन्म सुरत येथे व आश्विन वद्य ५ रविवार शके १७८८ या तिथीला म्हणजेच २८ ऑक्टोबर १८६६ ला झाला. महाराजांचे वडील कट्टर शिवभक्त. घरातील सर्व आचार-विचार सनातनी. महाराजांना एक वडील बंधू होते. व्यवसायामुळे ते मुंबईत स्थायिक झाले होते.

महाराजांचे प्राथमिक शिक्षण वडिलांचे देखरेखीखाली सुरत येथेच झाले. पुढील इंग्रजी शिक्षणासाठी त्यांच्या चुलत्यांनी त्यांना मुंबईस आणले. महाराजांचे चुलतेही आध्यात्मिक प्रवृत्तीचे होते. त्यांचे कॉलेजपर्यंतचे सर्व शिक्षण त्यांच्या चुलत्यांनी केले. ते बी. ए. परीक्षा उत्तम रीतीने उत्तीर्ण झाले.

विद्यार्थादशेत त्यांची वृत्ती अभ्यासू होती. अखंड जिज्ञासेमुळे वाचन फार. तत्कालिन सुशिक्षित सुधारकांबद्दल त्यांना अत्यंत आदर होता. पाश्चात वाङ्मयाच्या अध्ययनामुळे त्यांची धार्मिक मते पार बदलून गेली. पुढे महर्षी दयानंद सरस्वती यांची व्याख्याने ऐकून ते कट्टर आर्यसमाजी झाले. स्नान-संध्या, पूजा-अर्चा वगैरे सनातनी कल्पना पार बदलून ते संपूर्ण नास्तिक बनले.

महाराजांचा हा झालेला वृत्तीपालट धार्मिक वृत्तीच्या त्यांच्या चुलत्यांना फार जाणवला. ते दुःखी-कष्टी झाले. समजुतीच्या चार गोष्टी सांगून महाराजांचे मन वळविण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. पण त्याचा काही एक परिणाम न झाल्याने ते अधिकच कष्टी झाले. हा झालेला बदल चिंतेचा विषय होऊन बसला. त्यावेळी योगायोगाने श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या चुलत्यांचा सहवास एका महान सत्पुरुषांशी घडून आला. ते सत्पुरुष म्हणजे श्री. रामचंद्र व्यंकटेश बरडकर तथा तात महाराज. श्री तात महाराजांवर श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाचा वरदहस्त होऊन अनुग्रह प्राप्त झाला होता. भगवतभक्त संत एकनाथ महाराजांप्रमाणे त्यांनी गृहस्थाश्रम चोखपणे पाळला होता. श्री तात महाराजांनी श्री स्वामी समर्थ उपासना अपार वाढविली. त्यांनी अनेक मुमुक्षूंस गुप्तदेहाने मार्गदर्शन करून त्यांच्याकडून स्वामी उपासना वाढीस लावली. श्री स्वामी समर्थ संप्रदाय बहुतांशाने वाढविला. तातांच्या सहवासात राहून महाराजांचे चुलत्यांनी तात महाराजांकडून सानुग्रह मिळविला. महाराजांबद्दल सर्व हकीकत त्यांनी तातांना कथन केली व तातांनी काही उपदेशांमृत त्यांना पाजावे अशी कळकळीची प्रार्थना केली.

हे ऐकून श्री. तातमहाराज एकाएकी क्रोधायमान झाले. 'असल्या कुलांगार नास्तिकाचे मला दर्शनही नको' म्हणाले. तरीही लहानपणी बाळकृष्ण महाराजांना श्री स्वामीनामजपाची साधना कशी घडली हे सांगितले. रागानेच ते म्हणाले, 'जा त्याला सांग, तुला ही अवदसा का आठवली? लहानपणी उन्हाचे चटके बसेपर्यंत पाच-पाच तास केलेल्या स्वामीनामस्मरणाचा तुला जरी विसर पडला तरी माझे सदगुरू श्री. अक्कलकोट स्वामी महाराजांजवळ तुझ्या उपासनेची नोंद आहे. तेच तुला जीवनमुक्त करून ब्रम्हपदी नेणार आहेत. त्यांचा महान् भक्त म्हणून नियतीने तुझे नाव मुकुर केले आहे आणि तू असे का करतोस?

त्यांनी हे सर्व श्री. बाळकृष्ण महाराजांच्या कानावर घातले. बाळकृष्ण महाराजांना खेद झालाच व आश्चर्यही वाटले. त्यांनी स्वतःशीच विचार केला. हे कसे काय? घरात कुणालाही माहित नसलेली स्वामीनामजपाची हकीगत तातमहाराजांनी माझ्या चुलत्यांना सांगितली? खरे आहे. माझ्या लहानपणी सुरतेची एक वृद्ध स्त्री अक्कलकोटी जाऊन स्वामी समर्थाचे दर्शन घेऊन आली होती. ती बाई स्वामी समर्थाचे अनेक चमत्कार माझ्या आईला सांगू लागली ते ऐकून श्रीस्वामी समर्थाचे मला दर्शन घडावे म्हणून 'स्वामी समर्थ माऊली' हा जप पहाटेपासून उन्हाचे चटके बसेपर्यंत माझ्या घराच्या पत्र्यावर बसून मी करीत असे. जवळ जवळ सात-आठ वर्षे हा माझा नित्यक्रम होता. तातमहाराजांनी ते सारे अंतर्ज्ञानाने जाणले, माझ्या चुलत्यांना सांगितले...तातमहाराजांच्या तोंडचा भवितव्यतेबद्दलचा उल्लेख ऐकून बाळकृष्ण महाराजांना स्वतःच्या वागण्याचा पश्चाताप झाला. त्यांनी श्री तातमहाराजांना पत्र लिहून क्षमायाचना केली आणि अनुग्रह होण्याबद्दलची प्रार्थना केली. या संदर्भात राम गणेश गडकरी यांच्या एका वाक्याची आठवण होते. त्यांनी लिहिले आहे, 'संकल्प आणि सिद्धि यामध्ये नेहमी परमेश्वराचा हात असतो.' तातमहाराजांनी प्रार्थना ऐकली. बाळकृष्ण महाराजांना भेटिला बोलावले.

स्वतःबद्दल काहीही न बोलणारे महाराज तातांच्याबद्दल बोलू लागले म्हणजे सदगुरू प्रेमाने गहिवरून जात. तातमहाराजांनी त्यांच्या अंतरंगात शिरून त्यांच्या जीवनाचा बदल कसा घडविला होता, याची पूर्ण कल्पना येते. तातमहाराज व बाळकृष्णमहाराज यांचा गुरूशिष्यसंबंध एक तपाचा होता. हा काळ म्हणजे अनंत घटनांचा खजिनाच.

श्री तातमहाराजांची अध्यात्मशक्ती थोर होती. त्यांना अष्टसिद्धी अवगत होत्या. भक्तीयोग व कर्मयोग यांची त्यांनी घातलेली सांगड अजोड होती. अष्टसिद्धी असताही त्याग महान होता. स्वतःच्या खडतर तपश्चर्येने व श्री स्वामी समर्थांच्या कृपेने ब्रह्मसाक्षात्कार झालेला असतानाही, सरकारी अधिकारी या भूमिकेत गृहस्थाश्रमी पंचवीस वर्षे काढली आणि आपल्या सिद्धींची नको ती जाणीव समाजाला होऊ नये याबद्दल दक्षता घेतली. अशा गुप्तस्थितीतही मुमुक्षू भेटल्यावर स्वतःच्या आचरणाने त्याचा विश्वास संपादन केला, त्याला आध्यात्मिक मार्गदर्शन केले, त्याला जीवनमुक्तस्थितीत आणून सोडण्याचे कार्य केले. तातमहाराजांची कृती महद् आश्चर्यवत् अशीच. ते कधीही प्रत्यक्षपणे उपदेश करीत नसत, तसे करणे म्हणजे गुरूपणाचा

आव आणणे असे त्यांना वाटे. आपण वरिष्ठ दर्जाचे या भावनेचा ते नेहमी त्याग करीत. पण एकदा का त्यांच्या हृदयातील कल्लोळ मोकळा झाला की मग त्यातून उफाळणाऱ्या ज्ञानप्रवाहाला खंड नसे आणि तरीही तातमहाराजांची उत्तरे प्रत्यक्ष अशी कधीच नसत. ते दिसण्यात काळेसावळे, शरीरी उंच व सडपातळ. तपश्चर्येने शरीर तावून सुलाखून निघालेले. तेजःपुंज डोळे असे भेदक होते की त्यांच्या डोळ्यांकडे पाहण्याची शक्ती फारच थोड्यांची होती. त्यांच्यासारखा गोड आवाज आम्ही उभ्या आयुष्यात कुणाचाच ऐकला नाही, असे बाळकृष्णमहाराज नेहमी म्हणत. कधी कधी तातमहाराज समाधी स्थितीत असले की, त्यांच्या देहाचा सुगंध सुटे, अगदी कुणीही, कुठेही न अनुभवलेला. याबद्दल बाळकृष्णमहाराज म्हणत, 'काय करू रे, हजार रूपयाची अत्तरे सद्गुरू पूजेस वापरली, पण तो देहभान हरपवणारा सुगंध कुठेही, केव्हाही अनुभवाना येत नाही.'

श्री बाळकृष्णमहाराज व श्री तातमहाराज यांच्या प्रथम भेटीचे वास्तव मोठे हृदयंगम आहे. इंग्रजी विद्येने बुद्धीनिष्ठ नि नास्तिक बनलेले, सुकुमार गौरवर्ण कांतीने दुसऱ्यावर छाप पाडणारे बाळकृष्णमहाराज, तर श्री अक्कलकोट स्वामी महाराजकृपेने ब्रम्हसाक्षात्कार होऊनही गृहस्थाश्रमी कर्मयागी अवस्थेत ते सर्व अध्यात्मतेज लपवून ठेवणारी पण तेजप्रभा मुखावर पसरलेली धीरगंभीर मूर्ती तातमहाराज. एका रविवारी बाळकृष्णमहाराज तातमहाराजांकडे गेले. चुलत्यांशी झालेल्या संभाषणाचा काहीएक उल्लेख न करता, आर्यसमाजी तत्वज्ञान तातमहाराजांनी ऐकून घेतले. नित्यनियमाप्रमाणे संध्याकाळी ते भुलेश्वर येथील देवीच्या दर्शनास निघाले. बाळकृष्ण महाराजांना त्यांनी बरोबर घेतले. तातमहाराज देवीदर्शनासाठी देवळात गेले. मागोमाग बाळकृष्णमहाराज तातांकडे व देवीकडे बाळकृष्णमहाराज आळीपाळीने पाहू लागले. बाळकृष्ण महाराज फारच भयभीत झाले. तातांनी क्रुद्ध नजरेने बाळकृष्ण महाराजांकडे पाहून देवीकडे पाहिले तर देवीची मुद्रा अक्राळविक्राळ झाली. शांतरूप पार लोपले. याबद्दल श्री बाळकृष्ण महाराजांचे उद्गार आहेत, (वास्तविक पाषाणमूर्ती असलेली देवी परंतु सद्गुरू तातांचा भाव मला दाखविण्यासाठी आणि माझा नास्तिकतेचा नक्षा उतरविण्यासाठी देवीने इतके भयंकर स्वरूपदर्शन दिले की, भीतीने मी गर्भगळीत झालो. माझ्या सर्वांगाला कापरे भरले. मी डोळे झाकून सद्गुरू तातांचे पाय धरले. माझ्या डोळ्यातून अश्रू वाहू लागले. सद्गुरू माऊलीचे ती. क्षणात मला प्रेमभराने उठवून सद्गुरू तात म्हणाले, 'उठ बाळकृष्ण, ऊठ. आता देवीकडे बघ. मी भयभीतच देवीकडे डोळे उघडून पाहिले. प्रसन्न मुख, प्रसादयुक्त देवीची हसरी मूर्ती मला दिसताच मी पुन्हा सद्गुरू तातांचे पाय घट्ट धरले. म्हणालो, 'गुरूमहाराज, ही सर्व आपलीच लीला. आपण कृतीने माझा नास्तिक भाव नष्ट केला. आपणच माझे उद्धारकर्ते गुरू.) त्याचक्षणी प्रसन्नचित्ताने तातमहाराजांनी माझ्या मस्तकी हात ठेवून माझे गुरूपद घेतले.'

श्री तातमहाराजांचे सान्निध्य आणि त्यातून मिळविलेले अनुभव हेच महाराजांचे सर्वस्वी जीवनकार्य होऊन बसले. बाळकृष्णमहाराजांच्या प्रत्येक शंकेचे निरसन तातमहाराजांनी प्रत्यक्ष अनुभूतीने करून दिले. नास्तिकतेच्या पायरीवरून महाराज ब्रम्हसाक्षात्कार स्थितीप्रद येऊन स्थिरावले. तातमहाराज नियमितपणे बाळकृष्णमहाराजांकडून वेगवेगळे धार्मिक ग्रंथ नियमितपणे वाचून घेत असत, तेव्हा तिथल्या तिथेच त्यांची लय लागे व ते तदाकार होऊन जात. पण ग्रंथपठण करणाऱ्या बाळकृष्णमहाराजांची मात्र ती स्थिती होत नसे. त्यांचे शंकाखोर मन अनेकवेळा वाचताना, बुद्धीला न सुटणाऱ्या घटना वाचून संशयात पडे आणि तातमहाराजांना शंका विचारण्याचे धैर्य त्यांच्यात नव्हते. अशावेळी प्रसंगोपात प्रत्यक्ष प्रचितीने ते निरसन करीत.

एकदा श्री बाळकृष्णमहाराजांचे रामभक्त शिरोमणी मारुतीरायाबद्दलचे रामायणातील प्रसंगाचे वाचन चालले होते. त्यात मारुतीरायाच्या रोमारामातून 'राम' हा ध्वनी निघायचा. बाळकृष्णमहाराजांना शंका आली. वाचेने नामस्मरण चालू असलेला ध्वनी ऐकू येणे शक्य ओ, पण रोमारामातून हा ध्वनी कसा निघणार? हे बुद्धीला न पटणारेच. ही अतिशयोक्तीच असावी. बाळकृष्णमहाराजांच्या मनातले हे शंकेचे वादळ तातमहाराजांनी अंतर्ज्ञानाने ओळखले. त्यांनी स्वतःच्या उशाला असलेली रूईच्या कापसाची उशी श्री बाळकृष्णमहाराजांच्या कानशिलावर मारली. त्या निर्जीव उशीतून 'स्वामी' हा ध्वनी बाळकृष्णमहाराजांनी ऐकताच ते आश्चर्यचकित झाले. त्या मंजुळ ध्वनीने ते बेभान झाले. त्यांचे अष्टभाव जागृत होऊन सद्गुरू प्रमाने ते देहभान विसरले. तेव्हा अत्यंत कोमल व वत्सल भावाने तातमहाराज म्हणाले, 'वत्सा, थोड्याशा तपाने व स्वामीकृपेने जर मजसारख्या सामान्य माणसाची उशी गुरुचिंतनाचा ध्वनी काढू शकते. तर सर्व चराचराठायी राम पाहणाऱ्या मारुतीरायाच्या रोमारामातून रामध्वनी का निघणार नाही?' बाळकृष्णमहाराज सावधान होऊन नतमस्तक झाले.

आणखीही एकदा असाच प्रसंग घडला. श्री बाळकृष्ण महाराजांचे नैमित्तिक वाचन चालू असता, ऋषीआश्रमाच्या वर्णनात शंका निर्माण करणारा एक क्षण आला. ब्रम्हनिष्ठाच्या शक्तीने त्या आश्रमात वाघ, सिंह व गाय ही एकत्र निर्भयतेने

क्रीडा करीत असल्याचे वाचून बाळकृष्ण महाराज थबकले. वाघासमोर गाय आल्यावर तो भक्षण करील की क्रीडा करील ? हे सर्व शांतपणे घडेल ? तातमहाराजांनी एका रविवारी श्री बाळकृष्णमहाराजांना जेवायला बोलावले व या शंकेचे निरसन केले. त्यांनी पत्नीला तीन ताटे वाढावयास सांगितली. श्री बाळकृष्णमहाराज बुचकळयात पडले. तिसरे ताट कोणासाठी ? जेवणाचे अगोदर श्री तातमहाराजांनी पिंजरा उघडून पोपटाला बोलावले, घरातल्या मांजरीला हाक मारून बोलावले आणि दारातल्या कुत्र्यालाही बोलावले. तिसऱ्या ताटात जेवायला सांगितले. ते तीन प्राणी एकमेकांकडे आनंदाने बघत त्या तिसऱ्या ताटातले पदार्थ खाऊ लागले. वास्तविक पोपट व मांजर, तसेच कुत्रा व मांजर हे केव्हाही शांतपणे एकमेकांसमोर येणार नाहीत. पण या प्रात्यक्षिकाने तातमहाराजांनी अप्रत्यक्षपणे श्री बाळकृष्णमहाराजांना पडताळा दिला. म्हणाले, “आता तरी शंका सोड. अध्यात्मशक्तीने आत्मभाव जाणलेले ऋषी काय करू शकणार नाहीत ?” बाळकृष्णमहाराज कमालीचे अंतर्मुख झाले.

सद्गुरुस्मृतीने बाळकृष्ण महाराज देहभान विसरून जात. अखंड आसवांनी देह अष्टभावांनी भरून येई आणि अत्यंत आर्तस्वरात ‘अद्यापी का सद्गुरु करुणा न ये रे’ अष्टक चरणाने ते गुरुस आळवू लागले की, सर्व देवघरभर सहस्त्रावधी गुलाबांच्या फुलांचा सुमधुर वास दरवळे. अशी गुरुशिष्याची जोडी विरळच. महाराजांनी लग्न केले तेही तातमहाराजांच्या कृपावंत अनुजेनेच. प्रथम पुत्ररत्नाचा सोहळा पाहून ते आपल्या पत्नी प. पू. कमलामाता यांना म्हणाले, “हे बघ, या पुत्रप्राप्तीने मी तुझ्या ऋणातून अंशतः मुक्त झालो आहे. आता मी माझ्या आध्यात्ममार्गाने माझी कालक्रमणा करणार आहे. आता तातांची आपण दोघेही लेकरे तेव्हा त्यांच्या अनुग्रहाने मी जो मार्ग स्वीकारला आहे. त्यात तूही सहभागी व्हावे आणि मला माझ्या आध्यात्ममार्गात तनमनाने निष्ठापूर्वक मदत करावी, एवढीच आता तुजपासून माझी अपेक्षा आहे.” कमलामाता श्रीमंत घराण्यातून आलेल्या. रुपदेहाने सर्वसंपूर्ण. कमलामातांनी पती-आज्ञा शिरसावंद्य मानली. आमरण संन्यासिनीचे खडतर जीवन जगण्याचे ठरवले. बाळकृष्ण महाराजांच्या सान्निध्यात त्या सावलीप्रमाणे राहिल्या. सगळ्या हालअपेष्टा सोसून हे सेवाव्रत त्यांनी भक्तीपूर्वक पाळले. कमलामातांच्या त्यागाला उपमा नाही. गुरुकृपेने सर्वसिद्धी सतत सेवेस हजर होत्या, पण त्यांचा विनियोग संसार चालविण्यासाठी श्री बाळकृष्णमहाराजांनी कधीही केला नाही. या दांपत्याने कोणाच्याही मदतीची केव्हाही अपेक्षा केली नाही.

महाविद्यालयीन शिक्षण संपल्यावर श्री बाळकृष्ण महाराज काही काळ गोकुळदास संस्कृत पाठशाळेत संस्कृतचे शिक्षक होते. अध्यापनाचे काम सांभाळून श्रीमंत मित्रांच्या संगतीने शेअर बाजारात ते सट्टावायद्याचे व्यवहार करू लागले. पुढे काही काळाने अंदाज चुकल्यामुळे वायदेबाजारातील व्यवहार फसला. त्यात त्यांना फार जबरदस्त फटका बसला. वित्तहानी सोसावी लागली. त्याचे परिमार्जन त्यांनी आपल्या पत्नीचे दागदागिने विकून केले. पुन्हा त्या बाजूला कधी फिरकले नाहीत. यावेळी त्यांचे वास्तव्य मुंबईतील काळबादेवी भागातील हनुमानगल्लीत होते. त्यांच्याच शेजारी त्यावेळी धोत्रे कुटुंब राहात होते. महाराजांचा व धोत्रे कुटुंबाचा स्नेहभाव शेवटपर्यंत टिकला व अजूनही महाराजांच्या पश्चातही त्यांचा स्नेहभाव टिकून राहिलेला आहे. धंद्यात ठोकर बसल्यावर ते फारच विरक्त झाले. त्यांनी आपला शिक्षकाचा पेशा सोडून दिला. पुढे ते आपला सर्व वेळ पूजा-अर्चा, ध्यान-धारणा यात घालवू लागले. त्यांची ध्यानधारणा इतकी प्रगत झाली की, त्यांना समाधी अवस्थेत वेळेचे अवधान राहिन्यासे झाले. पुढे पुढे तातमहाराज यांच्या कृपाप्रसादाने, अनुग्रहाने प्रभु रामकृष्ण परमहंसंप्रमाणे त्यांची स्वामीभक्ती व अष्टभाव स्थिती इतकी पराकोटीला गेली की, तीन-तीन दिवस ते देवघरातून बाहेर पडेनासे झाले. काही वेळा अत्यंत सुमधुर स्तोत्राचा निनाद ऐकू येई. तर काही वेळी कंपायमान देहस्थितीत प्रार्थनेचा मुक्त स्वामीजयघोष चालल्याचे निदर्शनास येई. त्यांच्यापाशी उपजत अपार शिवभक्ती होती. शेजारच्या धोत्रे कुटुंबाने हे साक्षात् अनुभव घेतले व त्यामुळे त्यांची श्रद्धा श्री बाळकृष्ण महाराजांवर जडली. त्यांच्या भक्तीमार्गात ते कायमचे सहभागी झाले.

धोत्रे कुटुंब पुण्यानजीकच्या फुलगावचे. त्या कुटुंबातील कै. शंकर हरी धोत्रे यांना पिशाच्चबाधा होती. श्री बाळकृष्णमहाराजांचे दर्शन घेण्यास ते भीत असत. तरी बाळकृष्ण महाराजांनी श्री स्वामी समर्थांच्या तीर्थाने ही बाधा संपूर्ण नाहीशी केली आणि त्यांना पूजा दिली. कै. हरी उद्धव धोत्रे हे मृत्यूशय्येवर असताना त्यांची शेवटची घटका नजीक आल्याची पूर्वसूचना बाळकृष्णमहाराजांनी त्यांच्या मुलांना दिली. मात्र कै. त्र्यंबक हरी धोत्रेना सर्वांबरोबर फुलगावी पाठविले नाही. याबद्दल सांत्वनपर पत्रात महाराजांनी लिहीले, ‘त्र्यंबकचे मन फार कोमल. त्याला दुःख सहन होणार नाही म्हणून त्याला तो प्रसंग पाहू दिला नाही.’ आयुष्यात महाराजांनी कै. हरीपंतांना कधीही पाहिले नसताना केलेले त्याचे तंतोतंत वर्णन महाराजांच्या अंतर्ज्ञानाची साक्ष देणारे आहे.

कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे हे फार शंकाखोर होते. ते महाराजांना अनेक प्रश्न विचारीत. तेव्हा एक दिवस महाराज त्यांना म्हणाले, “त्र्यंबक, तू फार वर्षे जगशील, तेव्हा स्वामी सेवा स्थिर श्रेद्धेने कर. उगाच अश्रद्ध राहू नको.” ते तरुण वयात प्लेगच्या साधीत सापडले. जगण्याची शक्यता नाही असे पाहून ते त्यांचे बंधू बापू यांना म्हणाले, “बापू महाराजांना सांग, आम्ही चाललो, पण संतांचे शब्द का चुकावेत? इतक्यात महाराजांची स्वारी हजर. सर्व घर दुःखी. महाराज म्हणाले, “तुम्ही सर्व बाहेर चला. उद्या सकाळी खीर करून मग मला हाक मारा,” सर्वजण बाहेर गेल्यावर बाळकृष्णमहाराजांनी दाराला कडी लावून घेतली. रात्रभर काय केले. स्वामी जाणे. पण सकाळी शुद्धीवर आलेल्या कै. त्र्यंबक हरी धोत्रेनी महाराजांचे पाय घट्ट धरले व म्हटले, “महाराज, भूक लागली” त्यावर खीर दिली. प्लेग पळाला. ते त्र्यंबक हरी धोत्रे ८२ वर्षांचे होऊन स्वामीचरणी विलीन झाले.

धोत्रे घराण्यातील एका लग्नसमयी, पेरणे मुक्कामी श्री बाळकृष्णमहाराज लग्नास उपस्थित राहिले. महाराजांमुळे खूप लोक लग्नास जमले. त्या गावी एक वाडा पन्नास वर्षे पडीत होता. महाराजांनी त्या वाड्यात राहण्याचे ठरविले. सर्व लोकांनी भिती दर्शविली; पण परब्रम्हरी बाळकृष्ण महाराज बरोबर असताना भीती कसली, असाही सूर उमटला. मग रात्रभर तिथे भजन - आरत्यांचा धुमाकूळ चालला त्या वाड्यात पिशाचरूपी सर्पाने धोत्रे बंधूपैकी एकाला दंश केला. अंगभर वीष चढले. श्री बाळकृष्ण महाराज त्यांच्याजळ गेले. मूळ पुरुषसर्पस बोलावून त्यांनी त्याला मुक्ती दिली. तो गतप्राण झाला आणि सदगुरू हस्तस्पर्शाने धोत्रे वाचले. खरोखर, अनंत जन्मांच्या पूर्वपुण्याई खेरीज हा लाभ मिळणार नाही. बाळकृष्ण महाराजांनी धोत्रे कुटुंबियांवर आपले कुटुंबिय म्हणून अपार प्रेम केले.

श्री बाळकृष्ण महाराज यांचे देहदर्शनही अत्यंत प्रेमळ, मोहक व भावमय होते. सामान्यतः केव्हाही त्यांच्याकडे जाण्याच्या भक्तास ते देवघरात ध्यानधारणा, पूजा-अर्चा, जप-जाप्य यात मग्न असलेले दिसत. ते नेहमी अत्यंत तलम असा जरीकाठी पितांबर वापरीत. सर्वांगास भस्माचे पट्टे, कंठी स्फटीकांच्या व रूद्राक्षांच्या माळा असत, तांबूस रंगावर असलेली भरदार दाढी, अंगाला पूजेस वापरलेले सुवासिक अत्तर, हातास लावलेल्या केशरी गंधाचा पिवळसरपणा, पीतांबरावर खोवलेले पूजेचे वस्त्र, कडकडीत उपोषणाने गोच्या पोटास पडलेल्या वळया, शरीरकांती प्रतिरेशमी वस्त्राबरोबर स्पर्धा करणारी, तेजस्वी डोळे पाहणाऱ्याच्या हृदयाचा ठाव घेणारे, वात्सल्य ओसंडणारे, अशी पायी मिठी घालावी वाटणारी मूर्ती. ते प्रेमळ स्वरात सांगत, “अरे विश्वंभरा, ऊठ. कुणाच्या पायावर डोके ठेवतोस? आजोबांच्या ठेव.”

श्री बाळकृष्णमहाराज श्री अक्कलकोटस्वामी समर्थांना आजोबा म्हणत. तातमहाराज आध्यात्मिक परंपरेतील गुरू असले, तरी त्यांनी अनुग्रह दिल्यानंतर बाळकृष्ण महाराज आणि कमलामाता त्यांना आपला पिता मानीत आणि तातमहाराजांचे गुरू श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ. यामुळे पिता-पुत्र-आजोबा असे नाते रूढ झाले. ते सर्वांना प्रेमाने आजोबांच्या पायावर डोके ठेवण्यास सांगत. ते म्हणायचे, ‘आजोबांच्या पायी हृदय गहिवरू दे. या क्षुद्र देहासाठी कशाला वेडा होतोस? एवढा अधरी होतोस रडतोस मग देह जळाल्यावर काय करशील? या मातीला काय किंमत? श्री बाळकृष्णमहाराज स्वामीचरणी तनमनाने इतके लीनदीन होत की, त्यांच्या नामोच्चाराने देहस्थिती विसरून बेभान होत आणि मग घळाघळा अश्रूधारा गळत.

कै. विश्वंभर धोत्रे यांनी बाळकृष्ण महाराजांना सोनेरी चौकट असलेल्या दोन तसबिरी अर्पण केल्या. एक श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची, तर दुसरी तातमहाराजांची. बाळकृष्णमहाराजांना त्या तसबिरी फारच आवडल्या. प्रेमाने डोळ्यांनी त्या तसबिरींकडे बघत महाराज आनंदाने उद्गारले, “तू आम्हाला दोन तसबिरी दिल्यास, आम्ही तुला दोन घरे देऊ.” आणि खरोखर महाराजांची वाणी फळरूप झाली. पाच वर्षांतच धोत्र्यांची दोन मोठी घरे झाली आणि त्यांचे वास्तूपूजन महाराजांच्या पाद्यपूजेने यथास्थित पार पडले. सदरसमयी शेकडो लोक श्री बाळकृष्णमहाराजांच्या दर्शनाला जमा झाले. स्वामी नामस्मरणाचा अखंड गजर चालू होता. सर्व लोक भजनात गुंग झाले आहेत, असे पाहून महाराज तिथून उठले आणि नव्या घराच्या परसातल्या एका विहीरीत पाय सोडून अंधारी जाऊन बसले. भजन संपल्यावर लोक पाहतात, तर महाराज जाग्यावर नाहीत. खेडेगाव, रात्री दोनचा सुमार, अंधार मी म्हणणारा, अशा स्थितीत बऱ्याच जणांनी हातात कंदील घेऊन महाराजांना शोधायला सुरूवार केली. शोधता शोधता महाराज सापडले. विहीरीत पाय सोडून बसलेले. तोंडावाटे मोठ्याने काहीतरी बोलत आहेत. लोक आश्चर्यचकित होऊन म्हणाले, “महाराज हे काय? आम्ही आपणास सर्वत्र शोधले. आपण इकडे कसे?” तेव्हा महाराज हसून उद्गारले, “माझी मुले येथे खेळणार आणि या विहीरीत अनेक बायाबापड्यांनी जीव दिलेला आहे. त्यांना मुक्ती नाही. त्यांचा माझ्या मुलांना त्रास होवू नये म्हणून मी त्यांना मुक्तीप्रद नेत आहे.” आणि तेव्हापासून ती विहीर व आसमंत पूर्ण शांत झाले.

त्याच विहिरीत श्री. विद्याधर धोत्रे हे नऊ वर्षांचे असताना पाणी शेंदत असतेवेळी पडले होते. विहीर चाळीस फूट खोल. पाऊसकाळापूर्वीचे दिवस. विहिरीत पाणी जेमतेम गुडगाभर. अक्षरशः देहाच्या ठिकच्या व्हायच्या, पण श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ व श्री बाळकृष्ण महाराज यांच्या कृपेने जिवंत राहिले. आड रक्तबंबाळ झालेला. घरातल्या सर्वांच्या तोंडचे पाणी पळालेले. वडील जवळ नव्हते. अशा भयानक स्थितीत कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे म्हणाले, “अरेरे, विद्याधर, हे काय घडले? आता विसूला कोणत्या तोंडाने काय सांगे?” तेव्हा विहीरीतून आवाज आला, “अण्णा, घाबरू नका. आपल्या महाराजांनी मला हातावर झेलले आहे. गणेशाच्या सोंडेवर माझा देह आहे.” नंतर पाळणा सोडून प्रस्तुत लेखकाला वर घेण्यात आले. चुलते कुरवाळून म्हणाले, “तुझ्या पाठीशी महाराजांचे आशीर्वाद आहेत. त्यांची कृपा तुझे सदैव रक्षण करील. हे गंडांतर श्री बाळकृष्ण महाराजांमुळे टळले.”

श्री बाळकृष्ण महाराज अत्यंत भावपूर्ण आणि प्रासादिक प्रवचने करीत. नवविधा भक्तीवरील त्यांची प्रवचने कुणीही लिहून ठेवण्याचा प्रयत्न केला नाही; त्यामुळे आपण एका महान विषयाबाबत वंचित ठरलो आहोत. मुंबईस काळबादेवी येथे एका गुजराती स्त्रियांनी तर महाराजांच्या भोवती गराडाच घातला होता. कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे त्या प्रवचनाला हजर होते, पण उशीरा गेल्याने त्यांना प्रवेशद्वाराशी ताटकळत उभे राहून प्रवचनाचा लाभ ध्यावा लागला. महाराजांच्या लगत, भोवती बसलेल्या स्त्रिया टक लावून महाराजांकडे पाहात बसलेल्या कै. त्र्यंबक हरी धोत्र्यांच्या लक्षात आले. भक्तीप्रेमामुळे त्यांचे मन बोलू लागले, ‘एवढ्या सुंदर स्त्रियांच्या गराड्यात महाराज सापडलेले, मोहपाशाने त्यांचे पतन झाल्यास त्यांच्या आध्यात्मसाधनेत विघ्न आल्यास पुढे कसे काय व्हायचे? महाराजही तोडीस तोड तितकेच देखणे मोहक आहेत.’ असल्या विचारांनी त्यांचे लक्ष प्रवचनात राहिले नाही. नवल असे की, महाराजांनी एकदम प्रवचन थांबवून हाक मारली, ‘त्र्यंबक’ ते मग वाट काढून महाराजांजवळ जाऊन बसले. महाराजांनी भेदकपणे पाहून त्यांच्या डोक्यावर लाडीकपणे चापट मारली. त्यांना विचारले, ‘त्र्यंबक, तमे ध्यान उपर छे? स्त्री-पुरुष भेद आजोबाये मारापासेथी खेची लिधा. तू फिकर ना कर. प्रवचन उपर ध्यान राख.’ हे ऐकताच त्र्यंबक हरी धोत्रेना आश्चर्य वाटलेच, पण ते खजील झाले. त्यांनी महाराजांचे चरण शिवून मनःपूर्वक क्षमा मागितली.

लोकमान्य टिळक मंडालेहून सुटून आल्यावर त्यांचे गीतारहस्य हे पुस्तक प्रसिद्ध झाले. शांकरभाष्य संन्यासपर असल्याने लोकमान्य टिळकांनी गीतेच्या तत्वज्ञानाचा कर्मपर अर्थ या ग्रंथात लावला. यावर सनातनी लोकांनी फार गहजब करून विरोध केला. सभा होऊन निषेधाचे खलिते गेले, तर काहींनी त्यावर बहिष्कार आणाव अशी वेळ आणली. या बिकट अवस्थेत या ग्रंथाला संतांचा आशिर्वाद लाभावा या भावनेने टिळकांचे स्नेही कै. दे. भ. दादासाहेब खापर्डे यांनी श्री बाळकृष्ण महाराजांची दर्शनभेट घेऊन त्यांच्या पायी नतमस्तक केले व गीतारहस्याची एक प्रत त्यांच्या हाती देऊन आशीर्वाद मागितला. लोकमान्य टिळकांनी शिष्टाचाराप्रमाणे लांबूनच नमस्कार केला. दिव्यदृष्टीने महाराज त्या ग्रंथाकडे दोन मिनिटे बघत राहिले. मग मराठीत म्हणाले, “आम्ही उभयता हा ग्रंथ देवघरात ठेवतोच; परंतु प्रत्यक्ष आद्यशंकराचार्य यांनी मंडालेस ग्रंथाचे लिखाण चालू असताना स्वप्नात दर्शन देऊन आशिर्वाद दिला असताना आपण या सनातन्यांचे विरोधास का घाबरता? आपला हा ग्रंथ अमर आहे.” हे सर्व ऐकून लोकमान्य चकित झाले. महाराजांना त्यांनी पुन्हा वंदन करून सांगितले, “महाराज, आपण थोर अंतर्जानी. माझा स्वप्नस्थितीवर विश्वास नसल्याने मी हे स्वप्न कुणालाही सांगितले नाही, पण आपणास कसे कळले?” श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांकडे हात करून महाराज म्हणाले, बळवंतराव, ही यांची कृपा.”

श्री बाळकृष्ण महाराजांना अष्टसिद्धी अवगत होत्या, पण त्यांनी त्यांच्या संसारी आयुष्यात त्याचा केव्हाही उपयोग केला नाही. देह हा प्रारब्ध भोगूनच संपवावयाला हवा, अशी त्यांची शिकवण होती. जीवनात अनंत संकटे आणि विलक्षण प्रसंग आले असताही त्यांनी आपल्या भक्तिमार्गात लेशमात्र कमी न पडू देता भक्तांना यत्किंचितही तोशिस न लावता स्वतःचे देहदुःख स्वतःभोगले आणि भक्तांना श्रीस्वामी समर्थांच्या उपासनेचा देहपातापर्यंत अत्यंत प्रेमळपणे, आर्ततेने व भावपूर्ण रीतीने सन्मार्ग दाखवला. महाराजही एक माणूस होते, त्यांनाही भावना होत्या. केव्हा केव्हा देह प्रारब्धाशी झगडतना तेही रडकुंडीस येत, पण त्यांची अपरंपार गुरूभक्ती आणि स्वामी उपासना त्यांना ऐनवेळी आपल्या दिव्यशक्तीची प्रचिती देत असे. महाराजांनीच सांगितलेली ही हकीगत. महाराज सुरतेस होते. अत्यंत धनाढ्य स्थितीतून निकृष्ट स्थितीप्रत आलेले घर. गुजराती लोकांचा भ्रमण फार. सतत ध्यानधारणा, पूजा-अर्चा, जप-तप इत्यादि आराधना, या अवस्थेत उपजिविकेला साधन नाही. गृहस्थाश्रमी असल्याने दुसऱ्याकडे याचना करायची नाही आणि भक्तांचे काही घ्यावयाचे नाही. अशा परिस्थितीत त्यांच्या पत्नी कमलामाता यांनी लोकांकडे मोलमजुरी करून महाराजांची पूजा साम्रगी गोळा केली. पूजेत त्यांना न्यून चालत नसे. परिस्थितीबद्दल त्यांना दुःख होई. स्वतःचा देह त्यांनी स्वामी समर्थांना केव्हाच वाहीला होता. पत्नी व पुत्र यांची त्यांनी कधीच चिंता केली नाही. ‘ती

आजोबांची ठेव मी काय करणार?’ असे ते म्हणत. पण आजोबांची म्हणजे श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाची पूजाअर्चा पूर्वीसारखी यथासांग होत नाही, हेच त्यांच्या भक्तिभावनामय मनाला सहन होत नसे. एकदा तर तीन दिवस पूजा-सामग्री नाही. पोटात अन्नाचा कण नाही. अशी दशा. श्री बाळकृष्ण महाराज सुरतेच्या रस्ताने दुःखित अंतःकरणाने फिरत असता एक अजानबाहू, सहा फूट उंचीची मूर्ती त्यांना सामोरी आली, हाक मारली, ‘बाळकृष्ण थांब.’ महाराज झटकन थांबले. त्या विभूतीने अत्यंत प्रेमळपणे त्यांच्या डोक्यावर हात ठेवला आणि हातात एक रूपया देऊन सांगितले, ‘‘हा पूजेसाठी घे. यापूढे तुझे पूजासाहित्य मी पाहीन. दुःखी कष्टी होऊ नको.’’ हे ऐकून महाराज मनी बहु संतोषले व त्यांच्या चेहऱ्यावर आनंद ओसंडू लागला. तेव्हापासून महाराजांना पूजेमध्ये केव्हाही न्यूनता अनुभवला आली नाही. पूजेचे वैभव वाढतच गेले.

महाराजांचे अनेक भक्तजन लक्षाधीश होते. त्या सर्वांची अशी इच्छा होती की, महाराजांनी आपल्याजवळ राहून आमच्या ऐश्वर्यावर त्यांनी आपली उपासना व ध्यानधारणा करावी. महाराजांनी हे जाणून तसे करण्याचे कटाक्षाने टाळले. देह आपदेने पीडीला क्षुधातृषेने आसावला । तरी निश्चयी राहिला । तोच सत्वगुण ।। श्री रामदासांच्या या उक्तीप्रमाणे श्री बाळकृष्ण महाराज असल्या क्षुद्र मोहाला कधीच बळी पडले नाहीत. यामुळे त्यांचे काही गुजराथी भक्त त्यांना दुरावले, पण त्यांची त्यांनी स्वतः बाळगली नाही. निश्चयाचा महामेरू या शब्दांनीच त्यांच्या गुणांची पूजा बांधावी. अशा निस्पृह श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रत्यक्ष सानिध्यात जे आले ते परम भाग्यवानच.

श्री बाळकृष्ण महाराजांनी आपल्या संपन्न अध्यात्मशक्तीचा उपयोग जनकल्याणासाठीच केला. ते राजाधिराज योगी पुरुष होते. एखाद्या इसमाने एखादा रूपया जरी गुप्त रीतीने ठेवला तरी त्यांना स्वपत नसे. ते लगेच म्हणत, ‘‘ तुझा बाप भिकारी नाही!’’ याचा अनुभव कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे यांना आला होता. ते पुण्याहून निघाले. त्यांच्याबरोबर सात-आठ मित्र होते. दादरला उतरल्यावर ते सरळ महाराजांच्या मठात गेले. महाराज नेहमी देवघरात ध्यानस्थ बसत व समाधी उतरल्यावर त्यांना एक कप चहा लागत असे. त्याप्रमाणे कमलामातांनी त्यांच्या चहाची व्यवस्था करून ठेवली होती. ही मंडळी मठात यायला व महाराज देवघरातून बाहेर पडायला एक गाठ पडली. सर्वांनी त्यांना नमस्कार केला. नंतर ते आपल्या पत्नीला म्हणाले, ‘‘आपली पुण्याची पोरे आली आहेत. आणखी नऊ-दहा कप चहा तयार कर.’’ ते ऐकताच कमलामाला विचारात पडल्या. आता काय करायचे, रात्रीची वेळ, सामग्री तर अपुरी. त्यावर धोत्र्यांना विचारले, ‘‘कुठूनतरी सामान आणू का?’’ त्यावर त्या उत्तरल्या, ‘‘नको नको, त्यांना हे स्वपणार नाही.’’ इतक्यात महाराजांचे हे सर्व ध्यानात आले. आतील खोलीकडे पहात ते म्हणाले, ‘‘त्र्यंबक, इकडे ये. तुझ्या आईला सांग, माझ्याकरिता जो चहा ठेवला आहे तो घेऊन ये आणि सोबत दहा कपही आण.’’ महाराजांची आज्ञा म्हणून कमलामातांनी एक कप चहा असलेली किटली व दहा रिकामे कप धोत्र्यांच्या हाती बाहेर पाठवले. महाराजांनी क्षणभर डोळे झाकले. गळ्यातली रूद्राक्षाची माळ काढून किटलीत घातली आणि प्रत्येक कपात चहा ओतला. कप भरले. त्यावर महाराज म्हणाले, ‘‘त्र्यंबक, यात एक कप चहा आहे तो तुझ्या आईस घेण्यास सांग.’’ योगसामर्थ्याने ते अशी किमया घडवीत पण आपल्या प्रापंचिक दुःखाचा भार कमी व्हावा म्हणून त्या किमयेचा उपयोग केला नाही. चहा झाला तो भक्तांसाठी. आपल्याकडून घडलेल्या कोणत्याच किमयेचा बोलबाला होऊ नये, यावर त्यांचा कटाक्ष होता.

महाराजांचे जीवन संपूर्ण वैराग्यपूर्ण. त्यामुळे त्यांची पत्नी नेहमी बुचकळ्यात पडे. इतके असह्य जीवन जगावे लागत असताही त्या साध्वी स्त्रीने सावलीपरी महाराजांना साथ दिली. कधीही कोणत्याही प्रकारे कुरकुर केली नाही, कुणालाही जाणवू दिले नाही. गृहस्थाश्रमी असूनही महाराज बाहेरच्या जगात सन्यस्त वृत्तीने वागत असत.

कनक आणि कांता या दोन गोष्टी अध्यात्म जीवनात अडथळे आहेत, हे सत्य संपूर्णपणे महाराजांना अवगत होते व त्याप्रमाणे त्यांचे आचरण होते. कित्येक महान विद्वान पुरुष शेवटी या दोन ठिकाणी पराभूत होऊन आपला मुक्तिमार्ग गमावून बसले आहेत. काहींनी आपल्या तपःसामर्थ्याचा सामान्यजनांवर मोहिनीसारखा दुरुपयोग करून आपले जीवन ऐहिक सुखाने विनासायास जगण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यांना नियतीने शापभ्रष्ट करून दुनियेतून उठविले आहे. महाराजांना याची खातरजमा साकल्याने झालेली होती.

श्री बाळकृष्ण महाराजांनी सद्गुरू तातमहाराजांप्रमाणे एक पुत्रसंतान होताच पत्नीचे गृहस्थाश्रमीचे नाते संपुष्टात आणले होते. त्यांनी गृहस्थाश्रमाबद्दल पूर्ण विरक्ती धारण केली. त्यांनी आपल्या पत्नीची आणि एकुलत्या एक पुत्राची कधीही शेवटपर्यंत चिंता केली नाही. अगर त्यांच्या पुढील उपजीविकेसाठी कोणतीही माया जवळ केली नाही. याकरिताच त्यांच्या पत्नी कमलामाता यांनी आपल्या मुलाकरिता काही सोनेनाणे सुरत मुक्कामी सुरक्षित ठेविले होते. याच सुमारास परमार्थातील श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराजांना दुर्लभ झाले. त्यावर त्यांनी सखोल विचार केला. असे का घडते? आपले कुठे काय

चुकते का ? त्यावर त्यांच्या मनात त्यांच्या पत्नीविषयी शंका उत्पन्न झाली आणि त्वरीत त्यांची ध्यानधारणा जागृत झाली. आपल्या पत्नीने काही धनदौलत जोपासून ठेविली आहे आणि त्यामुळेच श्री स्वामी समर्थांनी आपणास प्रपंचात गुंतवून दर्शन देण्याचे टाळले आहे. त्यावेळी महाराजांचा मुक्काम सुरत येथे होता. त्यांच्या भेटीकरिता कै. सदाशिव हरी धोत्रे व कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे हे बंधू गेले त्यावेळी कमलामाता तेथे हरज होत्या. थोड्या अवधीनंतर या तिघांना हुरडा खाण्याच्या निमित्ताने बाहेर खेडेगावी पाठवले. कमलामाता तिजोरीच्या किल्ल्या विसरून गेल्या. बाळकृष्ण महाराजांच्या हाती तो किल्ल्यांचा जुडगा लागला. त्यांनी तिजोरी उघडून सर्व दागदागिने हस्तगत केले. चांदीची मौल्यवान भांडी काढली. एका पिशवीत सर्व भरले. 'यासाठीच श्री स्वामी समर्थांचे दर्शन घडत नाही का?' म्हणाले आणि जाऊन सर्व तापी नदीत बुडवून टाकले. त्यांनी विचार केला, ज्या देहाला श्री स्वामी समर्थांचे दर्शन घडत नाही. तो देह तरी कशाला ठेवायचा? आणि क्षणार्धात त्यांनी तापी नदीत स्वतःलाही लोटून घेतले. बुडत बुडत बाळकृष्ण महाराज सुरतेपासून खूप लांबवर पोचले. तिथे अचानक त्यांचे परमपूज्य गुरू ब्र. भू. तातमहाराजांनी त्यांना पाण्याबाहेर काढून सगुण दर्शन दिले आणि म्हणाले, "तू काही काळ शांत रहा. या देह प्रारब्ध भोगातून तू मुक्त आहेस. तुला कनक, कामिनी केव्हाही श्री स्वामी समर्थांपासून दूर सारणार नाही. तू तर त्यांचा महान प्रिय भक्त आहेस. श्री. स्वामी समर्थ तुझ्या सन्निध आहेत. हाक मारशील तेव्हा ते तुझी षोडशोपचार पूजा सदेह स्वीकारतील. आता निर्धास्त घरी जा." अध्यात्मातला हा दिलासा. त्याचे मोल करताच येत नाही.

कमलामाता धोत्रे बंधूसह खेड्यातून परत आल्या. पहातात तर घरात सामसूम. तिजोरी जरी खोललेली दिसली. तरी महाराजांच्या एकाएकी अदृश्य होण्यामुळे त्यांच्या कोमल मनाला फार दुःख झाले. सुरत शहरी जिकडे तिकडे शोधाशोध करून पत्ता न लागल्याने धोत्रे बंधू कमलामातांना मुंबईला घेऊन आले. कमलामातांनी पाच दिवस पाण्याचा एक थेंबही घेतला नाही. त्यांनी तातमहाराजांचा भक्तिभावाने करुणा भाकून धावा केला. पाचवे दिवशी एक व्यक्ती आली. आजानुबाहु, दाढी वाढलेली. डोक्यावर शंकराची पिंडी, त्यावर बेल वाहिलेला. त्या व्यक्तिके पुकारा केला, 'कमला, इकडे ये, आणि कमलामातांनी नमस्कार केला. श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या पादुकांचा करंडक त्यांनी कमलामातांना पूजेसाठी दिला व म्हणाले, "बाळकृष्ण लवकरच येईल. कोणतीही चिंता करू नको." त्या व्यक्तीने कमलामातांच्या मस्तकी हात ठेवला. या सर्व अघटीत प्रकाराने कमलामाता शांत झाल्या. परमोत्कट आनंद त्यांना त्या हस्तस्पर्शाने झाला. गुप्तवेष्टात आलेले तातमहाराज एकाएकी अदृश्य झाले. तीन दिवसांनी महाराज स्वतःहून धोत्रे यांच्या भायखळा येथील बिन्हाडी प्रकट झाले.

श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या जीवनात अद्भुत प्रसंगांची व चमत्कारांची रेलचेल आहे. परंतु त्यापेक्षाही महत्वाचे आहे ते त्यांचे कार्य - दादर व सुरत येथील मठाची स्थापना. श्री बाळकृष्ण महाराजांची ही दोन मूर्तिमंत स्मारके भक्तांना त्यांच्या शिकवणीची, त्यांच्या कार्याची आठवण करून देत आहेत आणि म्हणूनच कुठल्याही तीर्थक्षेत्रातकीच ही स्थाने स्वामीभक्तांना पूज्य आणि प्रिय आहेत.

त्याबद्दलची माहिती आपण पुढील प्रकरणात पाहू.

श्री दत्तस्वामी दादा समर्थ मठाचा इतिहास

दादर येथील श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराजांचा मठ श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांनी २९ मे १९१० रोजी स्थापन केला. सद्गुरू बाळकृष्ण हे सुरत येथील औदीच शाखेचे ब्राम्हण. त्यांचा जन्म सुरतेस लोहारपोळ येथील त्यांच्या रहात्या घरी आश्विन वद्य पंचमी शके १७८८. रविवार दि. २८ ऑक्टोबर १८६६ ला झाला. लहानपणी घराच्या पत्र्यावर ते कित्येक तास उन्हाणे पाठ भाजेपर्यंत श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराजांचा जप करीत बसत. पुढे ते आपले चुलते शिवशंकर यांचेकडे मुंबईला शिक्षणासाठी आले. त्यांचे चुलते त्यावेळी जांभुळवाडीत काळबादेवी रोडवर रहात असत.

मुंबईस आल्यावर त्यांच्यावर आर्यसमाजाच्या शिकवणीचा पगडा बसला. त्यांचे चुलते शिवशंकर कट्टर शिवभक्त होते. त्यांना या गोष्टीचे दुःख झाले. त्यांचे शेजारी श्री रामचंद्र व्यंकटेश बरडकर ऊर्फ सारस्वत ब्राम्हण भेंडे, हे महाराजांचे गुरू ‘‘तात महाराज’’ श्री स्वामी समर्थांचे निःसीम भक्त रहात असत. त्यांना महाराजांच्यात सुधारणा करण्यास त्यांनी विनंती केली. त्यांनी श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांना भुलेश्वरच्या अष्टभुजादेवीच्या देवळात देवीचे हास्यमुखाचे दर्शन देऊन त्यांच्या वृत्तीमध्ये आमुलाग्र फरक केला व त्याचक्षणी महाराजांनी श्री तातमहाराजांना गुरू करून ते श्री स्वामी समर्थांचे निःसीम भक्त झाले.

महाराजांना इंग्रजी व संस्कृतचे उत्तम ज्ञान होते. ते शिकवण्या करत व गोकुळदास संस्कृत पाठशाळेत संस्कृतचे मास्तर होते. त्यावेळी ते मास्तर या नावानेच ओळखले जात.

जांभुळवाडीत महाराजांचे शेजारीच धोत्रे नावाचे कुटुंब रहात असे. त्या कुटुंबातील पिशाचबाधा महाराजांनी दूर केली व तेव्हापासून हे साधे ‘मास्तर’ नूसन एक दिव्य महात्मे आहेत याची ओळख लोकांना झाली.

जांभुळवाडीतून महाराज पुढे मालाडला त्यांचे मित्र द्वारकादास, एक शेअर ब्रोकर होते, त्यांच्याकडे रहावयास गेले. तत्पूर्वी सुरत काँग्रेसचे वेळी त्यांनी स्वयंसेवकाचे काम केले आहे व ते स्वदेशीचे पालन करीत असत.

महाराजांच्या दैवी सामर्थ्याचा प्रसार झाल्यामुळे पुष्कळ लोक त्यांचेकडे येऊ लागले. महाराजांना भजन फार आवडत असे व त्यांचेकडे येणाऱ्यांना कटाक्षाने भजन करण्यास गुरूवारी व शनिवारी बोलावित असत. शनिवारी संबंध रात्र भजन होत असल्यामुळे द्वारकादासांच्या मंडळीस त्रास वाटू लागला. ही गोष्ट कै. विश्वनाथ मोरेश्वर कोठारे (माजी विश्वस्त) व त्यांच्या मातोश्री पुतळाबाई (मालाडला मामलेदार वाडीतील आपल्या बंगल्यात रहात असत) यांना कळली व त्यांनी महाराजांना आपल्या बैलगाडीतून स्वतःच्या घरी आणले. तेथेही पूर्वीप्रमाणेच गर्दी सुरू झाली. महाराजांकडे त्यावेळी कुलाब्यापासून वसई, घाटकोपर, चेंबूर येथवरची मंडळी दर्शनास व भजनास येत असत इतक्या लांबून शनिवारी रात्री मालाडला भजनास येणे पुष्कळ भक्तांना गैरसोयीचे असल्यामुळे महाराजांनी कोठेतरी मध्यवर्ती ठिकाणी रहाणे सर्वांना सोईस्कर असा विचार भक्तजनांत उत्पन्न झाला कै. भाऊसाहेब देशमुख त्यावेळी मुंबई कलेक्टरचे हेडक्लार्क असल्यामुळे दादरची पुढे होणारी वाढ त्यांना माहीत होती व त्यांनी दादर ही जागा महाराजांना वात्सव्यास सोईस्कर होईल असे सुचविले. महाराजांना ही गोष्ट पसंत पडल्यावर त्यांनी कै. भाऊसाहेब देशमुख, कै. विश्वनाथ कोठारे, कै. भिकोबा खेडेकर व दादर येथेच राहणाऱ्या श्रीमती यमुताई म्हात्रे यांस दादरला बंगला पहाण्याची आज्ञा दिली. या मंडळींना हंसाळी तलावाच्या पुढे एक रिकामा बंगला सापडला. सध्या ह्या तलावाच्या ठिकाणी प्लाझा सिनेमा व टिळक पूल आहे.

बंगल्यात चौकशी करता बंगल्याला कुलूप. बंगल्याच्या माळयाला विचारता त्याने तो बंगला भुताटकीचा व तीन खुनी बंगला म्हणून ओळखला जाणारा आहे, असे सांगितले. त्यात कुणीही भाडोत्री टिकत नाही. कोणीही रहावयास आल्यास त्याचेवर आपत्ती येते. कोणी मनुष्य दगावतो. मागच्याच आठवड्यात असलेल्या खिश्चन भाडेकरूची मुलगी दगावली असून आपण तेथे महिन्यास नारळ व कॉंबडे देऊन राहतो, तरी तो बंगला भाड्याने घेण्याच्या फंदात कुणी पडू नये, असे माळयाने सुचवले.

वरील मंडळींनी ही गोष्ट महाराजांस कळविली. महाराज म्हणाले, ‘‘काही हरकत नाही आपण तेथे समर्थांची स्थापना करून सर्व भुतांना मुक्ती देऊ. आपण परत तेथे जावे व कुलूप उघडून आत अत्तराचा व उदबत्तीचा सुगंध येईल, तो असा आल्यास भाडे देऊन ताबडतोब बंगला ताब्यात घ्यावा.’’

वरील मंडळींना कुलूप उघडल्यावर अत्तराचा व उदबत्तीचा सुगंध आला व त्यांनी महाराजांचे सांगण्यावरून बंगला भाड्याने घेतला. हा बंगला हाजी बच्चू वरैय्या या मुसलमान गृहस्थाचा होता. आवार जवळ जवळ एक एकराचे होते. आवारात व आजूबाजूस माडांच्या वाड्याच होत्या. प्रत्येक वाडीत एखादा बंगला असे. त्यावेळी बंगल्यात येण्याचा मार्ग लेडी जमशेटजी

रोडवरून होता. या बंगल्याच्याशेजारी सध्या ब्राम्हण सहाय्यक संघाची इमारत आहे. तिच्या पुढे मालकाच्या मुलाचा बंगला होता व तेथे तो रहात असे. वर भाड्याने घेतलेला बंगलाच आपल्या आजच्या मठाचे स्थान आहे.

सन १९१० मध्ये मठ स्थापन झाला त्यावेळी भुताटकीचा बंगला म्हणून प्रसिध्द असल्यामुळे पुष्कळ वेळा तो रिकामाच असे व त्यामुळे डागडुजी न झाल्यामुळे तो डबघाईसच आला होता.

त्यावेळी मठात येण्याचा मार्ग लेडी जमशेटजी, हल्लीच्या एन. सी. केळकर रोडवरून होता. तरी मठात शिरण्याचा दरवाजा सध्या डी. एल्. वैद्य रोडवरून जो आहे. त्याच बाजूने होता व समर्थाचा फोटोही दरवाज्यासमोरच स्थापन केलेला होता. मागे उघडा ओटा होता. त्यात सायंकाळी महाराज पोथी सांगत असत. श्रोत्यांमध्ये दादरचे कै. अमृतराव पाटणकर हे वृध्द पेन्शनर लाल रूमाल बांधून बसलेले दिसत.

बंगला डबघाईला आलेला असल्यामुळे सन १९११ च्या नोव्हेंबर सुमारास मालकाने दुरूस्तीस काढला. त्यामुळे दुसऱ्या जागते मठ हलवणे भाग पडले. नवीन जागा माटुंग्याला गोपी तलावाजवळ दाभोळकरांची वाडी होती त्यात मिळाली. ती दोन मजली होती. खालच्या मजल्यावर दरवाज्यासमोर समर्थाचा फोटो स्थापन केला होता व महाराजांस सेवा-पूजेस व राहाण्यास वरच्या मजल्यावर जागा होती. तेथे महाराजांचे सेवेत कै. भिकोबा खेडेकर हे लंगडे गृहस्थ - महाराज त्यांना कानफाट्या म्हणत असत. कारण त्यांची वृत्ती समर्थाच्या कानफाट्या म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या सेवेकऱ्यांसारखी होती व एका कानाने त्यास कमी ऐकू येत असे - हे श्री. मोरेश्वर, श्रीमती यमूताई, श्रीमती हिरूताई भगवंतराव परळकर ही मंडळी होती. वरील भिकोबा पुढे काशीस जाऊन 'विश्वेश्वरानंदजी' या नावाने संन्यासी झाले. या जागेतही रिवाजाप्रमाणे आरती व भजन चालत असे.

पहिल्या बंगल्याचे म्हणजे सध्याच्या मठाचे दुरूस्तीचे काम ऑगस्ट १९१३ मध्ये पुरे झाले व ३० ऑगस्ट रोजी मठ परत पहिल्या जागी आला. मधोमध मोठा हॉल. हॉल मधोमध कमान. दोन्ही बाजूस दोन मोठ्या खोल्या व पुढचे बाजूस म्हणजे रस्त्यावरून आत शिरण्याच्या बाजूला मोठा ओटा. दोन्ही बाजूस बसावयास दगडी ओटे व पुढे चढण्यास पायऱ्या येण्याच्या मार्गावर दुतर्फा फुलांच्या कुंड्या, तसेच गॅस बत्त्या पण लागल्या.

मठात परत आल्यावर महाराजांनी सध्याचे सिंहासन सुरतहून कारागिर आणून तयार करविले व सिंहासनाच्या बैठकीत स्वामी समर्थाचे अवशेष घालून त्यावर संगमरवरी लादी बसवून समर्थाच्या फोटोची स्थापना केली. महाराज पक्के सिंहासन करतात हे पाहून यमूताईनी विचारले, "महाराज, हा भाड्याचा मुसलमानाचा बंगला, हे स्थान कायम कसे होणार?" तेव्हा महाराजांनी, "जो बसवणार तोच कायम करणार" असे म्हणून 'कायम कायम कायम' असा त्रिवार उच्चार केला. हे स्थान कायम ठेवण्याचा समर्थाच्या अघटीत लीलांचे वर्णन पुढे येईलच.

बंगल्यात मठ आल्यावर दर्शनास व भजनास येणाऱ्या भक्तांची गर्दी फारच होऊ लागली. गॅसबत्त्यांमुळे प्रकाशाचा झगझगाट होऊन रात्री रम्य व शोभिवंत दिसू लागले.

रिवाजानुसार लांबून येणाऱ्या भक्तांसाठी गुरुवार-शनिवार आरती रात्री १० ला सुरू होऊन ११-३० ला संपे. त्यानंतर महाराज, हल्ली महाराजांचे छायाचित्र आहे तेथे आरामखुर्चीत बसत. अर्धा एक तास भक्तजनांचे महाराजांना हार घालणे चाले. हार इतके येत की, तीन-तीन वेळा काढून ठेवावे लागत. त्यानंतर महाराज गुजराथी असूनसुद्धा मराठीत एकनाथी भागवतावर रात्री दोन वाजेपर्यंत प्रवचन करीत. त्यावेळी त्यांचा कंठ दाटून येई. त्यांची शिकवण भक्तिमार्गाची असे. 'एकात अनेक पहावे व अनेकांत एक पहावा,' परि प्रीतीजे अंतरी आत्मभावे । तया प्रीतीला भक्ति असे म्हणावे', 'दाताने जीभ चावली म्हणून कोणी बत्तीशी तोडली', असा उपदेश महाराज करीत. श्री स्वामी समर्थांना शरण जाऊन व त्यांची उपासना करून ज्याने त्याने आपला हेतू साधावा, आपणाकडे काही नाही, असे ते सांगत असत. महाराजांचे प्रवचन चालू असता श्रोते मंत्रमुग्ध होत असत.

मठाचा मुख्य वार शनिवार आहे. त्यादिवशी कोणीही येथील किंवा सुरतेचा मठ सोडून जावयाचे नाही. असा महाराजांचा दंडक आहे. तसेच गाभाऱ्यात कोणीही टोपी, पगडी किंवा रूमाल घालून जावयाचे नाही. ती काढूनच गाभाऱ्यात जाऊन प्रदक्षिणा कराव्यात, असा त्यांचा आदेश आहे. समर्थांना तांबडी फुले, कण्हेर, जास्वंद, तगर घालू नयेत, असा त्यांचा दंडक असे व घातल्यास ताबडतोब कटाक्षाने सांगून काढून टाकत. तांबडा गुलाब चालत असे.

त्यावेळी रस्त्यावर गॅसचे दिवे असत. लेडी जमशेटजी रोडवर दोन्ही बाजूस माडांच्या वाड्या होत्या व एखादा बंगला. रहदारी फारच कमी त्यामुळे रात्री १० वाजता मठात येताना रस्ता भयानक वाटे, तरी शेकडो लोक महाराजांचे प्रवचनास येत.

त्यावेळी भजनास शनिवारी वसईहून डॉ. शांताराम व हिरालाल, बोरीवलीहून भगवंतराव परळकर, मालाडहून केरोबा व गोविंदराव दाते, सांताक्रुझहून मोरेश्वर देसाई, वांद्र्याहून दाभोळकर वकील, घाटकोपरहून बडोद्याच्या राजांचे एक मानकरी मानाजी शिर्के, मुंबईहून समर्थ वकील सर्व कुटुंबासह येत. हे पुढे इंडिया कौन्सिलचे सदस्य झाले. यांनी दोन अतिशय प्रेमळ पदे 'श्री विश्वदयाधन स्तवन' व 'श्री दत्त स्वत' रचिली आहेत व ती आपल्या धाकट्या मुलीकडून महाराजांना म्हणून दाखवत.

मुंबईहून पिळगावकर वकील, शामराम नेरॉय पोस्ट-मास्तर, मोरेश्वर कोठारे, गुजराथी सुवर्णकार सोनी (हे भजनास देहभान विसरत असत. महाराजांना त्यांच्या डोक्यावर पाय ठेवून शुध्दीवर आणावे लागत असे.) काशिनाथ गोरे, ताम्हनकर, भगवंतराव आचार्य, महालक्ष्मीहून धोत्रे कुटुंब, ग्रॅटरोडहून कृष्णराव मुल्लरपट्टम, सूर्यप्रकाश सशीतल कारवारकर मंडळी, रेळे, वि. मो. कोठारे, भाऊसाहेब देशमुख व त्यांचे शाळेत जाणारे चिरंजीव (माजी विश्वस्त डॉ. देशमुख), परळहून रावते व त्यांच्या मातोश्री, दादरहून पुरंदरे बंधू, गोविंदराव जोशी, हरिश्चंद्र किर्तने, अमृतराम पाटणकरांचे चिरंजीव केशवराव व द्वारकानाथ, आनंदराव वेदक, नायगावहून बाबासाहेब जयकर, माहिमकर मंडळी, अण्णा कोटकर, तुकाराम बोले, हटयोगी वगैरे येत.

कोठारे, देसाई वगैरे मंडळी आरती आटोपल्यावर किंवा पूर्वी भजन करीत असत. माहिमकर मंडळी दुसरीकडून भजन आटपून येत. रात्री दोन वाजेपर्यंत व उजाडेपर्यंत भजन करत. महाराजांनी भजनास कधी पुरे म्हटले नाही. मंडळी दमल्यास त्यांनी जावे.

महाराजांना पूजा-पाठास आठ तास लागत. त्यामुळे दर्शनास गर्दी लोटल्यास किंवा भजन लांबल्यास काही वेळा महाराजांना तीन-तीन दिवस उपास पडत; कारण सेवा आटोपल्याशिवाय ते पाण्याचा थेंबसुध्दा घेत नसत. पूजा आटोपल्यावर महाराज दूध घेत किंवा फराळाचे खात. त्यांनी अन्न सोडले होते. फराळात शिंगाड्याच्या पिठाचे पदार्थ, वऱ्याचे तांदूळ, शेंगदाणे, बदाम, फळे घेत असत. महाराजांस आंब फार आवडे. ते स्वतः चहा पीत नसत, पण भक्तांस मठाचा प्रसाद म्हणून देशी साखरेचा चहा देत असत.

शनिवारी रात्री दोन वाजता सर्वांना चहा दिला जाई. एक रत्तल चहा पूड व पाच शेर कानपुरी साखर दर शनिवारी लागत असे.

महाराज मठात असता डोक्यावर तांबूस पिंगट जटा, छातीवर दाढी, गळयामध्ये रूद्राक्षाच्या व स्फटिकांच्या माळा, हातात माळा, कानी कुंडले, रेशमी, तांबूस किंवा पिवळा कद, काच्या मारलेली, भाळी त्रिपुंड, हातावर भरस्माचे पट्टे, पायात खडावा अशी सडपातळ तीक्ष्ण नरजेची मूर्ती दिसे.

बाहेर जाताना डोक्याला भगवा रूमाल, अंगावर शाल, पायांत खडावा व हातात काठी असा वेष असे.

महाराजांना पूजेसाठी बिल्बदले, तुळशीपत्रे, सुंगधी फुले व उत्तम अत्तरे लागत. न मिळल्यास ती मिळेपर्यंत थांबत. महाराजांना समर्थांच्या पादुकांवर अत्तर वहाणे फार आवडे. कोणीही अत्तरवाला आल्यास उत्तम अत्तराची बाटली अगर बुधला ते समर्थांच्या पादुकांवर रिता करत व अत्तरवाला मागेल तेवढे पैसे शोकड्यांनी कनवटीतून काढून देत. कनवटीस पैसे कसे येत, ते कोणास समजत नसे.

दक्षिण मुंबईतील गिरगाव भागातल्या लोकांना दर्शन देण्यासाठी महाराज बुधवारी सायंकाळी पहिल्याने ठाकूरद्वारच्या (ठाकूरदास बुवांनी स्थापन केलेल्या) श्री स्वामी समर्थांच्या मठात जात असत, पण पुढे तेथे समर्थांचा फोटो व पादुका खाली ठेवून श्री दत्तमूर्तीची स्थापना झाल्यामुळे त्यांनी तेथे जाणे सोडले व ते गिरगाव रस्त्यावर (हल्ली चंद्रमहाल आहे तेथे) श्री. बाबासाहेब रसूल यांजकडे येत असत व तेथे भजन चालत असे व तेथील पुष्कळांना दर्शनाचा लाभ मिळे.

महाराजांच्या आज्ञेप्रमाणे या मठात स्पृश्य-अस्पृश्य, हिंदू-अहिंदू असा भेद नव्हता व आजही नाही. ज्याला त्याला आपापल्या धर्माप्रमाणे प्रार्थना करावयास सांगत. पार्शाना कस्ती, ख्रिश्चनांना प्रेअर, मुसलमानांना नमाज. कुलाब्यास रूस्तमजी डोसाभाई मूस नावाचे पार्शी गृहस्थ होते. महाराजांच्या सांगण्यावरून त्यांनी म्युनिसिपालटीतील नोकरी सोडून इंपोर्ट - एक्सपोर्टचा धंदा सुरू केला होता व त्यात त्यांची भरभराट झाली होती. महाराजांवर त्यांची व त्यांच्या मंडळींची निस्सीम भक्ती जडली होती. तेही नियमाने मठात हार - फुले घेऊन येत व कस्ती करत. महाराजांचे वेळी व त्यानंतर कमलामातांस मठ चालविण्यास त्यांची मदत चालू होती. ज्या भक्तांवर महाराजांची कृपा होत असे त्यांना महाराज समर्थांची सेवा देत. सेवा म्हणजे चांदीच्या किंवा सोन्याच्या पादुका पूजेसाठी, काही जप व आनंद महाराजकृत श्रीस्वामी - चरित्र - स्तोत्र नियमाने रोज वाचावयास सांगत. ही पूजा पार्थिव पूजेसारखी असे. याला सोयर - सुतकाची अडचण नसे. पूजा झाल्याशिवाय अन्नग्रहण नाही असा दंडक

होता. वर्षाचे ३६५ दिवस सेवापूजा करण्याचा दंडक होता. कारण आपण रोज जेवतो मग महाराजांना उपाशी का ठेवावे? काहींना चहाची मोकळीक होती. पूजा करणे अशक्यच झाल्यास पादुकांवर पाणी घालून ते तीर्थ घेऊन मगच अन्नग्रहण करण्याची आज्ञा होती. आजारातही हा निर्बंध पाळावयाचा असे. व्यवस्थित पूजा करता आली नाही, तरी स्तोत्र - पठण व जप करावाच लागतो, पण हे अन्नग्रहणानंतर केव्हाही करण्याची परवानगी असे. स्त्रियांना मासिक अडचणीचे वेळी ४ दिवस मोकळीक असे.

सन १९१० मध्ये दादरचा मठ स्थापन झाल्यावर सन १९११ साली महाराजांनी सुरतला वडवाली शेरी येथील आपल्या रहात्या घरी सिंहासन तयार करवून त्यात समर्थांचे अवशेष घालून त्यावर समर्थांच्या प्रतिमेची स्थापना केली. सुरतेचा मठ फार जीर्ण झाल्यामुळे विश्वस्तांनी त्याचा जीर्णोद्धार १९६९ साली केला. आता तेथे दोन मजली भव्य व अद्यावत् इमारत झाली आहे. याचा स्वर्च जवळ जवळ पाऊण लाख रूपये बहंशी मुंबईच्या भक्तांकडून झाला आहे. मठाचे एक विश्वस्त श्री. हरी शंकर रावते यांनी त्यांच्या आईच्या स्मरणार्थ सहा हजार रूपये दिले व सुरतचे व्यवस्थापक कै. रंगिलदास रसकपूरवाला यांनी आपल्या मित्रमार्फत दहा हजार रूपये दिले. बांधकामाची सर्व जबाबदारी व मेहनत सध्याचे सुरतचे व्यवस्थापक विश्वस्त श्री. हरिभाई माळी व दुसरे विश्वस्त सुरतच्या शक्ती वीहिंग वकर्सचे मालक - श्री. रतिलाल भगवानदास दत्तात्रय यांनी उत्तम रीतीने व कसोशीने करून इमारत दीड लाखाच्या किंमतीची उभी केली.

दादरचा मठ स्थापन झाल्यावर महाराजांनी श्रीदत्त जयंतीस व चैत्र वद्य त्रयोदशीस (श्रीस्वामी - पुण्यतिथी) पालखी काढण्याचा प्रघात सुरू केला. या पालख्यांना पुण्याहून पुष्कळ भक्तमंडळी न चुकता येत असत. मुख्यतः धोत्रे मंडळी, श्री. शंकरराव नवले, श्री. रंगनाथ शास्त्री, वाडेकर, मुनीबुवा, गोंविंदराव माळी एवढे मोठे हार आणत की, ते ज्यांनी पाहिले आहेत, ते कधीही विसरणे शक्य नाही. या सर्व मंडळींना व दादरच्या बाहेरून आलेल्यांना उत्सवाचे दिवशी फराळ मिळत असे. दादरप्रमाणे ही सर्व मंडळी सुरतेसही उत्सवाला जात असत. मठातून सायंकाळी पालखी निघून माहिमला चौपाटीवर श्री समर्थांच्या पादुकांना समुद्रस्नान घालून पूजा, आरती, प्रदक्षिणा होऊन सितलादेवी टेम्पल-रोडवरून राममंदिरास भेट देऊन परत येत असे. तो उत्सव आजही तसाच चालू आहे. महाराज दादरला पालखी काढून रात्रीचे गाडीने दुसरे दिवशी सुरत-मठाची पालखी काढावयास जात असत. सुरतेची पालखी तापी नदीवर रांदरेच्या तीर्थस्थानावर जात असे. साधारण १९१२ मध्ये महाराज श्री स्वामी-पुण्यतिथीच्या पालखीला सुरतेस गेले असता, त्यांना दृष्टांत झाला की, त्यांचेसाठी अक्कलकोटला वडाखाली समर्थांची खाट, कपडे व पादुका ठेवलेल्या आहेत व ते त्यांनी तेथील पुजारी श्री. ज्योतिबा यांकडून सुरतेस घेऊन यावेत. त्याप्रमाणे महाराजांनी स्वतः अक्कलकोटास जाऊन वडाखालचे पुजारी ज्योतिबा यास दृष्टांत कळवला व त्यालाही गुजराथी गृहस्थ मागावयास येईल त्यास पादुका, खाट व कपडे देण्याचा आदेश मिळाला होता. त्याप्रमाणे हेच ते गृहस्थ असा समर्थांकडून आदेश घेऊन ज्योतिबाने वडाच्या झाडावर बांधलेली खाट, पादुका व कपडे महाराजांस दिले. महाराजांनी ते आणून खाटेला घातलेला वेत काढून तांब्याचा पत्रा बसवला व खाट पितळी गजांचा कठडा करून त्यात ठेवली. तो वेत व पादुका मुंबईस आहेत व खाट-कपडे सुरतेस आहेत.

सन १९११ साली सुरतेच्या मठाशी स्थापना झाल्यामुळे मठाच्या सेवा-पूजेसाठी मातोश्री कमलामातांचे वास्तव्य बहुतेक सुरतेस असे. महाराज व त्यांचे चिरंजीव रत्नमणिशंकर म्हणजे आपले श्री बाबू महाराज दादरचे मठात असत. महाराजांच्या सेवा-पूजेची व्यवस्था व फराळाची व्यवस्था हिरूताई किंवा यमूताई करीत असत. श्री बाबूमहाराज काही वर्षे बोरिबंदर स्कूल ऑफ आर्टमध्ये गिरगावात देशमुखांकडे जेवण करून जात असत. ते मोठे झाल्यावर त्यांचा विवाह कराव असा मातोश्रींचा आग्रह सुरू झाला. पण आपले लग्न झाल्यावर वर्षाच्या आत महाराज जातील असे बाबूमहाराजांना वाटत असल्याने ते तयार होईनात. त्याच वेळी पद्मामातांचे वडील जटाशंकर पुरोहित यांनी गळ घातल्यामुळे महाराजांनी होकार दिला व सर्वांच्या आग्रहामुळे श्री बाबूमहाराज लग्नास तयार झाले. श्री बाबूमहाराज व श्री पद्मामाता यांचा विवाह थाटात १९१७ साली सुरतेस झाला. त्याचा फोटो दादर मठाच्या सेवाखोलीत आहे.

श्री बाबूमहाराजांना वाटत असलेल्या भीतीप्रमाणे श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सन १९१८ मध्ये श्रीसमर्थांच्या पुण्यतिथीच्या पालखीसाठी दादर येथे पालखी आल्यावर (ओवळलेल्या पालखीवर हात मारून) आरती पाडवून, दुश्चिन्ह दाखवून, रात्रीच्या गाडीने तेथील पालखी काढण्यासाठी सुरतेस गेले. सुरतेच्या मठात जाताना डोक्यावरचा फेटा काढून बोडक्याने आत शिरले. (नेहमी मठात गेल्यावर फेटा काढत असत.)

वैशाख वद्य दशमी मंगळवार ९ रोजी “उद्या आपण सोनापुरात जाणार” असे म्हणाले. मुंबईस जायचे म्हणजे सोनापुरात जायचे असे महाराज म्हणत असत. त्याप्रमाणे कै. विनायक सदाशिव टिपणीस हे त्या वेळी सुरतेस बी. बी. सी.

आय. मध्ये अकाउंट्स ऑफिसर होते. (सध्याचे विश्वस्त शरदचंद्र टिपणीस यांचे वडील). त्यांनी कै. वि. मो. कोठारे यांस तार पाठवून महाराज उद्या मुंबईस येणार असे कळविले. त्या दिवशी मंगळवारी रात्री सर्व भक्तमंडळीस आंब्याचे आईस्क्रीम करून खावयास दिले. रात्रभर भजन चालू होते. एका भक्ताने सहा फूट उंच व अडीच फूट रुंद अशी बिलोरी आरशाची काच दिली होती. तिला काना मुरार केशव वगैरे कारागीर भक्तांना फ्रेम बनविण्यास लावली व तयार झाल्यावर सकाळी पाच वाजता आपला देह त्यात न्याहाळला व सर्वांना भजन बंद करून घरी जावयास सांगितले. मग “एक तासाने परत यावे लागेल” असे एक भक्त श्री. दांडेकर कदवाले यांस म्हणाले. सूर्योदयापूर्वी थोडा वेळ महाराज मागच्या चौकात गेले व तेथे एक लोखंडी दांडी होती व तिला एक दोरा होता. त्याला धरून नाचू लागले. पायांतील खडावांचा आवाज ऐकून कमलामाता जाग्या झाल्या व खाली येऊन “दोर फार जुना आहे, केव्हाच तुटेल” असे म्हणाल्या. महाराज म्हणाले, “दोरी केव्हाच तुटली आहे. ह्या घे किल्या सांभाळ,” व बाजूला आरामखुर्ची होती त्यावर बसले व छातीवर हात ठेवून “ओ तात, ओ तात, ओ तात” असे म्हणून सूर्योदयास श्रीसमर्थचरणी लीन झाले. दिवस होता वैशाख वद्य एकादशी बुधवार शके १८४० (ता. ५ जून १९१८) बाबू महाराजांच्या लग्नानंतर महाराज वर्षानेच गेले.

महाराज गेले तेव्हा सकाळपासून श्री बाबूमहाराज अस्वस्थच होते. इकडून तिकडे फेऱ्या घालीत डोळ्यांतून अश्रू ढाळत, “माझे तात गेले” असे म्हणत होते. महाराज गेल्याची तार आल्यावर सुरतेस जाण्यास गाडी नसल्यामुळे ते मुंबईच्या इतर मंडळींबरोबर दुसऱ्या दिवशी सुरतेस पोहोचले. तत्पूर्वी बुधवारीच तेथील रिवाजाप्रमाणे महाराजांचे निस्सीम भक्त व महाराजांस पुत्रवत् असणारे श्री. दत्तात्रेय विनायक दामले यांस अंत्यविधी करावा लागला.

महाराज गेल्यावर तापी नदीचे काठी आश्विनीकुमार येथे त्यांचे अग्निसंस्काराचे स्थळी माघ शु.५, बुधवार ता. ५-२-१९१९ व सुरतेच्या मठात माघ शु. ६, गुरुवार ता. ६-२-१९१९ ला समाधी स्थापन झाली.

महाराज १९१८ मध्ये गेल्यावर श्री कमलामाता व श्री बाबूमहाराज वर्षभर सुरतेस होते. दरम्यान दादरच्या मठाची व्यवस्था मुंबईतील कारवारी मंडळींनी महिना-दोन महिने पूजा-अर्चा केली. नंतर मूस, भाऊसाहेब देशमुख, शामराव, बाळकृष्ण पोस्टमास्तर, आनंदराव शिरोडकर व रावजी मास्तर यांनी विश्वेश्वरानंदजी म्हणजे भिकोबा खेडेकर यांस काशीहून बोलावून पूजा-अर्चा सुरु केली व त्यांनी दोन पालख्या काढल्या.

एक वर्षाने श्री कमलामाता श्री बाबूमहाराजांसह दादरला आल्या व भिकोबा परत काशीस निघून गेले.

मातोश्री व श्री बाबूमहाराज दादरचा मठ चालविण्यास मुंबईस आल्यावर त्यांनी सुरतेच्या मठाची व्यवस्था सध्याचे एक विश्वस्त रतिलाल यांचे वडील भगवानदास व मातोश्री काशीबेन यांच्याकडे सोपवली. कमलामातांचे मदतीसाठी सुरतेचे एक भक्त आत्माराम गणेश परीख (धनूबेनचे यजमान) मुंबईस रहावयास आले. काही काळानंतर त्यांचे बंधू प्राणलाल (मणिबेनचे यजमान) मठात रहावयास आले.

महाराज गेल्यावर दादरचे मठात येणारी मंडळी कमी झाली, पण कै. रेळे, कै. वि. मो. कोठारे, कै. टिपणीस यांची मठाची सेवा श्री मातोश्रींना, श्री बाबूमहाराजांना, श्री पद्ममातांना व त्यानंतरसुध्दा चालू होती. तसेच हरी शंकर रावते, देशमुख, धोत्रे कुटुंब व काही कारवारी मंडळी कायम होती.

महाराजांनी मठाचे सिंहासन कायम स्थापन केले. पण ते कायम कसे राहिले, याची समर्थाची लीला यापुढेच येत आहे. साधारणतः हा बंगला मठासाठी विकत मिळाला असता असे नाही, पण महाराजांच्या लीलेने तो कोर्ट-रिसीव्हरच्या ताब्यात गेला व तो त्यांनी १९२४ साली काटमालाच्या किंमतीने लिलावात काढला. तो कै. भाऊसाहेब देशमुख यांनी मठासाठी दोन हजार रुपये उसने काढून लिलावात घेतला व इमारत मठाच्या मालकीची झाली. पुढे हे पैसे जमा होऊन फिटले. मठाची जागा मुंबई महापालिकेने टाउनप्लॅनिंगसाठी ताब्यात घेतली, पण मठ असल्यामुळे मठास विकत देणे महापालिकेला भाग पडले. मातोश्रींनी सहा हजार रुपये भरून ती महापालिकेकडून १९२३ साली विकत घेतली. अशा रीतीने मठ कायम झाला.

मध्यंतरी महापालिकेने प्लॉट पाडतना, रस्ते आखताना डी. एल्. वैद्य-रोड आखला. तो तिरकस असा अर्धा मठ कापून बरोबर सिंहासनावरून जात होता. पण सिंहासनास हात लावायचा नसल्यामुळे कै. भाऊसाहेब देशमुखांनी वसंतराव दाभोळकर यांस भेटून स्थान कायम ठेवण्यास मदत करण्यास विनंती केली. दाभोळकरांनी महापालिका-आयुक्तांस भेटून भक्तांच्या भावना दुखावल्या जाऊ नयेत, यास्तव मार्ग काढण्याची विनंती केली. आयुक्त क्लेटन यांनी डॉ. जावळे वगैरे तत्कालीन नगरसेवक, महापालिकेचे अभियंते या समवेत मठाची पाहणी केली व सिंहासन कायम ठेवण्यासाठी डी. एल्. वैद्य-

रोड पाच फूट ठरविल्यापेक्षा मागे हटवला. सिंहासन कायम राहिले. मात्र या आखणीत गाभाऱ्यात बाजूची संपूर्ण खोली व गाभाऱ्याचा कोपरा कापला गेला.

महाराजांनी सिंहासन 'कायम, कायम, कायम' असा त्रिवार उच्चार केला त्याच्या सामर्थ्याची प्रचीती अशा रीतीने आणून दिली. स्वामीभक्त कै. बाबासाहेब जयकर यांनी आपल्या इस्टेटीचे व्यवस्थापन करून अंधेरी येथे श्री. गणपतीचे मंदिर बांधण्याचे व या मठासाठी रुपये दहा हजार ठेवले होते व मठासाठी देणगी मिळते यासाठीच कै. भाऊसाहेब देशमुखांनी कै. बाबासाहेबांच्या इस्टेटीचे विश्वस्त होण्याचे मान्य केले. पण पुढे हे पैसे घेतल्यास मातोश्री व बाबूमहाराजांस काही त्रास होण्याचा संभव वाटल्याने ते पैसे घेतले नाहीत.

श्री कमलामाता सन १९३२ मध्ये स्वामीचरणी लीन झाल्या व तेव्हापासून मठाचा कारभार श्री पद्मामातांनाच पाहावा लागला. कारण श्री बाबूमहाराज पूजा-अर्चा करीत पण व्यवहारात लक्ष देत नसत. ते आपल्याच तंद्रीत असत. अशा स्थितीत असता पुष्कळ भक्तांना त्यांच्या वाचासिध्दीचे अनुभव आले आहेत.

सन १९३४ मध्ये भूकंप झाला, तेव्हा गाभाऱ्याच्या खोलीशिवाय इतर वास्तू जमीनदोस्त झाली. गाभाऱ्याच्या खोलीस किंचितही धक्का लागला नाही. समर्थांच्या लीलेची ही चुणुक पुष्कळ लोक पाहून गेले आहेत.

या वेळी मठास उत्पन्न असे फारच थोडे होते; परंतु श्री पद्मामातांनी न डगमगता बाजूचे इमारतीमध्ये जागा घेऊन, जवळ काय होते नव्हते ते गहाण टाकून मठ परत उभा केला. या कामी त्यास आत्माराम व दादरच्या कृष्णाबाई पुरंदरे यांची फार मदत झाली. कमी उत्पन्न असले तरी श्री पद्मामातांनी नेहमीची पूजा-अर्चा, गुरुवार-शनिवारचे भजन, मठाच्या मुंबई व सुरतेच्या पालख्या सर्व काही व्यवस्थित चालू ठेवले. महाराजांप्रमाणे श्री बाबूमहाराज सुध्दा मुंबईची पालखी काढून सुरतेस पालखीसाठी जात.

महाराज गेल्यावर त्यांची पालखी वैशाख वद्य एकादशीस सुरतला सुरू झाली नि पालखी सुरतेच्या मठातून निघून तापी नदीकाठी आश्विनीकुमार येथे महाराजांच्या समाधिस्थानी जाते. तेथे तापीमातेच्या जलाचे सदगुरूंच्या पादुकांना स्नान घालून पूजा-आरती-प्रदक्षिणा होऊन परत येते. दुसरे दिवशी भंडारा होतो. त्याला सुरतेची त्यांची ज्ञात व भक्तगण दीड-दोनशे तरी हजर राहतात. पुण्या-मुंबईहून या पालखीस भक्तजन जातात.

या सर्व पालख्यांची, पूजा-अर्चेची, दोन्ही ठिकाणच्या मठांची व तेथील भक्तगणांची जातीने देखभाल करून श्री पद्मामातांनी जबाबदारी उत्तमरीत्या पार पाडली.

सन १९४९ मध्ये गाभाऱ्यातील खोली जीर्ण झाल्यामुळे ते काम हाती घेणे भाग पडले व महासुखभाईंनी खोल पाया घालून अद्ययावत व रम्य गाभारा बांधला

सन १९५२ मध्ये सुरतेची श्रीदत्तजयंतीची पालखी काढून मुंबईस आल्यावर बाबूमहाराजांची प्रकृती बिघडू लागली. बुधवार दि. ११ डिसेंबर रोजी प्रकृती जास्त बिघडल्यामुळे त्यांना भाटिया हॉस्पिटलात नेण्यात आले. परंतु रात्री दोन वाजता ते समर्थचरणी लीन झाले. (१२ डिसेंबर सन १९५२) त्यांची समाधी दादरला दहनभूमीवर करण्याचा प्रयत्न झाला पण यश न आल्याने ती मठात त्यांचे नेहमीचे बसण्याचे ठिकाणी बांधली आहे.

श्री बाबूमहाराज गेल्यावर श्री पद्मामातांची प्रकृती बिघडतच गेली व २ ऑगस्ट १९५३ रोजी त्या समर्थचरणी लीन झाल्या.

तब्येत सुधारण्याची चिन्हे नसल्यामुळे त्यांनी दादर व सुरतच्या मठांची व्यवस्था पूर्वीपासून ज्या भक्तांच्या सल्ल्याने करीत असत त्यांच्या हवाली केली. मठाचे पहिले विश्वस्तमंडळ पुढील प्रमाणे होते.

- १) कै. घनःशाम हरिशंकर रेळे
- २) कै. विश्वनाथ मोरेश्वर कोठारे
- ३) कै. विनायक वि. कोठारे
- ४) कै. डॉ. नारायण अनंत देशमुख
- ५) श्री. हरिशंकर सदानंद रावते

हे पाच मुंबईचे व पुढील चार सुरत येथील होते.

- ६) कै. मदनलाल परभा चुनीलाल दिवाण
- ७) कै. रंगीलदास परभा नंददास रसकपूरवाला
- ८) श्री. रतीलाल भगवानदास दत्तात्रेय
- ९) श्री. हरिभाई नानाभाई माळी

मठाची व्यवस्था विश्वस्तांकडे आल्यावर विश्वस्तांनी कै. वि. मो. कोठारे यांस व्यवस्थापक विश्वस्त नेमले, तेव्हापासून (१९५३ पासून) ते वयाच्या सत्तरीत असता बहुतेक रोज मालाडहून आगगाडीने येऊन मठाची देखरेख करत असत. तसेच दुसरे विश्वस्त श्री. रावते हे परळला राहत असत. पुढे ते मालाड येथे राहावयास गेले तरीही (पायाने अधू असून सुध्दा) तीन बसेस बदलून मठात रोज सकाळी जवळ जवळ चौदा वर्षे येत असत. त्यांचा पाय महाराजांच्या कृपेने मठाच्या स्थापनेच्यावेळी सुधारला होता. विश्वस्तांस मठाचे व्यवस्थेत पुष्कळ भक्तांची मदत होत आहे.

श्री बाबूमहाराज गेल्यावर विश्वस्तांनी पूजा - आरतीसाठी पद्मामातांचे बंधू नानूभाई यांची नेमणूक केली होती. नंतर त्यांचे निधन झाले. त्यानंतर विश्वस्तांनी पुजाऱ्याची नेमणूक केली.

मठाची भूकंपानंतर बांधलेली इमारत अगदीच तकलूपी असल्याने १९५८ मध्ये मठाचा हॉल मोठा करून भिंती जरा सुदृढ करण्यात आल्या.

वर उल्लेखलेले कै. रंगीलदास महाराजांचे उपासक होते व सुरतेच्या मठास त्यांचीच कायम मदत होती. सुरतेचा मठ दुरुस्त झालेला पहाणे, ही त्यांची उत्कट इच्छा होती. त्याप्रमाणे त्यांनी देह ठेवण्यापूर्वी महाराजांनी त्यांची इच्छा पूर्ण केली.

मठ १९५३ साली विश्वस्तांचे व्यवस्थेखाली आला. त्यावेळी खर्च कसा भागतो याचीच काळजी असे. पण महाराजांनी वर्षानुवर्षे उत्पन्न वाढवून ती दूर केली. तसेच मठात प्रवचन - कीर्तनाचे कार्यक्रम होऊ लागले. महाराजांचा नवरात्रोत्सव सुरतेस होत असे, तो श्री. पद्मामातांनी सन १९५० च्या सुमारास दादर येथे आणला. तो आजतागायत चालू आहे. त्याचप्रमाणे स्वामीपुण्यतिथीच्या उत्सवाला श्री गुरुलीलामृताचे सामूहिक पारायण व अखंड नामस्मरण हे कार्यक्रम सुरू झाले.

सद्गुरूंच्या वेळेपासून श्री गुरुपौर्णिमेचा उत्सव चालू आहे. त्यांचेवेळी सद्गुरूंच्या पूजेसाठी रांग लागत असे. त्या दिवशीचा कार्यक्रम म्हणजे सद्गुरूंच्या चांदीच्या पादुकांची पूजा व आरती. सर्वांनी प्रत्येक सेवकाच्या आरतीला उभे राहिलेच पाहिजे, असा नियम होता. त्या दिवशी दुसरा कार्यक्रम नाही. सद्गुरूंच्या पादुकांची पूजा व आरती प्रत्येकाने करावयाची एवढाच कार्यक्रम.

महाराजांनी मठ स्थापन केल्यावर मुंबईच्या एल्फिन्स्टन हायस्कूलचे चित्रकला शिक्षक कै. लागू यांस समर्थांचे तैलचित्र काढावयास सांगितले व कल्पना दिली. पण ती त्यांस कापडावर उतरविता येईना, चेहरा साधेना. महाराजांस ही गोष्ट कळवल्यावर त्यांना महाराजांनी काही उपासना करावयास सांगितली. उपासना झाल्यावर कै. लागूंना दृष्टांत झाला व आज आपण पहातो ते ध्यान त्यांनी काढले. हे समर्थांचे ध्यान अद्वितीय आहे. प्रत्येक भक्त ध्यान पाहून रममाण होतो. हे ध्यान कोठेही पहावयास मिळत नाही. असे उद्गार सर्वांच्या तोंडून ऐकावयास मिळतात व हे ध्यानच मठाचा आत्मा आहे.

या ध्यानाप्रमाणे दर शनिवार व गुरुवारचे भजन हा मठाचा गाभा आहे. महाराजांनी सुरू केलेले भजन आज बासष्ट वर्षे अखंडीत चालू आहे. वेळोवेळी महाराज कोणाला तरी तयार करतात व भजन अखंड चालू रहाते.

महाराजांचे वेळी सर्वश्री कोठारे, देसाई, सोनी, देशमुख, रावते पुढे कमलामातांचे वेळी सर्वश्री हटाळकर, चोणकर, संझगिरी, रामभाऊ रावते, जोशी मास्तर व पुढे १९५२ पासून अण्णा कोटकर (सध्या त्यांचे चिरंजीव) श्री. दामोदर रावते, गुप्ते यांना स्फुर्ती व सामर्थ्य देऊन महाराज आपले भजन करून घेत आहेत.

दादरची टोलेजंग वाढ झाल्यावर मठात येणाऱ्या भक्तजनांना जागा अपूरी पडू लागली. तसेच मठाचे खोपटे नजरेत खटकत असे व मन विषण्ण होत असे. ही विषण्णता दूर करण्यासाठी समर्थांनी विश्वस्तांना जीर्णोदाराचे काम हाती घेण्याची टोचणी लावली व त्यातून मठाचे रूपांतर एका सुंदर व भव्य दोन मजली इमारतीत करण्याची कल्पना आकार घेऊ लागली.

मठाच्या जीर्णोदाराचे काम दि. १२-१२-१९७० रोजी दत्तजयंतीच्या दिवशी हातात घेतल्यापासून एका वर्षाच्या आत झाले.

जीर्णोद्धार हाती घेतला तेव्हा मठाकडे जेमतेम बारा हजार रूपये इतकाच निधी होता. परंतु समर्थांची कृपा व श्री बाळकृष्ण महाराज - श्री बाबूमहाराजांच्या पुण्याईची थोरवी काय वर्णावी? जसेजसे बांधकाम आकार घेऊ लागले. तसतसा देणग्यांचा ओघ वाढू लागला व त्यातूनच सुमारे १ लाख २१ हजारांची वास्तू उभी राहिली.

मठाच्या जाणोद्धारच्या कामास हात घालण्यास व तो पूर्ण करण्यास मठाचे सध्याचे कार्यकारी विश्वस्त श्री शरदचंद्र विनायक टिपणीस यांची धडाडी व तडफडच सर्वस्वी कारणीभूत आहे. त्यांचे शिवाय हे काम अशक्यच होते.

हे काम पूर्ण करण्यास ज्यांनी हातभार लावला त्यांत कै. गांगल (मुंबई महापालिकेचे सेवानिवृत्त अभियंते), कै. महासुखभाई भट्ट, स्वामीभक्त लोटलीकर व मठातील सेवेकरी दादा प्रधान व कै. वि. ग. प्रधान यांचा प्रामुख्याने उल्लेख करावा लागेल. कै. कोठारे यांच्यानंतर कै. दादा प्रधान व कै. वि. ग. प्रधान यांनी मठाच्या व्यवस्थापनात विश्वस्तांना अत्यंत बहुमोल सहाय्य केले होते.

जीर्णोद्धार चालू असताना अनेक स्वामीभक्त तंत्रज्ञ विनामूल्य किंवा अल्पमूल्यात काम करून देण्यासाठी पुढे सरसावत होते. कुणी देखरेख केली, कुणी आर. सी. सी. चे काम केले, तर कुणी रंग विनामूल्य दिला. थोडक्यात कशाची म्हणून अडचण भासली नाही.

१९७८ साली मठाच्या गाभाऱ्याचे नूतनीकरण करण्यात आले. गाभाऱ्यातील सिंहासनास न हलवता गाभारा विस्तृत करण्यात आला. तसेच आतून संपूर्ण मार्बल लावण्यात आला. नजरेत भरावे असे हे स्थान बनले. हवेशीर व भव्य गाभारा. त्याच्यापुढे विस्तीर्ण सभामंडप. त्यात श्री तातमहाराज, श्री बाळकृष्णमहाराज, श्री कमलामाता, श्री बाबूमहाराज, श्री पद्मामाता यांची भव्य तैलचित्रे, श्री बाळकृष्णमहाराजांचा झोपाळा तसेच इतर संतांची छायाचित्रे ठेवली गेली. सभामंडपाच्या एका बाजूस सेवा खोली. त्यात महाराजांच्या पादुका, दुसऱ्या बाजूस कचेरी वर आणखी दोन मजले. अशारीतीने पूर्वीच्या तीन खुनी बंगल्याचा जागी स्वच्छता, पावित्र्य, भक्तिभाव व शिस्त या चार गुणांनी परिपूर्ण अशी वास्तू उभी राहिली.

दरम्यान सुरतेस महाराजांच्या पुण्यतिथीस जाणाऱ्या भक्तांची संख्या वाढू लागल्याने तेथेही मजला वाढवण्यात आला.

आज दादर मठ हे मुंबापुरीतील एक प्रसिध्द श्रद्धास्थान आहे. भाविकांची गर्दी रोजच असते. गुरुवारी तसेच उत्सवाच्या दिवशी तर विचारूच नका! येथे वेदशास्त्रसंपन्न ब्राम्हणांकडून स्वामींच्या पादुकांवर रोज भक्तांतर्फे लघुरूद्राची दुग्धावर्तने होतात.

श्री स्वामी समर्थ पुण्यतिथीपूर्वी ९ दिवस श्रीगुरूलीलामृताचे सामूहिक पारायण व अखंड नामस्मरण हे कार्यक्रम सुरू झाले. पहिल्या वर्षी म्हणजे १९५४ साली जेमतेम २५-३० भक्त पारायणास होते. परंतु आज ही संख्या २५० च्या वर गेली आहे. मठाचे तीनही मजले त्यास कमी पडून काही भक्तांना नाईलाजास्तव क्षमस्व म्हणावे लागते. यातच महाराजांनी स्थापना केलेल्या मठाच्या वाढत्या ऐश्वर्याची कल्पना येते. १९९० पासून पारायण व अखंड नामस्मरण हे ९ दिवसाऐवजी ११ दिवस करण्यात आले. हे पारायण म्हणजे भक्ती व शिस्त यांचा उत्कृष्ट नमुना आहे की, त्यास वृत्तपत्रातूनसुध्दा गौरवले गेले आहे.

वरील नामनिर्देशात आभावितपणे काही गोष्टी व व्यक्ती राहण्याचा संभव आहे. त्यांनी हा धावता आढावा आहे, हे लक्षात घेऊन चुकले - राहिले असल्यास क्षमा करावी.

शेवटी समर्थचरणी, सर्व भक्तजनांस सुखी ठेऊन त्यांचेकडून अशीच सेवा करून यावी अशी प्रार्थना करून या मठाचा त्रोटक वृत्तांत संपवू या.

राजाधिराज योगिराज श्री स्वामी समर्थ महाराज की जय

श्री सदगुरू बाळकृष्ण महाराज की जय.

श्री सदगुरू बाबू महाराज की जय.

श्री विद्याधर धोत्रे यांचे हृदगत

ब्र. प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांचा आमच्या घराण्याशी आलेला पालकभाव, प्रेमसंबंध व लाभलेला सद्गुरूभाव ही एक विलक्षण अनाकलनीय व अनेक पिढ्यांच्या शिवउपासनेने लाभलेली श्री शिवशंकराची जन्मजन्मांतरी न संपणारी अपूर्व देणगी आहे. घराण्याचा इतिहास देण्याचे हे स्थळ नव्हे. याची ह्यी पूर्ण जाणीव असूनही केवळ प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या अलौकिक अध्यात्मशक्तीशी आमच्या घराण्याचा संबंध कसा आला? का आला? आणि ती चिरंजीव दत्तशक्ती आमच्या पाठीशी चिरंजीव स्थितीत आजही कशी आहे, याचा खुलासा वाचकांस देणे अत्यावश्यक आहे म्हणूनच घराण्याचा थोडासा इतिहास या चरित्राशी आवश्यक तेवढाच खाली देत आहे.

आमचे धोत्रे घराणे मूळ कऱ्हाडचे. अनेक पिढ्यांच्या सराफी व्यवसायाने नाईक असे आमचे आडनाव पाच - सहा पिढ्या श्री कैलासपती शिवशंकराची उपासना अव्याहत व आजही चालू आहे. हातावर मृत्तिकेचे मंत्रोक्त पार्थिव लिंग करावयाचे, त्याची षोडशोपचारे मंत्रोक्त पार्थिव लिंग करावयाचे, त्याची षोडशोपचारे मंत्रोक्त पूजा - नैवेद्य आरती करावयाची व नंतर त्याचे नदीत विसर्जन करावयाचे, हा नेम आजही आमच्या घराण्यात चालू आहे.

प्रत्येक पिढीतील कर्त्या पुरुषाने मृत्यूपूर्वी ही पार्थिवपूजा योग्य अधिकारी मुलास द्यावयाची व नंतर मृत्यू स्वीकारावयाचा, असा क्रम सहा पिढ्यांचे नंतर सातव्या पिढीत ही पार्थिवपूजा आमच्या कै. प. पू. आजोबा हरी उध्दव व्यंकटेश धोत्रे यांनी अल्पवयी देह ठेवला. आमचे आजोबा कै. प. पू. हरीपंत हे वडिलांच्या मृत्यूसमयी अल्पवयी असल्याने त्यांच्या वडिलांची लाखो रूपयांची इस्टेट त्यांच्या ज्येष्ठ भगिनींना - त्यांच्या पतींना - अनायसे लाभली. ती इस्टेट गिळंकृत करण्यासाठी आमच्या आजोबांच्या मेव्हण्याने आणि ज्येष्ठ भगिनींनी त्यांचा अनन्वि छळ केला. लहान वयात वडिलांच्या पार्थिव पूजेतही बहिणीने त्रास दिला. पूजेखेरीज तोंडात पाणीही न घेण्याचे, हे असिधारा व्रत कै. आजोबांना चालविणे अशक्य झाले. लहान वयात तीन तीन दिवस अन्नपाण्याविना काढणे व बहिणीच्या घरी पाणी भरण्यापासून सारे कष्ट करावे लागत असल्याने कै. प. पू. हरीपंत जिवाला कंटाळले. जीव देण्याचे निश्चित करून रात्रभर गावातील शंकराच्या देवळात प्रार्थना करीत बसलेल्या आजोबांना मध्यरात्री प्रत्यक्ष श्रीकैलासपती शंकराने मस्तकी हात ठेवून दर्शन दिले आणि सांगितले, 'बेटा ऊठ, आता आळंदीस पायी निघून जा. वडिलांची इस्टेट बहिणीने खाल्ली. खाऊ दे. आम्ही आळंदीस तुझे शिक्षण, योगक्षेम, प्रपंच व परपार्थ सांभाळून तुला याच देही याच डोळा मुक्तीचा सोहळा भोगावयास लावू. चिंता करू नको. 'या दिव्य साक्षात्काराने व त्यांच्या आश्वासनाने कै. प. पू. हरीपंत कैलासपती शिवशंकराला साष्टांग नमस्कार घालून अपरात्री पायी आळंदीस निघाले देव तारी त्याला कोण मारी याचा अनुभव या पदयात्रेत त्यांना आला. अन्नपाणी, ऊन, तहान, भूक या सर्वांना तोंड देत देत ते आठ दिवसांनी आळंदीस पोहोचले. रस्त्यात अनंत रूपे अनंत वेषे त्यांचे उपास्य श्री शिवशक्तीने त्यांना सहाय्य दिले. रानावनात अन्नपाणी पुरविले. घोंगडी दिली. अशी घटना.

कै. प. पू. शिवभक्त आजोबा हरीपंत यांच्या तोंडून आमचे प. पू. चुलते कै. सदाशिव हरी धोत्रे यांनी आम्ही शिकण्यास त्यांच्याजवळ असताना आम्हाला सर्व हकीकत, त्यांच्या वडिलांनी सांगितली, त्याच शब्दात घराण्याची परंपरा म्हणून सांगितली. त्यांच्या शब्दातील सत्याचा यत्किंचितही अपलाप न करता गुरूपरंपरेसाठी तो या स्थळी देत आहे. या घटनेची क्षेत्रे निमित्तमात्र आहेत. चैतन्न शक्तीची लीला अभंग आहे. हे पूर्ण सत्य पुढील नवोदित पिढीला अध्यात्मसाधनेसाठी कळणे आवश्यक म्हणून देत आहे.

कैलासपती शिवशंकराच्या साक्षात्काराप्रमाणे कै. प. पू. हरीपंत आळंदीस आले. उपास्यशक्ती अदृश्यरूपाने सदैव उपासकाच्या पाठीशी असते व अनेक सत्पुरुषांशी संपर्क साधून भक्तांचे रक्षण करते हा अनुभव कै. प. पू. आजोबांना आला. थकलेल्या अवस्थेत श्रीशंकराचे व ज्ञानेश्वराने दर्शन घेऊन ते औदुंबर तळवटी बसलेल्या महादत्तावतारी परमहंस श्री. नृसिंहसरस्वती स्वामी महाराज यांच्या दर्शनास गेले. श्रीचरणावर मस्तक ठेवल्यावर अनंत दुःखद स्मृतींनी त्यांच्या डोळ्यांतून अश्रूधारा सांडू लागल्या. श्रींनी अत्यंत प्रेमभराने त्यांना आपल्या मांडीवर घेतले. पितृप्रेमाने त्यांचे अश्रू पुसले आणि म्हणाले, 'बेटा हरी, रडू नकोस. आपल्या पिढ्यापिढ्यांच्या शिवउपासनेने श्रीशिवशंकराने आपले पालन, पोषण, शिक्षण, प्रपंच व परमार्थ पूर्ण करून आपला सांभाळ करण्याची आम्हाला आज्ञा केली आहे. आम्ही संन्यासी असलो तरी पुत्रावात्सल्याने व सद्गुरूप्रमाणे आपली पुढील जीवनाची जबाबदारी आमची आहे. आपण निश्चितपणे आमच्या सान्निध्यात सुखाने रहावे.

अन्यन्याश्रितयंतो मां ये जना पर्युपासते ।
तेषां नित्यभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥

भगवंताच्या या गीतावचनानुसार कै. प. पू. हरीपंतांना कऱ्हाड येथे श्रीशिवालयात श्रीशिवशंकराने साक्षात्कारात दिलेल्या वचनानुसार महादत्तावतारी परमहंस श्रीनृसिंहसरस्वती स्वामी महाराजांनी त्यांच्यावर शेवटपर्यंत पाखर केली. प्रपंच चालविला व कसोटी पाहून परमार्थमार्गाचे सदगुरुत्व स्वतः घेऊन त्यांना याच देही याच डोळा प्रपंच सांभाळून मोक्षाचा सोहळा अनुभवास आणून दिला.

त्यांचे शालेय परीक्षेचे शिक्षण संपवून त्यांना भिमा - भामा - इंद्रायणी या त्रिवेणी संगमाजवळ फुलगावी शाळा काढून दिली. 'हरी उद्धव धोत्रे मोफत विद्यालय' या नावाने श्री सदगुरू नृसिंहसरस्वती स्वामी महाराज यांनी चालू करून दिलेली ती शिक्षण संस्था गेली एकशेपंचवीस वर्षे ज्ञानदानाचे कार्य आज चार पिढ्या अखंड करीत आहे.

सामर्थ्य आहे चळवळीचे ।

जो जो करील तयाचे ॥

तेथे परंतु भगवंताचे ।

अधिष्ठान पाहिजे ॥

समर्थ रामदासस्वामींच्या या वचनाचा हा साक्षात्कारच आहे. आमच्या आजोबांचे लग्न श्रींनीच केले. पार्थिवपूजेचे व्रत अखंड चालू ठेवण्यास सांगून दर वद्य एकादशीस शाळा चालवून संध्याकाळी आळंदीस 'ज्ञानेशो भगवान विष्णू' या महावतारी विभूतीचे श्रीज्ञानेश्वरमाउलीचे समाधीदर्शनास येऊन नंतर आम्हास भेटावे. वद्य द्वादशी आळंदीस सोडून फुलगावी शाळेस हजर रहावे असे सांगितले. फुलगावी श्री शिवशंकराचे पेशवेकालीन मंदीर आहे. त्याची पूजा व पार्थिव पूजा अब्याहत चालू ठेवावी. कितीही संकटे आली तरी ही दोन ते देहपातापर्यंत सांभाळावी, हा श्रींचा आदेश कै. प. पू. हरीपंतांनी अक्षरशः देहाची बाजी लावून शेवटपर्यंत पाळला.

सदगुरू हा जशी भक्तावर अथांग कृपा करतो, तशीच जीवघेणा कसोटीही पाहतो. त्यात सदगुरूप्रेम स्थिर असते, पण भक्ताची निष्ठा देहातीत आत्मैक आहे की नाही, यासाठी सदगुरूच कसोटीचा लीलाधारक असतो. घराण्यात पिढ्यानपिढ्या अशा निष्ठेचे सत्पुरुष जेव्हा जन्म घेतात तेव्हाच पिढ्यानपिढ्या सदगुरू सहवास, प्रेम व कृपा ही अखंड चालू राहते. ब्र. भू. प. पू. बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांचा आमच्या घराण्याशी आलेला संबंध, त्यांनी घेतलेले सदगुरूपद, जन्मजन्मांतरी न संपणारी त्यांची अलौकीक कृपा, ही आमच्या घराण्याच्या पिढ्यानपिढ्याच्या शिवउपासनेचे व आमच्या कै. प. पू. आजोबा हरीपंत धोत्रे यांच्या अविरत तपश्चर्येचे, ईश्वरनिष्ठेचे, सदगुरूसेवेचे, पुण्याईचे फळ आहे. असा माझा दृढ विश्वास व प्रचिती असल्याने त्यांच्या खडतर जीवनाचा पूर्वेतिहास दिल्याखेरीज श्री सदगुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांचा अध्यात्मजीवनसहवास आमच्या घराण्यास लाभण्याचे गूढ उलगडत नाही.

ब्र. भू. महादत्तावतारी श्रीनृसिंहसरस्वती स्वामी महाराज यांनी कै. प. पू. हरीपंतांचा गरिबीचा प्रपंच चालविला. त्यांच्या दोन मुलांच्या मुंजी सहास्रावधी सर्व जमातीच्या लोकांच्या भोजनांनी श्री ज्ञानेश्वर माउलीसमोर स्वतः पितृस्थानी बसून लावल्या. गायत्री मंत्र व गुरूमंत्र देऊन पुढील पिढीच्या अध्यात्माची प्राणप्रतिष्ठाच जणू त्यांनी करवून ठेवली. त्यांनी मुंज केलेल्यापैकी कै. सदाशिव हरी तथा बापूकाका हे महान् ज्ञानी वाचासिद्ध होते. ब्र. भू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराज त्यांना आलिंगन देत असत, पण नमस्कार करू देत नसत. ते म्हणत, 'प्रभुअवतार श्री नृसिंहसरस्वतीने याला पूर्णाधिकारी शिष्य केलेले आहे. संतशिरोमणी एकनाथांसारखा सार्थ प्रपंच करून हा सदैव मुक्तावस्थेच्या आनंदात असतो.' अशा महामानव चुलत्याचा दीर्घकाळ मला सहवास लाभला. पोटच्या पोरापेक्षा त्यांनी माझ्या बालसेवेने प्रसन्न होऊन आमच्या घराण्याच्या खडतर शिवउपासनेचा इतिहास सांगितला. राजाधिराज योगीराज श्री स्वामी समर्थ, श्री नृसिंहसरस्वती स्वामीमहाराज, श्री आनंदनाथ महाराज, श्री तात महाराज, श्री सदगुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या स्वानुभूतीचा, सहवासाचा जो अतर्क्य, अनाकलनीय अनुभव सांगितला तो आज पंचावन्न वर्षांचा काळ निघून गेला तरी हृदयावर कोरलेला आहे. तसेच दुसरे श्री सदगुरू नृसिंहसरस्वती स्वामीमहाराज यांनी मुंज लावलेले चुलते कै. प. पू. रंगनाथ हरी धोत्रे यांचा ही मला सहवास

लाभला. ते अत्यंत भावनाप्रधान. श्री सद्गुरु नृसिंहसरस्वती स्वामी महाराजांच्या समाधीने ते इतके दुःखी झाले की, त्यांना घर, प्रपंच, मुलेबाळे ही परकी वाटू लागली व त्यात त्यांचे बिलकूल मन रमेना. शेवटी आमचे भाग्यवान चुलते कै. प. पू. सदाशिव हरी तथा बापूकाका यांनी त्यांचा प्रपंचभार अंगावर घेऊन एकांतस्थळी श्री सद्गुरु नृसिंहसरस्वतींचे चरित्र लिहिण्यास सांगितले. त्यावेळी त्यांनी ७००० ओवींचे ५२ अध्यायी 'श्री नृसिंह सरस्वती गुरुलीलीमृत' या नावाचे हस्तलिखित तयार केले. श्री सद्गुरु नृसिंह सरस्वतींचे पट्टशिष्य महर्षी अण्णासाहेब पटवर्धन यांनी ते हस्तलिखित वाचले. तेव्हा त्यांच्या डोळ्यांतून गतस्मृतींनी अश्रूधारा सुरू झाल्या. ते म्हणाले, "रंगोपंत, आपण प्रत्यक्ष श्रींची वाडमयूर्ती या चरित्राने आमच्यापुढे उभी केलीत. आम्ही हे चरित्र प्रसिद्ध करू."

अवतारी चिरंजीव दत्तशक्तीचे श्रीनृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांनी त्याच रात्री आमच्या चुलत्यांना स्वप्नात येऊन सांगितले, 'बेटा रंगनाथ, आम्ही तुझ्या घराण्यावर कृपा केली पण ज्ञानेशो भगवान विष्णू अशा साक्षात् विष्णू अवतारी श्री ज्ञानेश्वरी एवढा चरित्रग्रंथ लिहितोस? मी ज्ञानेश्वरी चरणरज आहे. त्यांचा लौकिक वाढव. आळंदी म्हणजेच श्री ज्ञानेश्वर माउली. त्यांच्याव्यतिरिक्त या स्थानी दुसरे चरित्र होणे नाही. आम्ही अप्रकाशित आहो हेच बरे आहे. जळून जाईल तुझे हे सात हजार ओव्यांचे माझे चरित्र' चिरंजीव शक्तीची लीला ही समाधीनंतर चालू असते. देवघरात देवापुढे रेशमी वस्त्रात गुंडाळलेले हे हस्तालिखित चरित्र खरोखरीच जळून गेले. जवळच्या समईतील पेटती तेलवात उंदराने हस्तलिखितावर ओढून टाकल्याचे निमित्त झाले. बाकी काहीही जळले नाही. केवढी ही अघटीत घटना! चिरंजीव गुरूशक्तीच्या इच्छेविरुद्ध त्यांचे चरित्रही लिहून प्रकाशित होऊ शकत नाही.

कै. प. पू. हरीपंत यांच्यावर श्री सद्गुरु नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांनी अथांग कृपा केली. तसेच त्यांच्या उपासनेच्या निष्ठेची कसोटीही अनेक वेळा पाहिली.

देह आपदेने पीडिला । क्षुधा तृषेने आसावला
परी निश्चयो राहिला । तोची सत्वगुण ॥

कै. प. पू. हरीपंतांनी निर्धाराने श्रींच्या मार्गदर्शनाखाली आपली सेवा अखंड चालू ठेवली. लहानपणच्या कठीण प्रसंगामुळे त्यांना पोहता येत नव्हते. वद्य एकादशीस आळंदीस जाण्याचा नियम त्यांनी अखंड चालू ठेवला होता. फुलगाव ते आळंदी यामध्ये मरकळ गावी भीमा नदी ओलांडावी लागते, एका भाद्रपद वद्य एकादशीस भीमेस भयंकर पूर आला होता. शाळेचे काम संध्याकाळपर्यंत संपवून कै. प. पू. हरीपंत नियमाप्रमाणे आळंदीस जायला निघाले, मरकळ गावी भीमानदीने पुराचे आपले अती उग्र रूप कै. प. पू. हरीपंतांना दाखवून परत फिरण्याची वेळ आणली. ते विचारमग्न झाले. पोहता तर येत नव्हते. नावेच्या भोयाकडे पितर असल्याने नाव बंद होती. श्री सद्गुरु महाराजांची आज्ञा प्राण गेला तरी मोडावयाची नव्हती. तेव्हा काय करावयाचे? शेवटी एका भोयाजवळून दोन भोपळे आणून कमरेस बांधले. श्री शिवशंकराची व श्री सद्गुरु महाराजांची प्रार्थना केली. हरहर महादेव घोष केला आणि देह भीमेत लोटला. जेमतेम अर्धे पात्र त्यांनी ओलांडले त्या वेळी भीमेच्या पुराने फारच भयंकर रूप धारण केले. मोठमोठी झाडे वाहून धडका मारू लागली. एका ऑडक्याच्या तीक्ष्ण धक्क्याने कमरेला बांधलेले भोपळे फुटले. आणि ते एका मोठ्या भोवऱ्यात सापडले व तळाशी जाऊ लागले. बळ संपले, उपाय हरला, तेव्हा 'सद्गुरो, शिवशंकरा, नृसिंह सरस्वती' असा मनोमन पुकारा केला. नेमके याच वेळी आळंदी चक्रांकिताच्या माडीवर बसलेले प. पू. सद्गुरु श्री नृसिंह सरस्वती महाराज समोर बसलेल्या शिष्याकडे दुर्लक्ष करून म्हणाले, बेटा हरीपंत, घाबरू नकोस, आम्ही आलोच'. त्याच वेळी एका अज्ञान व्यक्तीने त्यांना वर काढून काठावर आणून ठेवले. आणि ती व्यक्ती दिसेनाशी झाली. भीमानदीचे पात्रावर दोन्ही बाजूंनी जमलेल्या लोकांना ती व्यक्ती दिसली नाही. कै. प. पू. हरीपंतांना श्री सद्गुरु महाराजांची ही लीला पटली. नियमात खंड पडू नये म्हणून ते तडक आळंदीस गेले. त्यांना पाहताच श्री सद्गुरु नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज एकदम म्हणाले, 'काय हरीपंत, भामीबाईने सुखरूप काठावर आणून सोडले ना?' भाव भरून आलेले कै. प. पू. हरीपंत काय उत्तर देणार? शद्गदित अंतःकरणाने त्यांनी श्री सद्गुरु महाराजांचे पाय धरले. त्यांच्या अश्रूंनी श्री सद्गुरुचरण धुवून निघाले. ते म्हणाले, 'हे सद्गुरु स्वामी महाराज, हा तुमचा हरीपंत व त्याचा दरिद्री प्रपंच सर्वस्वी या थोर पायांवर वाहिला आहे. सगळी चिंता तुम्हाला. हे पाय जन्मजन्मांतरी सुटणार नाहीत' श्री सद्गुरु नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांनी हरीपंतांना हृदयाशी घट्ट कवटाळले. प्रेमभराने पाठीवरून हात फिरविला. आणि मग श्री स्वामी महाराजांनी

शिष्याकरवी फुलगावी निरोप पाठविला. 'हरिपंत भीमा नदीत बुडाला नसून तो आमच्याजवळ सुखरूप आहे.' काही दिवस त्यांनी हरीपंतांना आपल्यापाशी ठेवून घेतले व 'उपासनाकांड' समजावून दिले.

श्री शिवशंकराची पार्थिव पूजा, योगक्षेमासाठी ज्ञानदानाचे पवित्र कार्य, प्रत्येक वद्य एकादशीस आळंदीची वारी व श्री सद्गुरू नृसिंहसरस्वती स्वामी महाराज यांचे दर्शन, त्यांच्याकडून अध्यात्म मार्गदर्शन, असा कै. प. पू. हरीपंतांचा प्रपंच परमार्थरूप झाला होता. भक्ती ही वाटते तितकी सोपी नाही. सद्गुरूंच्या कसोटीस उतरणे म्हणजे सोने अग्नीत जाळून त्याचा कस पाहणे आहे. पतीव्रतेप्रमाणे पतीबरोबर सती जाण्याचे अग्निदिव्यही यात पत्करावे लागते. महान् मीराबाईप्रमाणे विषाचा प्यालाही प्यावा लागतो. 'चणे खावे लोखंडाचे तेव्हा ब्रम्ह पदी नाचे' हे सुभाषित अक्षरशः सत्य आहे. याच आमच्या कै. प. पू. हरीपंत आजोबांची श्री नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराजांनी पार्थिव पूजेच्या अखंडत्वाची नागरूपाने जीवघेणी परीक्षा घेतली तो प्रसंग आजही अंगावर रोमांच उठवणारा वाटतो. त्यावरून आमच्या घराण्याच्या गुरुपरंपरेचा, त्यागाचा, कृपेचा उलगडा होऊ शकतो.

पार्थिवपूजेचा एक नियम असा आहे की, एकदा मृत्तिका मळून शिवलिंग करण्यास मंत्राने सुरुवात केली की, नैवेद्य, आरती, उत्तरपूजा हा सर्व विधी होईपर्यंत ती मंत्रपूजा थांबता उपयोगी नाही अथवा लिंग खालीही ठेवावयाचे नाही. एकवेळ कै. प. पू. हरीपंतांची पार्थिव मंत्रपूजा चालू असता त्यांचे अष्टभाव जागृत होऊन ते पूजामंत्र म्हणता म्हणता तल्लीन झाले. देहभाव हरपले. आणि जे घडले ते अघटित. एका मोठ्या प्रचंड नागाने त्यांच्या गळ्यास व हातास विळखा घालून, त्यांच्या हातातील मृत्तिका शिवलिंगावर छाया धरून तो त्यांच्या मंत्रोच्चाराने डोलू लागला. हे महाभयंकर दृश्य आमच्या आजी कै. सौ. लक्ष्मीबाई यांनी पाहिले व घाबरून त्यांनी किंकाळी फोडली. त्यामुळे हरीपंतांची तदाकार वृत्ती भंग पावली. ओरडा करून आर्जांनी गावकारी गोळा केले. कै. प. पू. हरीपंतांनी समोर पाहिले तर नागराज आपल्या दैवतावर छत्र धरून आहेत, दूर बाजूला पत्नी हंबरडा फोडीत आहे. गावकरी भितीग्रस्त झालेले आहेत. हरीपंतांनी सर्वांवर कडक नजर फिरवून खुणेने गप्प बसण्यास सांगितले. जीवाची तमा न बाळगता त्यांनी मंत्रयुक्त पूजा संपवली व नैवेद्याची वाटी हातावर ठेवून नैवेद्य दाखविला. श्री शिवशंकराची आरती म्हटली. उत्तर पूजेचे मंत्र चालू असता नागराज नैवेद्याच्या वाटीतले दूध पिऊन क्षणात नाहीसे झाले.

नंतर नेमनियमाप्रमाणे कै. प. पू. हरीपंत वद्य एकादशीस आळंदीस गेले. श्री ज्ञानेश्वर माउलीच्या समाधीचे दर्शन घेतल्यावर श्री सद्गुरू नरसिंह सरस्वती महाराज यांच्या चरणी साष्टांग नमस्कार घालताच त्यांनी हरीपंतांना उरोउरी कडकडून मिठी मारली. श्री सद्गुरू महाराज म्हणाले, 'हरिपंत आज कसोटीस उतरलात. आम्ही नागरूपाने तुम्हास विळखा मारून पार्थिव पूजेच्या पुण्यकर्मात व्यत्यय आणला तरी आपण धैर्याने व आत्यंतिक शिवनिष्ठेने पूजा थांबविली नाही, पार्थिव लिंग खाली ठेवले नाही, धन्य आहात, हरीपंत धन्य आहात. आम्ही विष घेऊन आलो तुम्ही आम्हाला दूध पाजले. मागा हरीपंत, काय वाटेल ते मागा. चौदा चौकडीचे ऐश्वर्य देण्यास हा संन्यासी समर्थ आहे.' पुन्हा श्री सद्गुरू चरणी मस्तक ठेवून हरीपंत म्हणाले, 'हे सद्गुरो, आपली निरंतर चरणसेवा घडावी. घराण्यावर आपली सदैव कृपादृष्टी असावी. यापेक्षा दुसरे काही मागणे नाही.' श्री सद्गुरू नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांनी प्रसन्नपणे हरीपंतांच्या मस्तकी हात ठेवून सांगितले, सात पिढ्या तुमच्या घराण्यावर कृपादृष्टी ठेवू.

फुलगावच्या गावकऱ्यांसमक्ष घडलेली ही घटना. त्यांतल्या काहींच्या तोंडून ही ऐकली तेव्हा आमचेही हृदय हेलावून भरून आले. 'अंतःकरणाची भाषा अंतःकरणालाच समजते, अडखळत्या शब्दांतून भक्तीचा हृदयाशी ठाव लागतो' असे स्वामी विवेकानंद म्हणाले. इथे प्रचीति आली. मागील सहा पिढ्या अव्याहत चाललेली ही पार्थिवपूजा नियमाने चालविण्यास श्री सद्गुरू नरसिंह सरस्वती यांनी हरीपंतांना सांगितली होती. देह ठेवण्यापूर्वी त्यांनी ही पार्थिव पूजा त्यांचे चिरंजीव दिगंबरपंतांना दिली. मंत्रोक्त पूजा यथासांग पार पडत आहे हे तीन दिवस स्वतःसमोर पूजा करवून घेऊन हे सात पिढ्यांचे असिधाराव्रत आठव्या पिढीस दिल्यानंतर निरिच्छ मुक्तावस्थेत सोमवारी आषाढ शुद्ध प्रतिपदेस हरीपंतांनी आनंदमयी अवस्थेत देह ठेवला. मुखी अखेरचे बोल होते 'शिवोहं शिवोहं शिवोहं'

या महान् प्रपंची सत्पुरूषाची भेट ब्र. भू. श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांच्याशी केव्हाही झाली नव्हती. पण श्री सद्गुरू नृसिंह सरस्वती काय, श्री सद्गुरू बाळकृष्णमहाराज काय, संत बाहेरी भिन्न दिसती, परी ते अंतरी एकच असती ! श्री सद्गुरू नृसिंह सरस्वतींच्या कृपेने व हरीपंतांच्या पुण्याईने श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर आमच्या सर्व चलुत्यांचे गुरू झाले. अशी ही अजोड आंतरिक परंपरा लागल्याने गोळुळासारखे मुलाबाळांनी व धनधन्याने भरलेले धोत्रे घराणे ही सर्वस्वी प. पू. ब्र. भू. श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांची चिरंजीव कृपा आहे. कै. प. पू. हरीपंतांचा मृत्यू

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनी अंतर्ज्ञानाने आधीच ओळखला होता. पण कै. त्र्यंबक हरी धोत्रे तथा अण्णाकाका यांच्या व्यतिरिक्त सर्वांना श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनी फुलगावी पाठविले. त्यांच्या मृत्यूनंतर पाठविलेली पत्रे म्हणजे धोत्रे घराण्याची चिरंजीव इस्टेट आहे. श्री बाळकृष्ण महाराजांनी पित्याच्या अंतःकरणाने लिहिले, 'त्र्यंबकचे हृदय फार कोवळे. त्याला हे दृश्य पाहवले नसते म्हणून त्याला प्रसंग दाखवला नाही.' घराण्यातल्या प्रत्येक व्यक्तीवरचे त्यांचे प्रेम आठवले की हृदय भरून येते.

प्रस्तुत लेखकास १९६१ च्या पानशेत जलप्रलयापूर्वी एक महिना अगोदर श्री नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांनी स्वप्नदृष्टांत सांगितले, 'बाळा, तुझे प्रारब्ध खडतर ओढवले आहे. तुझा सारा व्यवसाय, सारा प्रपंच नष्ट होणार आहे. हरीपंताना वचन दिले आहे म्हणून एकच सांगतो, तुझ्या घराण्यास चिरंजीव शक्तिशाली श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या ओंजळीत टाकले आहे. श्री तात महाराज, बाळकृष्ण महाराज, त्यांच्याच आज्ञेनुसार तुझ्या वडिलांवर, चुलत्यांवर कृपा करणारे महान् गुरू आहेत. त्यांना सांग, सर्वस्व गेले तरी दुःखी होणार नाही. पण आपली प्राण प्रतिष्ठित प्रतिमा माझ्यासंगे अभंग राहिली पाहिजे. नाहीतर देह ठेवणार नाही.' या स्वप्नदृष्टांताप्रमाणे आम्ही श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या चरणी प्रार्थना केली. १२ जुलै १९६१ रोजी पानशेतच्या जलप्रलयात प्रारब्धानुसार आमचे सर्वस्व नष्ट झाले. पण पंचवीस फूट उंचीच्या पाण्याच्या माऱ्यात प्रतिमारूप श्री अक्कलकोट स्वामी महाराज अभंग राहिले. प्रतिमेची काच फोडण्याची शक्ती क्रूर नियतीत उरली नाही. हे पाहिले आणि हात, पाय, पोट, मन पुन्हा कणखर झाले. दुःखाचा एक अश्रू न ढाळता श्री सद्गुरु वचनानुसार आम्ही अहोरात्र कष्ट करून ऋणातून मुक्त झालो. झाले गेले गंगेला मिळाले. अनुभवली एकमेव चिरंजीव श्री सद्गुरुकृपा. अनंतरूपे आम्ही या कृपेचा आज साठ वर्षे अनुभव घेत आहोत. श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज यांच्या कृपेचा व गुरूत्वपदाचा हा पाया आहे. पायाखेरीज इमारत उभी राहणार नाही म्हणून आम्ही घराण्याच्या गुरू-परंपरा-इतिहासाचा येथवर प्रपंच केला. यात तिळमात्रही शेखी नाही, अहंभाव नाही, हे प्रामाणिकपणे सांगावेसे वाटते. धोत्रे निमित्तमात्र. श्री सद्गुरु लीला हाच यातील आत्मा.

श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज सुरतकर व आमचे वडिल व चुलते यांचा मुंबईस प्रथम भेटीचा घडलेला प्रसंग एक अविस्मरणीय योगायोगाचा आणि प. पू. महाराज यांच्या अंतर्ज्ञान-साक्षित्वाचा आहे. आमचे कै. प. पू. हरीपंत यांच्या पुण्याईचा व त्यांचे गुरू आळंदीचे महान् दत्तवतारी सद्गुरु श्री नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराज यांच्या लीलाविग्रहाचा हा प्रत्यक्ष दाखला आहे.

कै. प. पू. हरीपंतांचा प्रपंच हा अठरा विश्वे दारिद्र्याचा इतिहास आहे. ऋषितुल्य वृत्तीचे ते निष्कांचन जीवन होते. ज्ञानदान करणे व स्वेच्छेने गावकरी देतील त्या शिधासामुग्रीवर व दक्षिणेवर सात मुलगे व चार मुली यांच्यासह प्रपंच चालणे कठीण झाले. कर्तव्य कठोरतेने त्यांनी एक थोरला मुलगा शाळेसाठी जवळ ठेवून बाकी सर्वांना मुंबईस पाठवले. श्री नृसिंह सरस्वती स्वामी महाराजांची प्रार्थना केली, 'आपणच यांचे माता-पिता. आपणच यांचे संरक्षण करावे व मार्गी लावावे.' अशी आर्त विनंती करून माया दूर सारून मुलांना सांगितले, 'माझी शिवउपासना श्री सद्गुरु चरणी रूजू झाली असेत तर सकाळी उगवणारा श्रीसूर्यनारायण आपणास अन्न दिल्याखेरीज मावळणार नाही, ही माझी तुम्हाला शिदोरी. झाली. श्री सद्गुरु अनंतरूपे आपले रक्षण करील.' पित्याच्या चरणी मस्तक ठेवून भिजल्या डोळ्यांनी मुलांनी आर्शिवादपूर्ण निरोप घेतला. सर्वजण मुंबईस गेले. मुंबई कधी पाहिलेली नाही. कोणी नात्याचे नाही. कोणाची ओळखदेख नाही. अशा अनुकंपनीय अवस्थेत हे सर्व काळबादेवीला एका बंद दुकानाच्या कट्ट्यावर बसले असताना संध्याकाळ होण्याची वेळ आली. पोटाने अन्नाचा कण नाही. गृहस्थाची मुले असल्याने याचना करावयाची नाही. अशा स्थितीत एका गौरकांतीय व्यक्तीची तीक्ष्ण नजर त्यांच्यावर गेली. थोडावेळ ते त्यांना निरखून पहात होते आणि नंतर त्यांनी अत्यंत दयार्द्र अंतःकरणाने या सर्व मुलांची चौकशी केली, त्यांना सांगितले, 'तुमच्या वडिलांची श्री शिवशंकराची उपासना फार खडतर झालेली आहे. गेल्या सात पिढ्यांचे श्री शिवउपासनेचे व्रत श्री दत्तावतारी सद्गुरु अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराज यांनी काल रात्री दृष्टांतात सांगितले, येथे ज्या मुलांना भेटशील त्यांना घरी ने. मुलाप्रमाणे त्यांना सांभाळ. नोकरी लावून दे आणि उद्याचा सूर्य मावळण्याच्या आत त्यांना जेवू घाल.' सर्वांना वडिलांचे शब्द आठवले, सकाळी उगवणारा श्री सूर्यनारायण आपणास अन्न दिल्याखेरीज मावळणार नाही. भारावलेल्या मनःस्थितीत त्या व्यक्तीबरोबर काळबादेवीच्या हनुमानगल्लीतल्या एका खोलीत ही मुले पोहोचली. त्या सत्पुरुषाच्या पत्नीने मुलांना वात्सल्यभावाने जेवावयास घातले. हे महान सत्पुरुष म्हणजेच श्री सद्गुरु प. पू. बाळकृष्ण महाराज सुरतकर. या अध्यात्म जीवनदर्शनाचे नायक. ते त्यावेळी संस्कृतचे प्रोफेसर होते. बालकृष्ण मास्तर म्हणून ते स्वतःची ओळख करून देत. त्यांनी फुलगावी पाठविलेल्या पत्राखाली बाळकृष्ण महाराज असा उल्लेख न करता बालकृष्ण मास्तर अशी सही केलेली आहे.

श्री सद्गुरु प. पू. बाळकृष्ण महाराज यांची अध्यात्मसाधना अत्यंत गुप्त रीतीने रात्री चालत असे. त्यांनी त्याच चाळीतील शेजारची खोली आमच्या सर्व चुलत्यांना मिळवून दिली. प. पू. ब्र. भू. रामचंद्र व्यंकटेश बरडकर तथा तातमहाराज हेही शेजारीच राहात होते. तेही गुप्त आध्यात्मिक साक्षात्कारी पुरुष होते. हेच प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांचे गुरू होत. त्यांच्या गुरुशिष्य संबंधाची हकीकत पुढे अध्यात्म जीवन दर्शनात येणार आहे. ते त्यावेळी सरकारी मुद्रणालयात नोकरीला होते. पेन्शन घेईपर्यंत त्यांनी नोकरी केली. पेन्शननंतर बेळगावी ठळकवाडीला त्यांनी आपले उर्वरित आयुष्य अध्यात्म आत्मानंदात गुप्तपणे घालविले. त्यांच्या निधनाची वार्ताही कोणत्याही वर्तमानपत्रात आलेली नव्हती. श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनी काढलेल्या एका फोटोखेरीज त्यांच्या दुसरा फोटो उपलब्ध नाही. माझ्या वडिलांच्या गुरूंचे गुरु म्हणून त्यांची माहिती मिळविण्यासाठी मी मुद्दाम बेळगावी ठळकवाडीस गेलो होतो. तिथे दोन दिवस राहून तपास करूनही माझे परात्पर गुरु व प. पू. तात महाराज यांची काहीही माहिती मला मिळाली नाही. श्री सद्गुरु राजाधीराज योगराज अक्कलकोट स्वामी समर्थ परिवारातील हे दोन महान खडतर तपस्वी साक्षात्कारी सत्पुरुष मुमुक्षूंना, मार्गदर्शन करून स्वतःशेवटपर्यंत अप्रकाशीतच राहिले. त्यांचा दोघांचा शिष्य-परिवार फार मोठा असूनही त्यांनी स्वतःच्या हयातीत शिष्यांना स्वतःबद्दल काहीही प्रकाशन करू नका. अशी आज्ञा केली. आध्यात्मिक अनुभव गुप्त राहण्यातच साधक. शेवटी अहंकारशून्य अवस्थेत सद्गुरुमार्गदर्शनाने मृत्यूसही जाणू शकतो आणि मुक्त होतो, असे ते म्हणत. प. पू. ब्र. भू. श्री सद्गुरु तात महाराज यांची जन्मतिथी श्रावण वद्य एकादशी व पुण्यतिथीही श्रावण वद्य एकादशी एवढीच माहिती, आमच्या घराण्याचे गुरुपद भूषविणारे श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज सुरतकर यांनी सांगितली होती. श्री शिवशंकराची पूजा करीत असताना मोठ्या मनधरणीने व मिनतवारीने त्यांच्या फोटो श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनी काढला होता, तोच आज मठात व आम्हा भक्तमंडळींच्या देवघरात पूजेत पाहावयास मिळतो. यापेक्षा सारे अध्यात्मजीवन गुप्तच होते.

सारे साक्षात्कारी सत्पुरुष आत्मरूपाने अमर आहेत आणि निःसीम भक्ताच्या पारमार्थिक मनःकामना ते पूर्ण करतात. 'भिऊ नकोस. मी तुझ्या पाठीशी आहे' हे आमच्या परात्पर गुरूंचे गुरु राजाधिराज योगिराज सद्गुरु परमहंस श्री स्वामी समर्थ अक्कलकोट महाराज यांचे भक्तास दिलेले आश्वासन त्यांचेच अधिकारी साक्षात्कारी सतशिष्य प. पू. तात महाराज व प. पू. बाळकृष्ण महाराज यांनीही भक्ताची मनःकामना पूर्ण करून देऊन चिरंजीव ठेवले आहेत. आमचा स्वतःचा एक अनाकलनीय व अद्भुतरम्य अनुभव खाली देत आहे. त्यावरून सर्वांची खात्री होईल की, भक्त हे सद्गुरुपासून विभक्त नव्हते.

आमचे परमपूज्य पिताजी कै. विश्वंभर हरी धोत्रे हे वयाचे अवघे चाळीसावे वर्षी श्रावण शुद्ध तृतीया, सोमवारी शिवलोकी गेले. त्यायोगे श्रावण महिना आला की, आम्हाला वडिलांची, तातमहाराजांची व बाळकृष्ण महाराजांची आठवण फार तीव्रतेने येते. मन भारावून जाते. विशेषतः परात्पर गुरु प. पू. तातमहाराज यांचे जीवनचरित्र, जन्मतिथी व पुण्यतिथी या व्यतिरिक्त काहीच माहिती नसल्याने मन व्यग्र होत असे. साधारणपणे पस्तीस वर्षापूर्वीची श्रावण वद्य एकादशी गुरुवारी आली होती. नियमाप्रमाणे देवपूजा व गुरुपूजा यथासांग झाल्यावर नैवेद्य दाखवून आरतीस सुरुवात झाली. श्री स्वामी समर्थांच्या, श्री दत्तप्रभूंच्या, श्री नृसिंह सरस्वतींच्या आरत्या म्हटल्यावर परात्पर गुरु प. पू. तातमहाराज यांची आरती सुरु झाली. निरांजनाच्या प्रकाशात तातमहाराजांच्या प्रतिमेकडे पाहता पाहता खालील आरतीचे चरण म्हणताना हृदय भरून आले.

जय जय परमगुरो श्री तात तुज नमुनी
 आरती ओवाळू ठेवूनि शिर चरणी ॥ जयदेव जयदेव ॥
 आप्तवचन मनी धरुनी प्रजापुरी गेले
 शिवरूपे यतीराये दर्शन त्या दिधले
 अंतरी प्रविष्ट होऊ जा घरी कथियेले
 तेणे शांतीसुखाते बहुतची अनुभवले ॥ जयदेव जयदेव ॥
 कर्म करुनी विविधे शुद्धांतर होता
 केले तोषितसेवे श्री गिरिजानाथा
 श्रीगुरुदत्तस्वामीसमर्थपद नमिता
 आत्मानंदानुभवे मिळविली सार्थकता ॥ जयदेव जयदेव ॥
 यतीवर दर्शन होता साम्यस्थिती झाली

विषयेच्छा हृदयीची सहजची मावळली
निर्वैरस्थिती सदनी बहुतची अनुभवली
शुद्धांतर सदबुद्धी शिवरूपी रमली ॥ जयदेव जयदेव ॥
बालद्विज गुर्जरसुत सेवक जो होता
कृतार्थ करूनी त्याते पाववी मोक्षार्था
सामर्थ्यतिशयाची तदहस्ते स्फुटता
करिसी सदाशिवात्मज वंदी निज ताता ॥ जयदेव जयदेव ॥

आमच्या सीताआत्यांचे पती वे. शा. सं. रंगनाथशास्त्री नाशिककर यांनी रचलेली ही आरती म्हणताना त्यांच्या अध्यात्मजीवनाची आपणास काहीच माहिती नसावी, याबद्दल अपरिहार्य दुःख झाले. श्री स्वामी समर्थ दादर मठातील अनेक भक्तांना त्यांच्याबद्दल माहिती विचारता, कुणाकडूनही काहीच माहिती मिळाली नाही. आरती संपल्यावर ध्यानस्थ बसलो असता मनी एक निर्धार झाला की, आज आपले परात्पर गुरु प. पू. तातमहाराज यांची पुण्यतिथी, उपवास, अशा समयी प्रार्थना करावी. आणि तशी प्रार्थना केली, 'हे सद्गुरो तातमहाराज, आज आपण आपल्या चरित्रवाङ्मयाचे दर्शन घडविल्याखेरीज तोंडात पाण्याचा थेंबही घेणार नाही, शिष्यहट्ट आपणच कृपाळूपणे पूर्ण करावा. आपण आत्मरूपाने चिरंजीव आहात. याचा अनुभव परमभाग्यवान कै. वडिलांनी व चुलत्यांनी घेतलेला आहे. आपली सतत उपासना चालली आहे. आपण आपल्या चरित्रवाङ्मयाचे दर्शन घडवावे. हे सद्गुरो, निश्चयापासून ढळणे नाही.

कारखान्यातील कामे उरकून नियमाप्रमाणे गुरुवार म्हणून शुक्रवार पेठेतल्या श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या मठात दर्शनास गेलो. तेथे आमचे आतेभाऊ (तातमहाराजांच्या आरतीचे रचनाकार वे. शा. सं. रंगनाथशास्त्री नाशिककर यांचे चिरंजीव) दत्तात्रयशास्त्री नाशिककर भेटले. ते म्हणाले, "भाऊ, तू आज असा उदास का? चल आपण घरी जाऊन फराळ करून चहा घेऊ." आम्ही म्हटले, "दत्ता, आज निश्चय असा की, आपले प. पू. तातमहाराज यांची आज पुण्यतिथी. त्यांच्या अध्यात्म वाङ्मयदर्शनाखेरीज तोंडात पाण्याचा थेंबही घेणार नाही." आतेभाऊ आश्चर्यचकित झाले. ते म्हणाले, "अरे वेड्या, हा काय मुलखावेगळा हट्ट. हे कसे शक्य होणार? तातांचे सारे जीवनच अगम्य आणि अप्रकाशित. ही प्रतिज्ञा कसली? निरर्थकच. घरी चल. बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रतिमेपुढे प्रार्थना करू न पेक्षा आपल्या हाती काय आहे?" आम्ही घरी गेलो. थोडा वेळ श्री सद्गुरुंच्या प्रतिमेपुढे ध्यानस्थ बसल्यावर आमच्या आतेभावाच्या ध्यानी आले की, आपल्या कै. वडिलांनी श्री सद्गुरु अक्कलकोट स्वामीसर्थांचे बावळून अध्यायी चरित्र हाताने लिहून ठेवले आहे. त्यात तातमहाराजांची काही चरित्रात्मक माहिती आली असणार. त्यांना व्यवसायामुळे वेळ न मिळाल्याने ते हस्तलिखित वाचतता आले नव्हते. आम्ही ते हस्तलिखित चरित्र मांडीवर घेतले आणि भावभक्तीने श्री सद्गुरु तातमहाराजांचे स्मरण केले. प्रार्थना केली. मग हाती आली तेवढी पानांची चवड पुढे पाटावर ठेवली. समोर आलेले पान वाचावयास सुरुवात केली. त्या पानाची सुरुवातच अशी होती, 'हे वत्सा, माझे सद्गुरु साक्षात्कारी तातमहाराज यांचे सारे चरित्र गुप्त आहे, ते तसेच गुप्त रहावे अशी त्यांची इच्छा आहे. परंतु गुरुपरंपरेत ते मुमूक्षूंना कळावे म्हणून तुला त्यांचे अद्भुतरम्यचरित्र सांगत आहे.' श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनी हे वे. शा. सं. रंगनाथशास्त्री नाशिककर यांना सांगितले ते त्यांनी लिहून घेतले. पुढे चरित्राची पाचसात पाने वाचावयास मिळाली. वाचताना अक्षरशः डोळ्यातून प्रेमाश्रू वाहू लागले. वानू किती रे सदया गुरुराया असे अष्टभावाने उद्गार बाहेर पडले. आमच्या गुरुपरंपरेतील या त्रैमूर्तींच्या चिरंजीव शक्तीचा आम्हाला साक्षात्कार घडला. 'जो जे वांछील तो ते लाहो' हे श्री ज्ञानेश्वर माउलींचे पसायदान सार्थ ठरले.

हा आनंद आम्हाला एवढा अपरंपार झाला की, एकवेळ भावभक्तीने वाचलेल्या प. पू. तातमहाराजांच्या चरित्रावर आम्ही आमचे स्नेही व 'माउली' या अध्यात्मिक मासिकाचे संपादक कै. विष्णूपंत तथा आप्पासाहेब चव्हाण यांना १९५४-५५ सालांत एक लेख लिहून दिला व त्यांनी तो आनंदाने प. पू. तातमहाराजांच्या फोटोसह 'माउली' मासिकात प्रसिद्ध केला. पानशेत प्रलयात सर्वच वाहून गेले. त्यात तो अंकही गेला. अहंकार नसावा (म्हणून संग्रहही नसावा) या भावनेने श्री स्वामी समर्थांनी ध्यायामि हृदयाकाशे सच्चिदानंद रूपिणाम एवढेच मजजवळ ठेवले. बाकी सर्व निरनिराळे फोटो, श्री स्वामी समर्थांना पाहिलेल्या लोकांच्या आठवणींची हस्तलिखिते सारे सारे नष्ट झाले. स्वामी रामतीर्थ म्हणत असते 'कोणत्याही ऐहिक संग्रहाची आसक्ती अंत दुःखमूलच आहे' याचीच प्रचिती आली. आता आसक्तीही राहिली नाही व त्यामुळे दुःखही राहिले नाही. हृदयी चिरंजीव

फक्त गुरुंच्या आणि गुरुपरंपरेच्या अनंत आठवणीच आठवणी. आठवणीला गोगलगायीप्रमाणे शेकडो पाय असतात. जशी लाटेमागे लाट.

श्री सद्गुरु बाळकृष्णमहाराज यांच्या या चरित्रात गुरु-शिष्य संबंधात प. पू. तातमहाराज यांच्या असामान्यत्वाच्या काही आठवणी येतीलच, पण प. पू. सद्गुरु तातमहाराजांचे अध्यात्मिक श्रेष्ठत्व व साधना किती पराकोटीची होती, याची ते कारवारहून उद्योगधंदयास सपत्नीक येत असतानाची एक हृदयंगम, शिवभक्तीच्या साक्षित्वाची विलक्षण घटना दिल्यावाचून राहवत नाही.

प. पू. तातमहाराज पत्नीला घेऊन बोटीने कारवारहून मुंबईला येत होते. बोटीत प्रवाशांची चिक्कार गर्दी होती. समुद्रात निम्म्या पल्ल्यावर आल्यावर बोटीच्या तळाला अणकुचीदार मोठ्या खडकाचा जबरदस्त मार बसून भगदाड पडले. बोटीत पाणी शिरू लागले. बोट बुडणार या भीतीने प्रवाशांची धावपळ, रडारड सुरू झाली. शांतचित्ताने शिवशंकराची ध्यानसमाधी लागलेले प. पू. तातमहाराज या गोंधळाने भानावर आले. वस्तुस्थिती तात्काळ त्यांच्या ध्यानी आली. तडक ते आत्मविश्वासाने त्या पाणी येणाऱ्या भगदाडावर आपले दोन्ही पाय ठेवून उभे राहिले आणि म्हणाले, “अरे रडता काय? ‘शिवहर शंकर नमामी शंकर-शिवशंकर शंभो, हे गिरिजापती भवानी शंकर शिवशंकर-शंभो’ हे भजन मरता मरता गगनभेदी आवाजात म्हणा. माझ्या अनेक पिढ्यांची उपासना असणारा शिवशंकर तुम्हास मरू देणार नाही.” त्यांनीच मोठ्या आवाजात निर्धाराने भजनास सुरुवात केली. लोकही मिळाले. भजन अखंड चालू झाले आणि काही वेळातच भगदाडातून पाणी येणे बंद झाले. पुढचा पल्ला पार करून बोट मुंबई बंदराला सुरक्षित लागली. प. पू. तातमहाराजांनी सर्व उतारूंना आधी उतरावयास लावले. नंतर पत्नीसह ते उतरले. भोटीतून ते धक्क्यावर उतरल्याबरोबर बोटीत पाणी शिरून बोट समुद्राच्या तळास गेली. तरुणपणातील त्यांचा हा अध्यात्मिक शक्तीचा आलेला अनुभव ही त्यांच्या अनन्य शिवभक्तीची प्रचिती आहे.

मुंबईतील त्यांची सरकारी मुद्रणालयातील नोकरी सांभाळून व प्रापंचिक जबाबदाऱ्या यथायोग्य पार पाडून, ते अध्यात्मासाठी रात्र ठेवत असत. रात्री सोनापुरातील श्री शंकराच्या देवळात ते एका पायावर उभे राहून पहाटेपर्यंत श्री शिवशंकराचा जप व ध्यान करीत असत. मग पहाटे घरी येऊन नाममात्र थोडी झोप घेऊन पुन्हा त्यांचे दैनंदिन कार्यक्रम चालू होत. मुंबईस याप्रमाणे बारा वर्षे खडतर तपश्चर्या पाहून मी तुजवर प्रसन्न झालो आहे. अक्कलकोटी श्री स्वामी समर्थात तुला माझे रूप दिसेल. तू धन्य होशील. त्यांच्या रूपाने मी तुझे सद्गुरुत्व स्वीकारून. ‘याच देही याच डोळा’ मी तुला समाधी स्थितीतून मुक्तीचा सोहळा भोगण्याचे भाग्य देईन. ऊठ, ताबडतोब, अक्कलकोटी सहकुटुंब सहपरिवार जाऊन मला श्री स्वामी स्वरूपात भेट. मी वाट पहात आहे.’

मी शिवशंकराची लहानपणापासून सेवा उपासना असल्यामुळे त्यांनी दृष्टांताप्रमाणे नोकरीत एक महिन्याची रजा मिळवून ते सहकुटुंब सहपरिवार अक्कलकोटी गेले. त्यांची व परब्रम्हस्वरूप श्री स्वामी समर्थांची भेट स्वामीभक्त चोळाप्याचे घरी झाली. सर्वांना श्री स्वामी समर्थ यती स्वरूपात दिसत असताही प. पू. तातमहाराजांना मात्र दृष्टांतातील शिव-शंकर स्वरूपात दिसत होते. तातमहाराज आश्चर्यचकित झाले. दृष्टांताची प्रचिती आली, पण श्री स्वामी समर्थ यतीरूपात दिसेनात तेव्हा कळवळून तात म्हणाले, ‘हे त्रैलोक्यपती श्री शिवशंकरा, आपणच आम्हा भक्तांसाठी हे सगुणरूप धारण केले. तेव्हा यतीरूपी दर्शन द्यावे.’ पण दर्शन दिले श्री विष्णू-स्वरूपी. तेही ध्यान अलौकिकच. अष्टभावस्थितीत प. पू. तातमहाराज पुन्हा म्हणाले, ‘हे प्रभो, श्री स्वामी समर्था, यतीरूपात दर्शन द्यावे.’ त्यानंतर श्री स्वामी समर्थांनी त्यांना जगन्निर्गत्या ब्रम्हाच्या स्वरूपात दर्शन दिले. म्हणजे ब्रम्हा-विष्णू-महेश या श्री दत्तप्रभूंच्या तिन्ही रूपांत दर्शन दिले. तरीही प. पू. तातमहाराजांना दर्शन झाले नाही. ते म्हणाले, ‘हे दयानिधे, विश्वंभरा, आपण मूळ यतीरूपातच दर्शन द्यावे. विश्वदर्शन दिल्यावर अर्जुनाची जी स्थिती झाली ती माझी झाली आहे.’ विश्वरूप दर्शनानंतर ज्या प्रेमाने भगवान श्रीकृष्णांनी अर्जुनास मिठी मारली त्याप्रमाणे श्री स्वामी समर्थ दयाधनांनी प. पू. तातमहाराजांच्या हृदयावर प्रेमभराने आपला उजवा हात ठेवला. ‘हम तुम्हारेमें आगये’. शक्तिपातयोगासारखी ही क्रिया झाली. महान दत्तावतारी श्री स्वामी समर्थांच्या त्या हाताचा ठसा जन्मभर प. पू. तातमहाराजांच्या हृदयावर जशाचा तसा दिसत असे. आमच्या घराण्याचे गुरु प. पू. बाळकृष्ण महाराज जेव्हा आमच्या परम भाग्यवान कै. वडिलांना व चुलत्यांना हे सांगत, तेव्हा सद्गुरु प्रेमाने त्यांच्या डोळ्यातून घळघळा आमच्या प. पू. कै. वडिलांनी सांगितलेली. आजही आठवणीने हृदय भरून येते. कै. वडिलांनी आमच्यासाठी रथावर जंगम इस्टेट जरी ठेवली नसली तरी श्री सद्गुरुंच्या साक्षात्कारांच्या अशा अनंत आठवणींची ठेवलेली ठेव एवढी मोठी आहे की, आमचे सारे आध्यात्म जीवन या ठेवीवर जागृत आहे. ऐहीक ऐश्वर्य वा इस्टेट काळाच्या उदरात संपणार आहे. पण गरूपरंपरेची ही ठेव चिरंजीव आहे. भावनेच्या ओघात थोडे मनस्वी ओघात थोडे मनस्वी कथन झाल्याबद्दल क्षमस्व.

प. पू. ब्र. भू. तातमहाराजांचे अनाहूतपणे गुरुपद घेतलेले श्री दयाधन प्रभू सद्गुरु राजाधिराज योगिराज श्री स्वामी समर्थ सर्वांना व त्यांच्या पत्नींना उद्देशून म्हणाले, “घाबरू नका. तो परब्रम्हदर्शनात समाधिस्थितीत आहे. रात्री त्याला देहावस्था प्राप्त होईल. त्या वेळी त्याला पेलाभर पाणी द्या.” त्याप्रमाणे प. पू. ब्र. भू. तातमहाराजांनी अर्धवट समाधी व अर्धवट जागृती अवस्थेत म्हटले ‘मा, पाणी लाव.’ त्यांच्या पत्नी जवळ होत्या. त्यांनी पाणी दिले व ते भानावर आले. यातून पुढे एक क्रांतीमय घटना घडली. तिचा निर्देश केल्याखेरीज या श्री सद्गुरू अक्कलकोट स्वामी समर्थ भेटीचा प. पू. ब्र. भू. तातमहाराज यांच्या जीवनात झालेला कायाकल्प उलगडणार नाही.

अक्कलकोटी एक महिनाभर प. पू. तातमहाराज व त्यांचे कुटुंब राजाधिराज योगीराज श्री स्वामी समर्थ यांच्या सतत सान्निध्यात होते. दोघांचे अध्यात्मिक सुखसंवाद तासनतास एकांतात चालत. सहज - समाधी योग व अध्यात्मिकतेची पूर्णवस्था श्री सद्गुरू स्वामी समर्थांनी त्यांना दिली. जनदृष्ट्या बाह्य कर्मयोग अवस्थेत फरक न करता, मुक्तावस्थेचा सच्चिदानंद भाव सतत कसा टिकवावा, हा आध्यात्मिक ज्ञानशक्तिपात श्री सद्गुरू स्वामी समर्थांच्या सहवासाने व कृपा-प्रसादाने त्यांना लाभला. परमहंस भगवान् श्री रामकृष्णांनी त्यांचे सतशिष्य श्री स्वामी विवेकानंद यांना जसे आपले सर्वस्व दिले त्याप्रमाणेच प. पू. तातमहाराज यांना राजाधिराज योगिराज श्री सद्गुरू स्वामी समर्थ यांनी दिले.

प. पू. ब्र. भू. तातमहाराज अक्कलकोटला महिनाभर श्री सद्गुरू सान्निध्यात राहून मुंबईस पुन्हा आल्यावर एक दिवस पती - पत्नींमध्ये अक्कलकोटमधील वास्तव्यातील आठवणी निघाल्या. श्री स्वामी समर्थांच्या कृपेने व अनुग्रहाने दोघेही प्रपंची विरक्त होते. प. पू. तातमहाराजांनी पत्नीस सहजगत्या विचारले, “माझ्या श्री स्वामी समर्थांच्या हस्तस्पर्शाने मी समाधी - सुखाचा सोहळा अनुभवला. तो परब्रम्हाचा साक्षात्कार जीवनमुक्तावस्थेचाच विदेही स्थितीतील पूर्णानंद होता. समाधीस्थितीतून देहावस्थेवर येता येता मी काय बोललो?” त्या महान पतिव्रता साध्वी पत्नीला त्या क्षणाच्या सत्यकथनाचा आपल्या भावी जीवनावर काय परिणाम होईल, याची यत्किंचितही कल्पना नव्हती. त्या म्हणाल्या, “मला श्री सद्गुरू स्वामी समर्थांनी सांगितले होते, तू बिलकूल घाबरू नको. तो समाधी अवस्थेच्या ब्रम्हानंदातून रात्री देहावस्थेवर येईल; त्यावेळी तो पाणी मागेल. ते तू दे. म्हणजे पुन्हा तो पूर्वस्थितीप्रत येईल.” त्यावर प. पू. तातमहाराज म्हणाले, “माझ्या तोंडून प्रथम काय शब्द बाहेर पडले?” तेव्हा त्यांच्या पत्नी सहजपणे म्हणाल्या, “आपण अर्धवट समाधी व अर्धवट जागृती अवस्थेत तोंडास कोरड पडल्यामुळे म्हणालात, ‘मा पाणी लाव, आणि मी पाणी दिले.’ बरस! या पंचाक्षरी वाक्याने प. पू. तातमहाराज म्हणाले, ‘हे पहा, हे उद्गार माझ्या तोंडून बाहेर पडले. श्री सद्गुरू इच्छेने आजपासून आपण या देहाच्या माता झाल्या आहात. यापुढे पती - पत्नी संबंध श्री सद्गुरू कृपेने संपला आहे. आपण सावलीप्रमाणे आमच्या सतत सान्निध्यात सुखरूप असावे. फक्त पती - पत्नी संबंध संपले.’ ही सत्यघटना आमच्या घराण्याचे सद्गुरु प. पू. ब्र. भू. बाळकृष्ण महाराज यांनी माझे कै. प. पू. वडिल विश्रंभर हरी धोत्रे यांना सांगितली. त्यांच्या तोंडून ऐकलेली ही सत्यकथा आम्ही आज वाचक भक्तांच्या निर्देशनास आणली आहे. यावेळी भगवान श्री रामकृष्ण परमहंस व त्यांच्या महान तपस्वी पत्नी प. पू. देवी शारदामाता यांच्य प्रथम भेटीचा प्रसंग आमच्या डोळ्यापुढे उभा रहात आहे. परमहंस भगवान श्री रामकृष्ण सतत भावसमाधीत जात. विरही अवस्थेत त्यांना देहाचीही शुद्ध नसे. म्हणून त्यांच्या वडिल बंधूंनी त्यांच्या पत्नीस कलकत्याला श्री कालीमातेच्या मंदिरी पाठवले. हेतू एवढाच की, पत्नीच्या सहवासाने आपला भाऊ देहावस्थेत राहिल. पण प्रभूलीला काही अघटीत होती. भगवान श्री रामकृष्ण परमहंस एकांतातील पहिल्या भेटीत आपल्या महान पतिव्रता पत्नी शारदामातेस म्हणाले, ‘हे बघ, आम्ही स्वेच्छेने पाणीग्रहण केले. पत्नीपद अग्नीदेवतेच्या शपथेने स्वीकारले. तेव्हा आम्हाला मुक्तावस्थेचा भगवती कालीमातेचा भक्त म्हणून आत्मानंदी ठेवणे. त्यात आम्हास सतत सहाय्य करणे. आमची विदेही अवस्थेतही सेवा करणे. हे तुझ्या मर्जीवर आहे. तुझ्या ईच्छेविरुद्ध आम्ही जाणार नाही.’ भगवान श्री रामकृष्ण परमहंसाच्या भावस्थितीतील या दिव्य निश्चयास प. पू. शारदामातेने दिलेले उत्तर वेदकालापासून चालत आलेल्या भारतीय स्त्रीजीवनाचा एक दैदियमान सनातन आदर्श आहे. त्या म्हणाल्या, “मी आपली पत्नी आहे. पतीपत्नीतील शरीरभाव मी भगवती कालीमातेच्या चरणी अर्पण केला असून आत्मैक भावाने मी आपली अखंड सेवा करीन.

साक्षात्कारी सत्पुरुषांचा प्रपंच हा जनदृष्ट्या गृहस्थाश्रमी दिसत असला, तरी तो संपूर्णपणे परमार्थमयच झालेला असतो. भगवान श्री रामकृष्ण परमहंसांप्रमाणे, प. पू. तातमहाराजांप्रमाणे आमच्या घराण्याचे सद्गुरु प. पू. बाळकृष्ण महाराजांनी लग्न केले. पण वृत्ती सदैव विरक्तच! प्रथम पुत्ररत्नाचा सोहळा पाहून ते त्यांच्या पत्नी प. पू. सौ. कमलामातांना म्हणाले, पुत्रप्राप्तीने मी अंशतः तुझ्या ऋणातून मुक्त झालो आहे. मी आता माझ्या आध्यात्ममार्गाने माझ्या देहाची कालक्रमणा

करुण याच देही मुक्तस्थिती सदगुरुकृपेने मिळविणार आहे. यापुढील काळात आपण पती-पत्नी नात संपवून आध्यात्मसाधनेत मला सहकार्य द्यावे. सतत सावलीप्रमाणे सान्निध्यात राहून मला कृतार्थ करावे.’’

प. पू. सौ. कमलामाता रुपाने व देहाने सर्वांग संपूर्ण होत्या. श्रीमंत घराण्यातून आलेल्या होत्या. पती आज्ञा शिरसावंद्य मानून त्यांनी संन्यासिनीचे खडतर जीवन जगण्याचे ठरविले. त्यांनी प. पू. बाळकृष्णमहाराजांच्या सान्निध्यात राहून त्यांना त्यांच्या आध्यात्मसाधनेत सेवापूर्ण सहकार्य दिले. अनंत हाल-अपेष्टा सहन करून हे सेवाव्रत भक्तिपूर्वक पाळले. एवढेच नव्हे तर महासाध्वी शारदेप्रमाणे श्री सदगुरूंच्या समाधीनंतरही श्री सदगुरू अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या दादरच्या व सुरतच्या मठांची व्यवस्था, तसेच भक्तपरिवाराच्या उपासनेत मार्गदर्शन देहपातापर्यंत चालू ठेवले. केवढा हा त्याग ! काय ही तपस्या ! आमच्या वाडवडिलांच्या पुण्याईने आम्हाला लहान वयात प. पू. कमलामातांचे पुत्रव्रत प्रेम लाभले. उपासनेचे त्यांनी पत्करलेले असिधाराव्रत शेवटपर्यंत कटाक्षाने पाळले. प. पू. बाळकृष्ण महाराजांनी त्यांना रोज सदगुरूंचा तीस हजार जप करण्यास सांगितले होते. मठाची सर्व व्यवस्था पाहून, महाराजांच्या शिष्यपरिवाराचे मातृभावनेने संगोपन करून रोज एवढा जप तन्मयतेने ध्यानावस्थेत करणे ही काही सामान्य गोष्ट नाही. जपासाठी त्या दूध न घातलेल्या कोन्या कॉफीवर रहात असत. दिवसभर सतत मठात येणाऱ्यांची देखभाल करण्यात त्यांना जपास वेळ मिळत नसे. मग रात्र रात्र त्या जपात मग्न असतात अन्नाशिवाय कोन्या कॉफीवर त्यांनी तीन वर्षे काढली. काहीही खाल्ले की ते ओकून पडत असे. प.पू. तातमहाराजांवर त्यांची अलोट भक्ती होती. समाधीनंतर प. पू. तातमहाराजांनी त्यांना सगुणरूपात दर्शन देऊन मध्यरात्रीनंतर एक लाडू खावयास दिला व तेव्हापासून कमलामाता जेवावयास लागल्या ही घटना सुरतेची. श्री कमलामातांची श्री स्वामी समर्थ भक्ती फार मोठी होती. प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांनी निर्वाणास जाण्यापूर्वी ‘संभाळ’ अशी आज्ञा केली. ती कमलामातांनी तंतोतंत पाळून आपल्या प्रेमळ मातृप्रेमाच्या जिह्वाळ्याने सुरत व दादर येथील मठात येणाऱ्या भक्तजनांचे दुःख निवारून त्यांस स्वामीभक्तीस लाविले. त्या आषाढ शुद्ध चतुर्थी दिनांक ७-७-१९३२ रोजी निर्वाणास गेल्या.

प. पू. कमलामातांनी सदगुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या शिष्यपरिवारास सतत मार्गदर्शन केले. श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ कृपेने वाचासिद्धी व क्रियासिद्धी प्राप्त झालेल्या त्या महान साध्वी होत्या. गुरुइतकाच मान महाराजांचा शिष्यपरिवार त्यांना देत असे. श्री दत्त जयंती, श्री स्वामी समर्थ जयंती, श्री तातमहाराज पुण्यतिथी व श्री स्वामी समर्थ पुण्यतिथी वगैरे मठातील उत्सव प. पू. कमलामातांच्या सर्वसंग्राहक वृत्तीने फारच मोठ्या प्रमाणात होत असत. प्रस्तुत लेखक वयाच्या सहाव्या वर्षापासून या सर्व उत्सवांत भाग घेत असे. तो भव्य सोहळा एकदा पहावा व जन्मभर आठवावा एवढा हृदयंगम होता. त्या लहान वयापासून प. पू. स्वामीभक्त कै. सॉलीसिटर रेळे काका, कै. डॉ. देशमुख यांच्या सत्संग व सहवास आम्हाला सतत लाभला. या दोन महान स्वामीभक्तांनी देहपातापर्यंत आम्हाला पुत्रव्रत प्रेम दिले. श्रीगुरूपरंपरेच्या अनेक आठवणी आम्हाला सांगितल्या. आमची श्रीगुरूउपासना अखंड चालू रहाण्यात या दोन सत्पुरूषांच्या सिंहाचा वाटा आहे. विशेषतः प. पू. कै. रेळे काका यांच्या सहवासातील प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या अगम्य अतर्क्य व अनाकलनीय आठवणींनी आमच्या हृदयात महाराजांचे चरित्र लिहीण्याचा संकल्प गेली तीन तपे जागृत ठेवला आहे. अध्यात्मात परानुभूती श्रवणाने श्रद्धा निर्माण होते पण ती स्थिर होऊन जीवनात परमार्थाचा स्थायीभाव निर्माण होण्यासाठी भक्तउपासक स्वानुभावाची अत्यंत आवश्यकता असते. प्रस्तुत लेखकात परमावधीची सदगुरूभक्ती निर्माण करण्याचे फार मोठे श्रेय प. पू. कमलामाता व त्यांचे एकमेव विदेही अवस्थेतील साक्षात्कारी सुपुत्र प्र. पू. ब्र. भू. बाबूमहाराज यांनाच आहे. प. पू. बाबूमहाराज ही जन्मतःच पूर्वजन्मीच्या आध्यात्मसाधनेने परिपूर्ण असलेली विभूती,

शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोभि जायते ।।

अथवा

योगिनामेव कुले भवती धीमताम् ।।

या भगवद्गीतेतील भगवंताच्या वचनाप्रमाणे महान साक्षात्कारी स्वामी समर्थ भक्त सदगुरू प. पू. बाळकृष्ण महाराज व महान साध्वी प. पू. कमलामाता यांच्या पोटी जन्मास आली. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांनी अंतर्ज्ञानाने हे सर्व जाणले होते. पण प. पू. कमलामाता वात्सल्यभावनेने त्यांच्यावर अलोट प्रेम करीत. बालपणापासून त्यांची विदेहीपणाची लक्षणे दिसत असताही प. पू. कमलामाता यांनी महाराजांजवळ प. पू. बाबूमहाराजांचे थाटात लग्न करण्याचा हट्ट धरला. आपण

संन्यासिनीचे असिधाराव्रत पाळले, निदान आपल्या एकुलत्या एक मुलाचा तरी सुरवी संसार पहावा, आपल्या नातवाला मांडीवर घेऊन वात्सल्यभावनेची अपूर्ण इच्छा पूर्ण करावी, असा त्यांचा हट्ट होता. पण नियती काही वेगळीच होती. बाळकृष्ण महाराजांनी कमलामातांना समजावून सांगितले, 'आम्ही पूर्वप्रारब्धानुसार काही काळ तरी गृहस्थी जीवन जगू शकलो, पण चि. बाबू हा जन्मतःच विदेही आहे. तो जीवनमुक्त अवस्थेत जन्मास आला आहे. काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद, मत्सर या षडरिपूंवर त्याने पूर्वजन्मीच्या योगसाधनेने संपूर्ण ताबा मिळविलेला आहे. आपला हट्टच असेत तर चि. बाबूचे लग्न थाटामाटात सुरतेसच लावून देतो, पण येणाऱ्या गृहलक्ष्मीस आपल्यासारखेच संन्यासिनीचे जीवन जगावे लागेल. प. पू. कमलामातांना वाटले हे कसे शक्य आहे? लग्नानंर चि. बाबू प्रपंचात थोडातरी रस घेईलच. प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या सर्व शिष्य परिवाराने सर्वस्व पणाला लावून प. पू. बाबूमहाराजांचे लग्न सुरतेस खूप थाटामाटात पार पडले. त्यांच्या लग्नसमारंभाचा एक भव्य फोटो आजही दादर मठात पहावयास मिळतो. आमचे चुलते कै. सदाशिव हरी धोत्रे तथा बापूकाका यांनी व इतर सर्व स्वामी समर्थ परिवाराने यात फार मोठा भाग घेऊन सुरतेस लक्षाधिशाच्या मुलाचा शोभेल असा लग्नसोहळा पार पडला. प. पू. कमलामाता यांना फार फार समाधान वाटले. पण हे सारे मनोरथ मृगजळव्रत ठरले.

प. पू. ब्र. भू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांची भविष्यवाणी सत्य ठरली. प. पू. बाबूमहाराज व त्यांच्या महान साध्वी पत्नी सौ. पद्मामाता यांचा सर्वसामान्यांप्रमाणे पतीपत्नी संबंध कधीच घडला नाही. ते भजनात एकतारी हाती घेऊन रंगून जात. सदासर्वदा स्वामी-चिंतनात मग्न असत. साधारणपणे त्याच तंद्रीत ते सदैव असत. जेवणाखाण्याची त्यांना शुद्ध नसे. त्यांचे संसारात मुळीसुद्धा लक्ष नसे. त्यांची धर्मपत्नी पद्मामाता याच सर्व प्रपंच पहात असत. प. पू. कमलामातांना सुनेची ही अवस्था पासून फुर दुःख होई. पण काही इलाज नव्हता. प. पू. तातमहाराज यांनी त्यांचे समाधान केले, 'श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाचीच ही इच्छा आहे. माझा परमशिष्य बाळकृष्ण यांच्या पश्चात आपण जसा मठ परिवार सांभाळून आहात त्याचप्रमाणे चि. बाबू व चि. सौ. पद्मा हा मठ व श्री स्वामी समर्थाची उपासना समुद्रकाठी खूपखूप वाढवतिल. 'ही सद्गुरू तातवाणी आज फळास आल्याचे भव्य दृश्य पाहून हृदय उचंबळून येते. छोट्याशा मठाचे भव्य वास्तूत झालेले रूपांतर, हजारांनी दर्शनास येणाऱ्यांची गर्दी, भक्तांच्या पूर्ण होणाऱ्या कामना ही सर्व आमच्या घराण्याचे सद्गुरू प. पू. बाळकृष्ण महाराज, प. पू. कमलामाता, अखंड विदेही स्थितीत श्री स्वामी समर्थ चरणी रंगून गेलेले प. पू. बाबूमहाराज व त्यांच्या धर्मपत्नी पद्मामाता यांची पुण्याई आहे. या सर्वांची अलौकिक तपश्चर्या फळास आलेली आहे. आजही हे चिरंजीव अवस्थेत श्री स्वामी समर्थ भक्तांना दिलासा देत आहेत. स्वप्नी साक्षात्काराने मार्गदर्शन करीत आहेत. स्वःताच्या पुण्याईने भक्तांना दुःखातून सुखरूप ठेवीत आहेत.

प्रस्तुत लेखकास प. पू. महासाध्वी कमलामातांच्या निर्वाणानंतर छत्तीस वर्षांनी आलेला एक अनुभवस्वदृष्टांत कृतज्ञताबुद्धीने येथे उल्लेखावा वाटतो. ही १९६८ सालची गोष्ट. मधुमेह व रक्तदाब या दोन भयानक रोगांनी आम्हाला १९६१ च्या पानशेत पुरापासून पछाडले होते. अशा स्थितीतही श्री स्वामीसमर्थ उपासना आम्ही जास्तीत जास्त प्रयत्न करून चालवीत होतो. पण १९६८ साली आमचे हे दोन्ही विकार पराकोटीला गेले. आमची नित्य गुरुपूजा व गुरुवारची सद्गुरुपरंपरेची आरती चार-पाच आठवडे बंद पडली होती. मनी अत्यंत दुःख होई. एका रात्री प. पू. कमलामाता स्वप्नात श्री स्वामी समर्थ पादुकांची पूजा करीत आहेत असे दिसले. लहानपणापासून त्यांची पाहिलेली वात्सल्यमूर्ती स्वप्नी पाहू वयाचे भान न राहून आम्ही प. पू. कमलामातांच्या कमरेस मिठी मारून ओकसाबोक्शी रडू लागलो. तेव्हा त्यांनी प्रेमाने कुरवाळून म्हटले, "बाळा विद्याधरा, गेले पाच आठवडे तुझी गुरुवारची आरती श्री सद्गुरू स्वामी समर्थांना, सद्गुरू तातमहाराजांना व तुझे बाबा बाळकृष्ण महाराजांना मिळत नाही. उद्या गुरुवार आहे. स्नान कर व पूजा आरत नित्याप्रमाणे चालू कर." आम्ही अत्यंत कष्टाने प. पू. कमलामातांना म्हटले, "माउली, काय कर? उभे राहवत नाही. चक्कर येते. तोंडास सतत कोरड पडते. असे काय पाप केले आहे की सद्गुरूंनी उपासनेसाठीही शरीरी त्राण ठेवू नये!" अत्यंत दयार्द्र अंतःकरणाने प. पू. कमलामातांनी स्वतःपूजा केलेल्या समर्थ पादुकांचे तीर्थ स्वप्नी दिले. पादुकांवर वाहिलेले तुळशीपत्र भक्षण करण्यास दिले. कपाळी श्रींचा अंगारा लावून सांगितले, "वैशाख वद्य एकादशी आठवड्यावर आलेली आहे. तुझ्या बाबांची, सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांची सुरतेस पुण्यतिथी आहे. तो महाप्रसाद तुला पाठवण्याची व्यवस्था करते. तो संपूर्ण लाडू तू भक्षण कर. तिथून पुढे तुला आराम पडेल."

दुसऱ्या दिवशी आम्ही प. पू. कमलामातांच्या स्वप्नी मिळालेल्या आज्ञेप्रमाणे स्वप्नी मिळालेल्या आज्ञेप्रमाणे सकाळी स्नान करून पूजा व आरतीविधी यथासांग भावपूर्ण स्थितीत पार पाडला. काहीही त्रास झाला नाही. व त्या दिवसापासून

उपासनेत खंड पडला नाही. वैशाख वद्य त्रयादशीस अनाहूतपणे प. पू. बाळकृष्ण महाराज यांच्या पुण्यतिथी प्रसादाचा लाडू स्वामीभक्त श्री. काडगावकरांनी घरी आणून दिला. आम्ही आश्चर्यचकित झालो. ते म्हणाले, “मुंबईचे तीर्थस्वरूप डॉक्टर नानासाहेब देशमुख यांनी मला सुरतेस श्रीचे पुण्यतिथीस पाठवून तेथून प्रसाद आणून पुण्यास देण्यास सांगितले. ते आणखी म्हणाले, प. पू. कमलामातांनी मला स्वप्नी निरोप दिला आहे की, पुण्यास विद्याधर अत्यंत आजारी आहे. त्याला प्रसाद पाठवून देण्यास सांगितले आहे. तरी त्याला लगेच प्रसाद पाठविण्याची व्यवस्था करा !” सुरतेस तेथील मठाचे व्यवस्थापक श्री. रतीलाल भाई यांनाही प. पू. कमलामातांनी स्वप्नी संदेश दिला. श्री. काडगावकर आम्हाला म्हणाले, “मी पुण्यास जाणार आहे असे म्हटल्यावर त्यांनी आपणास प्रसाद पोचवण्यास सांगितले.” स्वप्नदृष्टांतहि सांगितला.

आम्हासारख्या सामान्य भक्तासाठी प. पू. कमलामातांनी निर्वाणानंतर छत्तीस वर्षांनीही आमची व्याधी हरणार्थ व उपासनेत खंड पडू नये म्हणून केलेल्या या दिव्य कामगिरीने आम्ही पूर्ण भारावून गेलो. मधुमेहास साखर व तूप यांचे वावडे असताही आम्ही प्रसादाचा अख्खा लाडू भक्षण केला. गुरुमाउलीच्या प्रेमांमुळे डोळ्यांवाटे अश्रुधारा वाहू लागल्या. हृदयात आठवणींचा कल्लोळ झाला. देहस्वरूपाने जरी प. पू. कमलामाता आमच्यापासून दूर झाल्या होत्या तरी आत्मरूपाने त्यांची वात्सल्याची पाखर आजही आमच्यावर आहे या आनंदाने आम्ही बेहोष झालो. प्रसादभक्षणानंतर आम्हास आराम वाटला.

देह ठेवण्याचा अगोदर शनिवारी नित्यप्रमाणे डॉक्टर देशमुख यांनी रात्रभर दादर मठात भजन केले व श्री. काडगावकर यांना जवळ बोलावून सांगितले, “हे पहा, आम्ही आता लवकरच हा देह सोडणार, आपण एक वचन द्या, सुरतेच्या बाळकृष्ण महाराजांच्या पुण्यतिथीच्या प्रसादाचा लाडू पुण्यास माझा मानसपुत्र चि. विद्याधर आहे त्याला शेवटपर्यंत पोहोचता कराल; म्हणजे आम्ही माउलीच्या ऋणातून मुक्त होऊ.” गुरुपरंपरेची असली अजब नाती, त्यांची लाभाविण असलेली प्रीती ही व्यवहारिक जगाला कळण्याबाहेरची आहेत. येथे शब्द खुंटतात. अंतरीची खूण अंतरतची जाणे. डॉ. देशमुख यांच्या अलोट प्रेमाने आम्ही न्हाऊन निघालो. चार वर्षांच्या आम्हाला डाव्या खांद्यावर घेऊन उजवा खांदा सदगुरूंच्या पालखीस देणारा हा महामानव आम्हाला सदैव दीपस्तंभासारखा चिरंजीवपणाने मार्गदर्शन करीत आहे.

आम्ही मुंबईस असताना प. पू. बाबूमहाराज यांचा सहवास आम्हाला एक तप लाभला. त्यांचे पूर्ण नाव श्री. रत्नमणीशंकर बाळकृष्ण महाराज उपाध्ये. त्यांचा जन्म श्रावण शुद्ध सप्तमी दिनांक ७-८-१८९४ ला सुरत येथील वडवाळी शेरीतील सध्यामठ असलेल्या घरातच झाला. ते सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांचे एकुलते एक अपत्य होते. पूर्व जन्मसंस्कारानुसार त्यांना लहानपणापासूनच प. पू. तातमहाराज व बाळकृष्ण महाराज यांच्या प्रेरणेने श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ भक्तीची परमावधीची गोडी लागली. भगवान श्रीरामकृष्ण परमहंसाप्रमाणे ते सदैव भावस्थितीत जात. त्यांचे भावस्थितीतील बोलणे सामान्यजनांना कळण्यापलीकडेचे असे. पण त्यात फार खोल गुढार्थ असे. प्रथम प्रथम आम्हाला त्याचा अर्थ उलगडत नसे. पण भविष्यातील घटनांवरून त्याचा पडताळा येई आणि त्यांच्या अंतर्ज्ञानशक्तीच्या प्रचितीने मन आदराने भरून जाई.

आमच्या प. पू. कै. वडिलांच्या मृत्यूचे भाकित त्यांनी वर्षभर अगोदर सुचविले होते. एक दिवस त्यांना नमस्कार करून आम्ही त्यांच्याजवळ बसलो. त्यांनी मांडीवरची एकतारी बाजूला केली. आम्हाला जवळ घेतले. त्यांच्या डोळ्यांतून दोन अश्रू ओघळले. आम्ही भांबावून गेलो. ते गुजराथीत म्हणाले, “बाळा विद्याधरा, तुझे स्वामीभक्त पिताजी विश्वंभर यांचा मृत्यू मला दिसला. त्यांचेवरील प्रेमाने माझे डोळे अश्रूंनी डबडबले. घाबरू नकोस. त्यांची पुण्याई थोर आहे. माझे पिता सदगुरू बाळकृष्ण महाराज यांची अखंड कृपेची पाखर तुजवर राहाणार आहे.” एक वर्षात श्रावण शुद्ध तृतीया सोमवार, सन १९३० ला आमचे वडिल विश्वंभर हरी धोत्रे स्वर्गवासी झाले. मृत्यूपूर्वी त्यांच्या तोंडून एवढेच शब्द कानी पडले, “जगलो तर तू दहा लाखांचा धनी होशील, पण मेलो तर तुझा एकत्र कुटुंबाकडून विश्वासघात होऊन तुझे हाती झोळी येईल. पण एक लक्षात ठेव, माझे सदगुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या प्रसादाने तुला जन्म लाभलेला आहे. त्यांची तू प्रार्थना कर. त्यांची उपासना खडतर परिस्थितीतही सोडू नको. यापुढे तेच तुझे मातापिता. त्यांच्यावर भार टाकून मी जातो.” कुर नियतीने वाईटच घडविले. आमचे छत्र गेले. आम्ही अत्यंत हालात मुंबईस शिक्षण केले. त्यावेळी प. पू. ब्र. बाबूमहाराजांनी आम्हाला कडकडून मिठी मारून पितृप्रेमाने केलेले सांत्वन आजही आमच्या अंगावर रोमांच उठवीत आहे. प. पू. कमलामाता यांनीही आम्हाला पोटाशी धरून सांगितले. “विश्वंभर श्री स्वामीचरणी जाऊन बसला आहे. श्री स्वामी समर्थ, सदगुरू तातमहाराज व तुझे बाबा श्री सदगुरू बाळकृष्ण महाराज तिघेही तुझ्यावर कायम कृपादृष्टी ठेवतील. यांच्यावर श्रद्धा ठेव व सतत कर्म करीत रहा. तुला बालपणी जरी अनन्वित त्रास सहन करावा लागला तरी उत्तरकाळी तू श्री स्वामी समर्थांच्या अखंड सेवेने प्रपंच करून परमार्थ आनंदाचा, भक्ति-सुखाचा अपूर्व सोहळा भोगशील” आमच्या या थोर माय माउलींनी पुढे दोन वर्षांत देह ठेवला. पण आजही त्यांच्या कृपेची

मायेची पाखर अखंडपणे आम्हाला लाभत आहे. शरीरव्याधी व प्रापंचिक संकट यांनी कितीही आम्ही घायाळ झालो. तरी यातनेच्या शेवटच्या क्षणी आम्हाला परात्पर गुरू श्री स्वामी समर्थ, गुरूंचे गुरू तातमहाराज व कै. वडिलांचे गुरू बाळकृष्ण महाराज यांची दर्शन होतात आणि फार मोठा आधार मिळतो, धीर येतो.

प. पू. बाबू महाराज यांच्याकडे पांढरपेशा वर्ग तर बराच येत असे. पण खांद्यावर कपडाचे गट्टे टाकून फेरी करणारे छोटे व्यापारी, कोकणी कामाठी, गिरणी-कामगार हे मोठ्या संख्येने व श्रेद्धेने येऊन श्री बाबूमहाराज चरणी मस्तक ठेवून आशिर्वाद घ्यायचे. त्यातील अनेकांचे प. पू. बाबूमहाराज यांच्याविषयीचे अनेक अनुभव प्रस्तुत लेखकाने प्रत्यक्ष त्या लोकांच्या तोंडून ऐकले आहेत. व्यापारांत फायदा होणे, श्री स्वामी समर्थ उपासना सांगून संततीलाभ देणे, रोगमुक्त करणे संकटमुक्त करणे अशा अनेक चमत्कारांनी त्यांचे गुप्त व अप्रगट चरित्र अथांग भरले आहे. विदही अवस्थेत ब्रम्हानंदी सदैव तल्लीन असलेला साक्षात्कारी, एका सत्परूषाच्या पोटी आलेला हा महान आत्मा 'मासानां मार्गशीर्षोऽहं' या भगवंत श्री कृष्णवचनानुसार मार्गशीर्ष वद्य नवमी गुरूवार दिनांक १२-१२-१९५२ रोजी प. पू. बाबूमहाराज ब्रम्हीभूत झाले. त्यांची समाधी मठातच आहे.

आमचा जन्म प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रसादाने झाल्याने अनेक संकटप्रसंगी त्यांच्या चिरंजीवित्वाचा व कृपेचा आम्ही सतत अनुभव घेतला आहे. सद्गुरूंचे अनाकलनीय अनुभवही भक्ताने गुप्त ठेवावेत असा संकेत आहे, तरी पण संत शिरोमणी श्रीज्ञानेश्वरमाऊलीपासून ते महान विठ्ठलभक्त श्री तुकाराम महाराज यांच्या साक्षित्वाचे अनेक अनुभव त्यांच्या भक्तांनी त्यांच्या चरित्रात ग्रंथित केलेले आहेत. प्रस्तुत लेखक निमित्तमात्र आहे. अखंड सद्गुरूकृपेच्या चैतन्य चिरंजीव शक्तीचा अनुभव पुढील पिढीस मार्गदर्शन करणारा आहे आणि हे विविध अनुभव तर या चरित्र - लेखनाची प्रेरणा आहेत. यात सत्याचा यत्किंचितही अपलाप नाही. इसवी सन १९४५ च्या दिवाळीस श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराजांची प्रतिमा पाठीशी प्राण प्रतिष्ठित करून आम्ही फर्निचरचा कारखाना सुरू केला. अगदी शून्यातून सुरू केलेला हा कारखाना आजही आमची पूर्ण श्रद्धा आहे की, श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ, प. पू. सद्गुरू तातमहाराज व प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या कृपेनेच तो गेली एकोणचाळीस वर्षे पानशेतसारख्या जीवघेण्या संकटातूनही वाचून चालू आहे. अनंत रूपे, अनंत वेषे त्यांच्या साक्षित्वाची आम्हाला प्रचिती येत आहे. अनंत रूपे, अनंत वर्षे झाली होती. आमचे पुण्याचे खडकी आर्सेनल फॅक्टरीचे मॅनेजर कै. श्री. कसबेकर यांनी सतत मोठ्या ऑर्डरी आम्हाला मिळव्या म्हणून दिल्लीस डिफेन्स खात्याचे मे. डायरेक्टर जनरल ऑफ सप्लायज अँड डिस्पोजल्स या ऑफिसला स्वतःच्या शिफारशीने आमच्या कारखान्याचे नाव रजिस्टर केले. बँकेचे पाच लाखाचे सॉल्व्हन्सी सर्टिफिकेट लागत होते. ते आमचे परमस्नेही बँक ऑफ महाराष्ट्र लि. पुणेचे मॅनेजर कै. अप्पासाहेब जोग यांनी बँकेत आमची शिल्लक नसताना दिले. अॅम्ब्युनिशन फॅक्टरीसाठी लागणाऱ्या पॅकिंग केसेसच्या मोठमोठ्या ऑर्डरी आम्हाला मिळू लागल्या. मुंबईचा एक मोठा कारखानदार दिल्लीस सेंट्रल गव्हर्नमेंटचे रजिस्ट्रेशन नसल्याने सबकॉन्ट्रॅक्ट आम्हाकडून घेऊन मुंबई स्टोअरला पॅकिंग केसेस पोचवून डिलिव्हरी चलन्स आमच्याकडे पाठवित असे. पॅकिंग केसेसमागे एक रूपया फरक ठेवून आम्ही त्याला काम देत असू. एकवेळ ऐंशी हजार पॅकिंग केसेसचे टेंडर आम्हाला मिळाले व त्या कामाची ऑर्डर मुंबईच्या आमच्या सबकॉन्ट्रॅक्टर श्री पै यांस द्यावयास जातो तो ती फर्म दिवाळे निघून बंद पडली होती. मुंबईचे दुसरे कॉन्ट्रॅक्टर टेंडरचे भावातही काम घेईनात. पुण्याहून पॅकिंग केसेस कॉन्ट्रॅक्टर मे. डी. डी. देशपांडे यांच्याकडून टेंडर रेटने करवून घेऊन मुंबई स्टोअरला पाठविल्या. तो तेथे स्टोअर - ऑफिसरची ओळख-वशिला नसल्याने निम्म्या पॅकिंग केसेस नापास झाल्या व स्वखर्चाने पुण्यास आणाव्या लागल्या. वेळेवर माल न गेल्याने मुंबईचे मे. असि. डायरेक्टर जनरल ऑफ सप्लायज अँड डिस्पोजल्स, ग्रॅहॅम रोड, यांची आम्हाला नोटीस आली की, आपले काम वेळेवर पूर्ण होत नसल्याने आपले टेंडर सेकंड लोएस्ट कॉन्ट्रॅक्टर यांना आम्ही देत आहोत. त्यांच्या रेटचा असलेला पॅकिंग केसेसमागे एक रूपया रेट आपल्याला सॉल्व्हन्सी सर्टिफिकेट दिलेल्या बँकेकडून आम्ही वसूल करू. शून्यातून तीन वर्षापूर्वीच सुरू केलेला हा कारखाना आणि आता ही गत. ऐंशी हजार रुपये बँक ऑफ महाराष्ट्र लि. पुणे, यांना भरावे लागणार. बँकेत आमची शिल्लक तर नाहीच, उलट पन्नास हजार रुपयांचा बँक ओव्हर ड्राफ्ट आमच्यावर होता. आता आमचे परमस्नेही श्री. सी. व्ही. तथा अप्पासाहेब जोग यांना काय सांगावे? कसे सांगावे? त्यांच्या उपकाराची फेड, दुदैवाने त्यांनाच कायद्याने ऐंशी हजार रुपये सॉल्व्हन्सी सर्टिफिकेटवरून भरावयास लागणे या सान्या भयानक व भीषण विचाराने आम्हाला काहीच सुचेना. 'मुंबईस आम्ही समक्ष येऊन आपणास भेटतो तोपर्यंत निर्णय घेऊ नका.' असे विनंतीपत्र आम्ही मे. असि. डायरेक्टर जनरल ऑफ सप्लायज अँड डिस्पोजल्स यांना रजिस्टर पोस्टाने पाठविले आणि तीन दिवस संपूर्ण उपोषणाने श्री गुरूलीलामृताचे पंचावन्न अध्यायांचे पारायण केले. प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज यांना रात्रभर त्यांच्या प्रतिमेसमारे बसून या संकटातून सोडविण्यासाठी प्रार्थना केली. चौथ्या

दिवशी रात्रसमयी प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांनी स्वप्नी येऊन मस्तकी हात ठेऊन आर्शिवाद दिला, “बेटा, घबरावशो नई. आजोबाने ताराउप्पर आवेला संकट निवारण करवा माटे प्रार्थना करली छे. तू सोमवारे सवारना गाडीथी मुंबय जइने ऑफिसमा सत्य घटना कथन कर. तारी बीना नुकसान सुटका थशे.” प. पू. बाळकृष्ण महाराज श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाना आजोबा म्हणत. प. पू. बाळकृष्ण महाराज यांनी समाधीनंतर तीस वर्षांनी आम्हाला दिलेल्या आर्शिवादाने धीर आला. आम्ही सोमवारी सकाळच्या रेल्वे एक्सप्रेसने मुंबईस गेलो. सदर कचेरीत जाऊन मे. असि. डायरेक्टर श्री. आब्बासाहेब यांच्याकडे व्हिजिटिंग कार्ड पाठविले. भेटीसाठी आठ-नऊ व्यापारी बसले असतानाही, त्यांनी लगेच आम्हाला आत बोलावले. भीतभीत आत गेलो, नमस्कार केला आणि श्री सदगुरूंचे स्मरण करून सत्य स्थिती कथन केली. आपण सहकार्य न दिल्यास, आमच्या व्यवसाय, आमची अब्रू नष्ट होऊन पैसे नसताना सॉल्व्हन्सी सर्टिफिकेट दिलेल्या बँक मॅनेजरांचा आम्ही विश्वासघात केला असे होईल. आमच्या डोळ्यांतून अश्रू ओघळू लागले आणि काय आश्चर्य श्री. आब्बासाहेब यांनी आम्हाला सांगितले, “मी टेंडर रीकॉल करतो. तुमची ऑर्डर विनानुकसानभरपाई कॅन्सल करातो. ते पत्र आताच तुम्ही घेऊन जा.” तरी आमच्या डोळ्यांतील अश्रूधारा थांबेनात, तेव्हा श्री. आब्बासाहेब पुढे म्हणाले, “रात्री माझ्या स्वप्नात एक अजानुबाहू तेजस्वी संन्यासी आले. त्यांनी सांगितले पुण्याहून माझा भक्त तुझ्याकडे येईल, त्याला सर्वस्वी मदत कर. आम्ही तुला एक वर्षात बढती देऊ. ती भव्य मूर्ती अजूनही माझ्या डोळ्यांसमोर उभी रहात आहे. एवढ्या मोठ्या अवलियाचा शब्द मी पाळला यात मी माझे कर्तव्यच केले.” ही महान आश्चर्यकारक घटना ऐकून गुरुपरंपरेच्या चिरंजीव शक्तीच्या अगम्य लीलेने आम्ही बेहोष झालो. तेथून पत्र घेऊन आम्ही लगोलग टॅक्सी करून दादर येथील श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ मठात आलो. झोपाळ्यावरील श्री सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रतिमेस कडकडून मिठी मारली. आनंदाश्रूंनी त्यांचे चरण धुवून निघाले. वानू किती रे सरवया गुरूया अशा भावस्थितीत तिथे आम्ही महापूजा व अभिषेक केला.

आमचे वडिल लहान वयात निवर्तल्याचे वृत्त मागे आलेच आहे. आमचे दुर्दैव एवढे भयानक की, आमच्या प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींनी १९४६ साली कॅन्सर झाला. मुंबईस परळ येथील टाटा कॅन्सर हॉस्पिटलमध्ये त्यांना दाखविले. डॉक्टरांनी पूर्ण तपासणीअंती त्यांना सांगितले, “तुमच्या मातोश्रींची ॲनिमिक कंडिशन आहे. अंगात रक्त नाही. यामुळे ऑपरेशनही करता येणार नाही. हा दुर्धर रोग बरेच महिने त्यांनी अंगावर काढल्याने त्या आता जगणे अशक्यच. जगल्या तर महिना दोन महिने जगतील. नाहीतर एक-दोन आठवडेही राहणे कठीण आहे.” डॉक्टरांच्या या वज्राघाताने आम्ही घायाळ झालो. दुर्दैवाने पितृसुख मिळाले नाही, पण आता प. पू. तीर्थरूप मातोश्रीसुद्धा आम्हाला सोडून जाणार या विचाराने डोक्यात मुंग्या आल्या. अत्यंत निराश अवस्थेत आम्ही दादरच्या मठात गेलो. प. पू. बाबूमहाराज मठात बाकावर बसले होते. त्यांच्या पायावर डोके ठेवले. अनंत आठवणींनी हुंदके येऊ लागले. प. पू. बाबूमहाराजांनी अंतर्ज्ञानाने हा प्रकार जाणला. ते म्हणाले, “प. पू. तातांना प्रार्थना कर. त्यांच्यापाशी तुझ्या मातोश्रींना आयुष्य माग. हट्ट धर. तेच तुला मार्गदर्शन करतील.” बाबूमहाराज बाळकृष्ण महाराजांना तात म्हणत. आम्हाला धीर आला. प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींचीही प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांची उपासना होतीच. त्या श्रींच्या प्रतिमेची रोज पूजा करीत असत. प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींना घेऊन आम्ही पुण्यास आलो. प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रतिमेपुढे रात्र रात्र बसून आम्ही प्रार्थना चालू केली. आमची झोप उडाली. सदगुरूंचा जप अखंड चालू होता. आर्त प्रार्थना अश्रुधारांनी चालू होती. प. पू. सदगुरू बाळकृष्ण महाराजांची मूर्ती मनःचक्षुसमोर रात्री दोन वाजता आली. अत्यंत कोमल व मधुर आवाज कानी आला. “बेटा, घाबरू नकोस. आजोबांच्या श्री गुरूलीलामृताची एकावन्न पारायणे मनोभावे कर. पारायणकाळात मृत्यू तुझ्या मातोश्रींस नेऊ शकणार नाही. या पारायणाने तुझ्या मातोश्रींस पुढे बारा वर्षे आयुष्य लाभेल. औषधोपचारही चालू ठेव. म्हणजे यातना फार वाढणार नाहीत. प्रत्येक पारायणाच्या शेवटी तुझ्या मातोश्रींस तीर्थप्रसाद देत जा.” ही गुरूआज्ञा ऐकून आम्हाला खात्री वाटली की, आता पुढे बारा वर्षे आपल्या प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींचा सहवास आपणास लाभणार आहे. श्री सदगुरूंची मागे अनेकवेळा प्रचिती आली होती. त्यायोगे श्रद्धा दृढ होती. दर वर्षी श्रीगुरूलीलामृताची चार पारायणे व्यवसाय सांभाळून पहाटे उठून सदगुरू पूजा करून करीत असे. दोन तीन वेळा मृत्यू समीप आल्याची डॉक्टरांनी स्पष्ट जाणीव दिली. पण श्रींच्या अंगारा, तीर्थ व प्रसाद या त्रयीच्या माऱ्याने तीनही प्रसंग टळले. सदगुरूंचे शब्द नियती बदलू शकत नाही हेच स्वरे. याप्रमाणे अकरा वर्षे प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींनी अनाकलनीय जीवदान मिळाले. शेवटी बाराव्या वर्षी त्यच म्हणाल्या, “बाळा विद्याधरा, तुझ्या शेवटच्या श्रीगुरूलीलामृत-पारायणाच्या अखेरीस मी स्नान करून तीर्थप्रसाद घेईन आणि हा देह सदगुरूचरणी कायमचा अर्पण करीन.”

प्रारब्धावर, नियतीवर, मृत्यूवर समाधीनंतरही ज्यांची थोर सत्ता चालते त्या श्रीपरात्पर गुरू सद्गुरू अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराज यांच्या चरित्रपारायणाने आमच्या प. पू. तीर्थरूप मातोश्री बारा वर्षे कॅन्सरसारख्या महाभयंकर रोगाशी टक्कर देऊन जगू शकल्या हे केवढे अद्भुत आश्चर्य ! आमच्या वडिलांचे गुरूपद भुषविणारे परमदयाळू प. पू. सद्गुरू महाराज यांनी आम्हाला दिलेला आदेश शेवटी खरा ठरला. बाराव्या वर्षाच्या अखेरीस एकावन्नाव्या चरित्रपारायणाचे तीर्थ व प्रसाद प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींना दिल्यावर त्या म्हणाल्या, “बाळा, आता शोक करू नकोस. तुझा हट्ट सद्गुरूंनी पूर्ण केला. श्रीगुरूउपासना अखंड चालू ठेव. मी आता सुखाने जाते ! आणि त्याच दिवशी रात्री प. पू. तीर्थरूप मातोश्रींनी प्राण सोडला.

इसवी सन १९५४ ची घडलेली घटना. शनिवार पेठेत डॉ. आबासाहेब नातूंच्या सध्याच्या शिवमंगल कार्यालयाच्या जागेत फर्निचरचा कारखाना होता. रस्त्यापासून आत खूप लांब कारखान्याची जागा असल्याने सहा-सात वर्षात व्यवसाय जबरदस्त ठोकर बसली. कर्जही शक्तीबाहेर वाढले. तेव्हा लक्ष्मी रोडवर ट्रेनिंग कॉलेजच्या पिछाडीस जागा घेतली. राहण्याची सोयही तेथेच केली. लक्ष्मी रोडवर कारखाना आल्याने कामेही चांगली मिळू लागली. मुले अगदीच लहान होती. सर्व व्यवहार एकट्यासच पहावा लागे. उपासकाची जीवघेणी कसोटी पहाणे हा सद्गुरूलीलेचा एक महत्वाचा भाग आहे. याची प्रचिती आम्ही आयुष्यभर घेतली. पण यातील एक महत्वाचे आश्चर्य असे की संकटाच्या शेवटच्या क्षणी सद्गुरू स्वतः भक्ताच्या पाठीशी उभे राहून त्याचे रक्षण करतात. अमृतमधूर भेटीच्या स्मृतीने भक्त दुःखातही सद्गुरूची आर्त प्रार्थना करीत असतो. याचीच प्रचिती या घटनेने आली व त्या क्षणापासून आम्हाला प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज यांच्या चिरंजीवपदाची खात्री पटली.

लक्ष्मी रोडला कारखाना आणल्यानंतर पाचसहा महिन्यांत आम्हाला विषमज्वराने महिनाभर अंधरूणावर खिळवून टाकले. तापाचे प्रमाण एकशेचार ते एकशेपाचपर्यंत जात असल्याने क्षीणता पराकोटीची आली. मजूर पगाराअभावी काम सोडून गेले. पत्नी परमावधीच्या चिंतेने व्यग्र झाली. मागील कर्जदार व बंद पडलेला व्यवसाय यांनी पत्नीस घर कसे चालवावे हा प्रश्न सुटेना. आमच्या आत्यंतिक अवस्थेत आम्हालाही काही सांगू शकेना. तापाला उतार न पडल्याने डॉक्टरही चिंताव्यग्र झाले. त्यांचे सर्व प्रयत्न निष्फळ ठरले. या स्थितीत एका दुपारी दोन वाजता अंधरूणावर आम्ही अगदी एकाकीपणाने प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज यांची प्रार्थना केली, “महाराज, आपल्या प्रसादाने जन्म झाला असे प. पू. कै. वडिलांनी सांगितले असताना ही दशा का? मृत्यूसमयी आपणच आमचे संरक्षण कराल असे म्हणून आपल्या विश्वासावर वासनारहित होऊन त्यांनी देह ठेवला. अकाली मरणात ते आपल्या उपासनेने मुक्त झाले. बालपणापासून आपली अखंड उपासना चालू ठेवूनही आपण किती अंत पहाणार? हे सद्गुरो ! दावा. शेवटचे दर्शन देऊन कृतार्थ करा. “डोळ्यांवाटे अश्रूंची सतत धार चालू होती. अंतःकरणाच्या आर्त हाकेने आमचे सद्गुरू कळवळले. जिन्यावर खडावांचा आवाज ऐकून आम्ही अत्यवस्थ स्थितीतही उठून बसली. क्षणात पीतांबरधारी गौरकांतीय प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांची मूर्ती सगुणरूपाने जवळ आली. सद्गुरूदर्शनाने आम्ही बहोष झालो. जवळ बसलेल्या सद्गुरूंना कडकडून कमरेला मिठी मारली. मांडीवर डोके ठेवून ओक्साबोक्शी रडलो. तोंडावाटे शब्दच बाहेर पडेनात. प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांनी स्फटिकांची माळ सर्व अंगावरून फिरवली आणि अत्यंत मृदू मुलायम आवाजात पाठीवरून हात फिरवीत म्हणाले, “बेटा, तेरा प्रारब्ध खडतर छे. छता पण घबरावशो नई. हूं तारा पासेज हमेशाना माटे छू. कालथी आराम पडशे.” काही मिनिटांची ही घटना पण सर्व अंग अंग रोमांचित झाले. हस्तस्पर्शातून अनंत शक्तीचा लाभ झाल्याचे समाधान लाभले. त्याच रात्री ताप नॉर्मलवर आला. दुसऱ्या दिवशी डॉक्टरांनी तपासले. ते आश्चर्यचकित झाले. ताप एकदम खाली येणे बरे नाही, असे त्यांचे मत पडले. त्यांना आम्ही काय सांगणार? कोण बुद्धिवादी डॉक्टर या घटनेवर विश्वास ठेवणार? त्यासाठी गुरूपरंपरेचाच ठेवा लाभावा लागतो. संत शिरोमणी श्री ज्ञानेश्वर महाराज म्हणतात, तुज सगुण म्हणू की निर्गुण रे, सगुण निर्गुण एकू गोविंद रे. खरोखर आपण देहावस्थेत आहोत तोपर्यंत सद्गुरू निर्गुण अवस्थेत असतात पण आपण अष्टभाव अवस्थेच्या परमटोकाला जाऊन दर्शनाविना जळातून बाहेर काढलेल्या माशासारखे तळमळू लागलो, तडफडू लागलो की विश्वासाला व्यापून राहिलेली सद्गुरू मायमाऊली नियतीचा भेद करून भक्तासमोर उभी रहाते. अनंत व्याधी आधी व उपाधीशी टक्कर देण्याची शक्ती ही सद्गुरूदर्शने देतात आणि षड्विकारांना आटोक्यात ठेवण्यास सद्गुरूंचा अजपाजप समर्थ ठरतो.

प. पू. ब्र. भू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांचे पहिले पाठमोरे सगुण दर्शन आळंदीस इंद्रायणीकाठच्या पायरीवर आमच्या कै. सीताआत्या यांच्या प्रथम मुलींच्या लग्नात वयाच्या बाराव्या वर्षी झाले. त्यानंतर छत्तीस वर्षांच्या अखंड उपासनेने इसवी सन १९५४ मध्ये वयाच्या अठ्ठ्याव्या वर्षी आजारीपणात दर्शन झाले. प्रत्यक्ष पाच मिनिटांच्या सान्निध्यात सर्वांगावरून स्फटिकाची

जपाची माळ फिरवून व स्वतःच्या हस्तस्पर्शाने आम्हाला 'हम गया नहीं, जिंदा है' ही त्यांच्या गुरूंचे गुरू श्री सद्गुरु अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराज यांची वाणी त्यांनी स्वतःच्या साक्षात दर्शनाने स्पर्शाने चिरंजीव करून दाखविली.

आमची अशी संपूर्ण श्रद्धा आहे की सद्गुरुशक्ती चिरंजीव आहे. समाधीनंतरही ती भक्ताची सत्य मनोकामना पूर्ण करते. आमचे परमस्नेही प. पू. कै. डॉ. वि. म. भट यांच्या 'योगसिद्धी आणि ईश्वर-साक्षात्कार' हा युनिव्हर्सिटी प्राइज मिळालेला ग्रंथ त्यांना पुरा करण्यास एक अडचण पडली व ती अडचण साक्षात्कारी सत्पुरुष समाधीनंतरही सगुण दर्शन देऊ शकतात याचा त्यांना चक्षुर्वे सत्य असा अनुभव घेतलेल्या व्यक्तीचा दाखला हवा होता, तो आम्ही त्यांना प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज सगुण रूपाने आळंदीस दर्शन दिल्याचे सांगितल्यावर ते अतिशय आनंदी झाले. याबद्दलचा उल्लेख त्या ग्रंथातील ३७४ पानावर आहे. त्यांनी तो ग्रंथ इ. स. १९५५ मध्ये प्रसिद्ध केला. एकेकाळचे क्रांतिकारक, अत्यंत निष्ठांत डॉक्टर, संशोधक व चिकित्सक बुद्धिचे कै. वि. म. भट पुढे भक्तिमार्गाने फार मोठे उपासक झाले. ज्ञानी भक्त याच सार्थ शब्दांत त्यांचे वर्णन करता येईल. ते आम्हाला एकवेळ म्हणाले, "धोत्रे, तुम्ही माझ्या ग्रंथात सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज यांच्याबद्दल जे अनुभव दिले आहेत त्यांच्या सत्यतेचा पडताळा प्रत्यक्ष सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांनीच स्वप्नी दर्शन देऊन केला आहे. तुमच्या हातून त्यांचे चरित्र पूर्ण होणार आहे." आम्ही अवाक झालो. आम्ही निमित्त. त्यांचे ते लिहिणारे. इसवी सन १९५८ मधील एका रात्री नित्याप्रमाणे जप, ध्यानधारणा उरकून आम्ही झोपी गेलो, तर रात्री एक वाजता प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज स्वप्नी आले आणि म्हणाले, "बेटा, तारा हाथधी मारा चरित्र धवान् छे, एवी आश्वासन हूं डॉक्टर भटने आपेला दे अने तु ते चरित्र लखवाले नथी. आज ना आज लखवा शुरूवात कर. हूं तारा हाथमा आवीने चरित्र लखी लेशू." या स्वप्नदृष्टांताने आम्ही आश्चर्यचकित झालोच पण भरावलोही. सद्गुरूंच्या आज्ञेप्रमाणे हातपाय धुवून उदबत्ती लावून जुन्या जमाखर्चाच्या मोठ्या वहीच्या कोऱ्या पानांचा गट्टा घेऊन आम्ही लिहिण्यास सुरुवात केली. रात्री एक ते सकाळी सात पर्यंत मोठी तीस पाने लिहून झाली. त्याप्रमाणे पाच दिवस लेखन चालू होते. कसे लिहिले जात होते. हे आमचे आम्हाला कळत नव्हते. सुरत आम्ही पाहिलेले नाही. गुजराथेत कधी गेलो नाही. पण त्या लेखनात प. पू. बाळकृष्ण महाराजांचा सुरतेचा शिष्य-परिवार, त्यांची नावे, गावे, अनुभव सारी सारी इत्यंभूत माहिती आली. सद्गुरूंच्या सान्निध्यात राहिलेल्या आमच्या एक ऐंशी वर्षाच्या ती. गं. रू. काशी आत्या महाराज यांना ते सारे लेखन वाचून दाखविले. ऐकून त्यांना नवल वाटले. त्यांच्या तोंडून सहजोद्गार बाहेर पडला; या गुप्त घटना तुला कोणी सांगितल्या. हे सर्व सत्य आहे. माझ्या सद्गुरूची कृपा तुजवर आहे. तू हे प्रसिद्ध कर! कर्ज काढून धर्मही करू नये. ही प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांची आमच्या घराण्यातील शिकवण त्यात आमचे व्यवसायातील नुकसान तेव्हा सद्गुरूंनी जसे लिहून घेतले तसेच त्यांच्या कृपेने प्रसिद्ध होईल या श्रद्धेने आम्ही स्वस्थ राहिलो. पण दुर्दैव सतत आमच्यामागे हात धुवून लागले असल्याने १९६१ च्या पानशेत जलप्रलयात सारे सारे नष्ट झाले. त्यात प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांच्या चरित्राचे हस्तलिखितही नष्ट झाले. पानशेत जलप्रलयानंतर आमचे परमस्नेही व 'माऊली' मासिकाचे संपादक कै. विष्णुपंत तथा आप्पासाहेब चव्हाण आम्हाला म्हणाले, "सद्गुरु चरित्राचे हस्तलिखित नष्ट झाले तरी आपण चिंतनाने आठवले तसे पुन्हा 'माऊली' मासिकात गुरुलीलामृत लिहा." मनःशांतीसाठी त्यांच्या विनंतिप्रमाणे पुन्हा 'माऊली' मासिकाच्या चारपाच अंकांत प. पू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराजांच्या अध्यात्म जीवनावर लेख लिहीले.

दादर येथील श्री. अक्कलकोट स्वामी समर्थ मठाचे वयोवृद्ध ट्रस्टी प. पू. कै. सॉलिसिटर रेळेकाका यांचे आम्हाला पत्र आले, 'आपण ते 'माऊली' मासिकाचे अंक मजकडे पाठवा. आम्ही ट्रस्टी त्या आधारे श्री सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज यांचे चरित्र प्रकाशन आपल्या नावे करू,' श्रीस्वामी उपासनेतील सुरुवातीपासून आमच्या गुरूस्थानी असलेल्या प. पू. कै. सॉलिसिटर रेळेकाका यांच्या शब्दाला मान देऊन आम्ही सर्व अंक त्यांच्या हवाली केले; त्यांनी त्यावरून श्री स्वामी भक्तांकडून चरित्राचे हस्तलिखितही तयार करून घेतले; पण दुर्दैवाने वृद्धापकाळामुळे ते वारले आणि ते चरित्र-प्रकाशन तसेच राहिले.

योगायोगाने आमचे परमस्नेही कै. स्वामीभक्त ना. स. करंदीकर यांनी लिहिलेल्या श्री सद्गुरु अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या इंग्रजी चरित्राचे प्रकाशन दादर येथील श्री स्वामी समर्थ मठात श्री. मुळेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली झाले. त्यावेळी दादर येथील मठाचे ट्रस्टी श्री. टिपणीस व श्री. गोरक्षकर यांचा आमचा परिचय झाला. श्री. गोरक्षकर बँक ऑफ इंडियाचे ऑडिटर म्हणून पुण्यास आल्याने त्यांच्या आमच्या भेटीचे अनेक प्रसंग आले. पुण्यातील आम्ही श्री स्वामी समर्थ भक्तांनी 'श्री स्वामी समर्थ सेवा मंडळ' चार वर्षापूर्वी स्थापन करून अप्पा बळवंत चौकातील 'आनंदाश्रम' या संस्थेच्या हॉलमध्ये दर महिन्याच्या पहिल्या रविवारी श्री स्वामीभक्तांचा मेळावा जमवून सांघिक प्रार्थना, जप, आरती व विद्वानांचे सत्संग असा उपक्रम अव्याहत चालू ठेवला आहे. त्या मंडळाचे अध्यक्षपद आमच्याकडे आहे. मंडळाच्या मेळाव्यांत प. पू. ब्र. भू. सद्गुरु बाळकृष्ण महाराज

यांच्या आध्यात्मिक जीवनावर दोन भावपूर्ण सत्संग देण्याची संधी आम्हाला मिळाली. दादर मठाचे ट्रस्टी श्री. गोरक्षकर पतीपत्नी यांना ते फारच महत्वपूर्ण वाटले. त्यांनी श्री. टिपणीस व ट्रस्टी यांना प. पू. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या चरित्राचे काम आमच्यावर सोपवावे असे सांगितले. श्री स्वामीकृपेने आम्ही अमचे वेडेवाकडे लेखनकार्य सत्याचा यत्किंचितही अप्रलाप न होऊ देता पूर्ण केले. अनेक वर्षांची मनातील एक तीव्र इच्छा श्रींच्या कृपेने व श्री. गोरक्षकर, श्री. टिपणीस वगैरे ट्रस्टींच्या औदार्यपूर्ण सहानुभूतीने आज सद्गुरूंच्या समाधीनंतर सहासष्ट वर्षांनी पूर्ण होत आहे. माननीय ट्रस्टींच्या प्रस्तावनेने या चरित्रग्रंथाची पूर्तता होत आहे. हा सर्व आनंद श्री ज्ञानेश्वर माऊलींच्या शब्दात सांगावासा वाटतो.

‘सोनियाचा दिनु अजि सोनियाचा दिनु, वर्ष अमृताचा धनु’

विद्याधर विश्वंभर धोत्रे,
पुणे

॥ ब्र. भू. बाळकृष्ण महाराज यांच्याबद्दल आठवणी ॥

श्रीमती यमुताई -

श्रीमती यमुताईनी श्री दाभोळकर यांच्या घरी एक स्वप्न पडले. सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज जिण्यावर उभे होते. त्यांनी एक पाय पुढे केला. यमुताईनी त्यांना नमस्कार केला आणि विचारले, “एकाच पायचे दर्शन का?” तेव्हा महाराज म्हणाले, “तुला एकाच पायचे दर्शन. मी तुला जो रुमाल दिला आहे तो जपून ठेव.” नंतर त्या आपल्या घरी आल्या. त्या वेळेस तो रुमाल त्यांना जिण्याजवळ पडलेला आढळला. त्या रुमालावर तपकिरीचे डाग होते. त्यांनी तो जपून ठेवला.

पुढे त्या म्हणतात, “मी सुरतेस गेले होते. महाराजांची भेट होईल का असे सारखे मनात येत होते. तिथे एके दिवशी एक संन्यासी आला. जिथे महाराजांना झोपविले होते तिथे येऊन बसला. बाबूमहाराजांनी ही हकीगत सर्वांना सांगितली. आम्ही खाली जाऊन त्यांना नमस्कार केला. त्यांनी प्रत्येकाला सेवेप्रमाणे काही सांगितले.

त्यांनी दोन्ही हात माझ्या मस्तकावर ठेवले. मला विचारले, “तुझी इच्छा पूर्ण झाली?” मला वाईट वाटले, मला काही सुचेना. इतरांनी सुचवले म्हणून मी ‘होय’ म्हटले. त्यावर ते म्हणाले, “मला त्रिमूर्तीचा शिधा दे. माझा तुझ्याजवळ काही कपडा असेल त्यात बांधून दे.” त्या वेळी आईना विचारले तर त्या म्हणाल्या, “तुला जे द्यायचे असेल ते नेऊन दे.”

गव्हाचे पीठ, तांदूळ, साखर, तूप, डाळ वगैरे वस्तूंचा मी शिधा दिला. त्यांनी प्यायला पाणी मागितले. तेव्हा मी आईला पुन्हा विचारले, “मी दिलेल्या चांदीच्या तांब्या-पेल्यातून महाराज पाणी पीत. तो मी देऊ?” आई म्हणाल्या, “तुला जे हवे ते कर”, त्याप्रमाणे मी चांदीचा तांब्या-पेला दिला. ते पाणी प्याले. त्यावेळी महाराजांचे पुतणे-केशवभाई यांनी त्यांच्या जवळचा लाल रुमाल उलगडला तर त्यात ‘श्रीगुरुलीलामृत’ व ‘श्रीगुरुचरित्र’ निघाले. त्यावर केशवभाईनी विचारले, “महाराज आपण रहाता कुठे?” काही एक न बोलता महाराज उठले व चालू लागले. थोड्या अंतरावरच अंतर्धान पावले.

नंतर मी अश्विनीकुमार येथे महाराजांच्या समाधीच्या दर्शनाला गेले. तिथे मला सोन्याची एक तार व एक दात अशा वस्तू माझ्या पूजेत होत्या. नंतर त्या वस्तू दादर येथील बाबूमहाराजांच्या समाधीत बांधतवेळी नेऊन ठेवल्या.”

श्री हरीकाका रावते -

मे १९९० मध्ये मी माझ्या आईबरोबर मालाडला श्री. दादा कोठारे यांच्या बंगल्यात सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या दर्शनाला गेलो होतो. आदल्या रात्री म्हणजे शनिवारी मालाड येथील श्री. द्वारकादास गंगादास यांच्या बंगल्यावर महाराजांचा मुक्काम होता. भजन करणाऱ्यांना शेटजी म्हणाले, “संबंध रात्र भजन करण्याची जरूरी नाही. घरमा उजगरा थाय छे.” पूजा आटोपल्यावर महाराज श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची आरती व प्रसाद घेऊन खोलीबाहेर आले. पाहिले तर भजन बंद. चौकशी करता वृत्तांत कळला. महाराज तडक बाहेर पडले. मालाड येथील स्मशानात येऊन थडकले. तिथे एक प्रेत जळत होते. भजनी-मंडळीत श्री. विश्वनाथ मोरेश्वर कोठारे हेही होते. त्यांनी विचारले, “महाराज हे काय?” महाराज त्यावर संधपणे म्हणाले, “आम्हा फकिरांना बंगला काय, स्मशान काय दोन्ही सारखेच.” स्वामींच्या पादुका तिथेच राहिल्या होत्या. रात्री १.३० वाजता कोठारे स्वतःच्या बंगल्यावर गेले. मातोश्रींना सर्व हकीगत सांगितली. त्या लगेच स्वतःच्या बैलगाडीतून स्मशानात आल्या त्यांनी महाराजांना बंगल्यावर नेले. महाराजांनी पहिला प्रश्न केला, “तुमचा बंगला सगळ्या भक्तांना मुक्तद्वार असेल तरच मी राहीन.” मातोश्रींनी भक्तिपूर्वक मान्यता दिली. त्यांना लहानपणी श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांचे दर्शन झाले होते. त्याचीच साक्ष ठेवून त्यांनी ही मान्यता दिली.

रविवार ही वार्ता सगळीकडे पसरली. भक्तमंडळी जमली आणि त्यांनी शेटजींच्या बंगल्यात स्वामी-पादुका आणल्या. दुपारी पूजा अभिषेक झाला. चांदीच्या थाळ्यातून महाराजांनी पादुका काढल्या तर तिथे पादुकांचा आकार दूधविरहित होता. अगदी कोरा ठणठणीत. सर्वजण स्वामी समर्थांच्या लीलेन बाळकृष्ण महाराजांपुढे लीन झाले.

एकदा सुरतच्या मठात रात्री १२ वाजेपर्यंत भजन झाल्यावर महाराजांनी आज्ञा केली, “सर्वांनी वर जाऊन मातेजवळून प्रत्येकाने एक पेला चहा घेऊन यावे. पुन्हा भजनास सुरुवात करावी.” त्याप्रमाणे सर्वजण चहा घेऊन आले, पण एक भक्त मातेजवळून दोन कप चहाची मागणी करीत बसून राहिला. त्यांनी सांगितले, “चहा संपत आला, नाहीतर दिला असता.” तो भक्त खाली दिसला नाही म्हणून महाराज काय गडबड आहे बघायला वर आले. महाराजांनी विचारता माता म्हणाल्या, “त्याला आणखी चहा पाहिजे.” महाराजांनी पाहिले तर भांड्यात अवघा एक पेला चहा शिल्लक होता. त्यांनी भक्ताला विचारले, “बच्चा, तू किती चहा पिशील?” तो उत्तरला, “तुम्ही किती घाल तितका पिईन.” महाराजांनी सर्वांना वर बोलावले. सर्वांना भांड्यात पहायला सांगितले, तर भांड्यात एकच पेला चहा होता. महाराजांनी घोष केला ‘जय जय श्री स्वामीराया, कृपाधना दत्ता अवधूता’ आणि भक्तजनांनी घोष वाढविला. भजन ऐन रंगात आले तेव्हा महाराजांनी त्या भक्ताला हवा तेवढा चहा द्यायला सांगितले. आठ पेले चहा त्याने निर्धास्तपणे रिचवला. पण नववा पेला पोटात जाताच तो रडू लागला. मग म्हणाला, “महाराज मला क्षमा करा. असा हट्ट मी पुन्हा करणार नाही.” उलटी करताच सर्व चहा बाहेर पडला. महाराज म्हणाले, “बच्चा असा भलताच हट्ट करू नये. खाली चल. आजोबांपुढे अकरा उठाबशा काढ. नमस्कार कर, त्यांची क्षमा माग.” याप्रमाणे प्रायश्चित घेतल्यावर तो भक्त उलटीची घाण साफ करावयाला वर निघाला. पण महाराजांनी त्याला भजनाला बसवले. मातांनी ती घाण साफ केली.

श्री. घनश्याम हरिश्चंद्र रेळे, सॉलिसिटर -

माझे बंधू डॉ. वसंत गंगाराम रेळे यांनी, मी वकिली न करता सॉलिसिटरची परीक्षा द्यावे. असा आग्रह धरला. उत्तीर्ण होण्यासाठी सत्तर टक्के मार्कांची अट होती. त्यात माझी प्रकृती जन्मापासून अशक्त. तरी मी कै. वि. म. कोठारे यांच्या मध्यस्थीने त्यांचे गुरू बाळकृष्ण महाराज यांचा सल्ला घ्यायचा ठरविले. ९ जानेवारी १९१३ रोजी माटुंग्यावरील गोपी तलावासमोरच्या दाभोळकर वाडीतल्या मठात गेलो. बाळकृष्ण महाराज पूजा करीत होते. मी एकटाच गेलो होतो. कोठारे नव्हते इतर पंधरा-वीस भक्त होते. पूजा आटपून महाराज आल्यावर सर्वांबरोबर मीही त्यांच्या पाया पडलो. गर्दी ओसरल्यावर बोलता येईल असे वाटले. गर्दी ओसरलीच नाही. मग नमस्कार करून मुंबईस आलो.

मुंबईला ही हकीकत कोठारेंना सांगितली. तेव्हा तिथे त्यांचे मित्र कै. मो. घ. देसाई आले होते. “महाराजांची मी गाठ घालून देतो” असे देसाई म्हणाले.

मग ११ जानेवारी १९१३ रोजी देसाईबरोबर गेलो. देसाईनी महाराजांना प्रयोजन सांगितले. तेव्हा महाराज म्हणाले, “हे आले होते. नमस्कार करून निघून गेले.” नंतर देसाईनी माझा प्रश्न सांगितला. महाराज म्हणाले, “यशाबद्दल मी कोण सांगणार? त्यांनी दर शनिवारी व गुरुवारी भजनास येऊन सेवा करावी. म्हणजे आजोबांचे आज्ञेनुसार जबाब मिळेल.”

नंतर त्याप्रमाणे मी मठात जाऊ लागलो. फॉर्मच्या वेळेला श्री बाळकृष्ण महाराज म्हणाले, “माझ्या उजव्या हाताच्या मनगटाला वास घे.” तेव्हा महाराज म्हणाले, “बी. ए. सॉलिसिटर.” ते ऐकताच मी त्यांचे पाय धरले. महाराजांनी माझ्या मस्तकावर वरदहस्त ठेवला. त्यावेळेपासून महाराज व त्यांचे चिरंजीव बाबूमहाराज मला सॉलिसिटर म्हणू लागले.

मठात येऊन रोज एक प्रदक्षिणा घाल म्हणाले. तसेच शनिवार व गुरुवारचा नियम चालू ठेवण्यास सांगितले. पण माझा अभ्यास प्रकृतीच्या कारणास्तव झाला नाही आणि मी अपयशी ठरलो. महाराज म्हणाले, “तू केलेली सेवा फुकट जाणार नाही. १९१६ ते १९१९ पर्यंत जीर्णज्वरामुळे मी परीक्षेस बसू शकलो नाही. पुढे १९२१ मध्ये परीक्षेस बसलो व महाराजांच्या आर्शिवादाने उत्तीर्ण झालो.

१९१३ मध्ये माझी आई आजारी झाली. महाराजांना सांगितले. महाराजांनी एक पळीभर गोमुत्रात एकवीस कडुनिंबाची पाने वाटून देण्यास सांगितले. उदी-अंगाराही दिला. एका ज्योतिष्याला पत्रिका दाखविली. त्याने दोन-चार दिवसात आईला आराम पडेल असे सांगितले, पण आईची तब्येत जास्तच बिघडली. मी तसे महाराजांना सांगितले. ते म्हणाले, “माझ्या उजव्या पायाच्या ढोपराचा वास घे.” मला तंबाखूचा वास आला. मी तसे सांगताच महाराज म्हणाले, “संपले जा.” मी घाबरलो. पण ज्योतिष्याने सांगितल्याप्रमाणे आईला जरा बरे वाटू लागले होते व तिने मला ऑफिसात जायला सांगितले होते. पण दिव्याचे हे मोठे होणेच. महाराजांचे शब्द खरे ठरले. आईने त्यच दिवशी देह ठेवला.

माझा मुलगा चि. दत्ताराम यांस लहानपणी आकडी येत असे. एकदा सुरत मुक्कामी त्याला आकडी आली. डोळे फिरले व जीभ बाहेर आली. कमलामातांनी महाराजांना बोलावले. ते आले. खडाव काढून त्यांनी मुलाच्या डोक्यावर पाय ठेवला. त्याबरोबर त्याची जीव आत जाऊन तो सावध झाला.

१९१६ पासून मला ताप येऊ लागला. मी सुरतेला जाऊन राहिलो. भक्तजनांकडून वनौषधी आणून कमलामाता मला काढा देत. तिथे मला स्वप्न दृष्टांत फार झाले. नदीकिनारी चालता चालता, समुद्रकिनारी ओल्या वाळूवर चालता चालता, पर्वताच्या ओहळाच्या बाजूने चालता चालता, देवळाच्या पायऱ्या चढता चढता सद्गुरू घसरून पडले व कालवश झाले. माझ्या जीर्णज्वरामुळे मला माझी चिंता वाटू लागली. मी महाराजांना विचारले, तर महाराज म्हणाले, “पोरा, आपले हे गोधडे ठिगळ लावून पुष्कळ वर्षे टिकवू पण आता हे शरीर फार दिवस टिकणार नाही. आई विहीरीत पडली असताना तिला श्री स्वामी समर्थानी बाहेर काढले. ती वाचली. तसे केले नसते तर दादर नसते आणि सुरत देखील नसते. जप नित्य नियमाने करत जा. त्याचा प्रताप फार मोठा असतो. प्रदक्षिणा रोज करीत जावे.”

महाराजांनी बोरिवलीला कै. हिरुताई भगवंतराव परळकर यांच्या घरी हे निरसन केले. दुसऱ्या दिवशी पाद्यपूजा स्विकारण्यास घरी यावे, असे निमंत्रण दिले. तेव्हा महाराज म्हणाले, “मन चंचल होऊ देऊ नको. कसे करू, काय करू, अशी चिंता करू नये. आजारात जसा वैद्य तसाच संकटात सद्गुरूवर पूर्ण विश्वास ठेव. मी सहा महिन्यांनंतर नाही.” त्यांच्या वचनाप्रमाणे वैशाख वद्य एकादशी शके १८४० बुधवार ता. ५ जून १९१८ रोजी पहाटे महाराज समाधिस्थ झाले.

पाद्यपूजा झाल्यावर मी विचारले, “माझ्या घरी आपण परत कधी येणार?” ते म्हणाले “येईन.” त्यांच्या निर्वाणानंतर मला आणखी स्वप्ने पडली. त्यांत सद्गुरू माझ्या घरी येऊन जात, असे दिसे. परंतु प्रत्येक वेळी आपल्या खडावा माझ्या घरी येऊन ठेवून जात. मी त्यांना त्या घालून जाण्याची विनंती करीत असे. त्यावर ते म्हणत “त्या तुझ्याकरिता ठेव.” सुरतेस गेल्यावर मी ही स्वप्ने कमलामातांना सांगितली. समग्र बोलणे सांगितले. त्यावर मातोश्रींनी बाळकृष्ण महाराजांनी वापरलेल्या जोड्यांपैकी एक खडावाची जोडी मला देऊन माझ्या सेवेत ठेवण्यास सांगितले. येईन म्हणाले. असे कायम आले.

श्री. विश्वनाथ मोरेश्वर कोठारे -

१९१२ मध्ये माझी आई कै. पुतळाबाई व वडील कै. मोरेश्वर कोठारे यांच्यासमवेत मालाड येथील मामलेदार वाडीतील आमच्या बंगल्यात रहावयास गेलो. माझे मित्र कै. मोरेश्वर गणपतराव देसाई हे सुद्धा सहकुटुंब तिथे रहायला आले होते. बाळकृष्ण महाराज त्यावेळी तिथेच रहात होते. मी व देसाई बोरीबंदर येथील जनरल पोस्ट ऑफिसात नोकरीला होतो. एका

शनिवारी महाराजांच्या पाया पडून नोकरीवर गेलो आणि महाराज दुपारी १२.३० च्या दरम्यान घराच्या मागच्या बाजूस गेले. माझ्या आईने शोधाशोध केली तेव्हा आंब्याच्या झाडाखाली महाराज जप करीत असलेले आढळले. दुपारी २.१५ च्या दरम्यान ते घरात परतले. या त्यांच्या कृतीचा कुणाला प्रथम उलगडा झाला नाही. शनिवारी अर्धा दिवस आम्हाला सुट्टी. फ्लोरा फाउंटनच्या रस्त्याने चर्चगेटला येत होतो. सिंगर कंपनीजवळ एक डांबराचे पिंप वरून आमच्या पायाजवळ पडले. एक पाऊल पुढे पडले असते. तर भयानक संकट होते. आम्ही सुखरूप घरी आलो. महाराजांची कृपाच. मग महाराजांच्या कृतीचा अर्थ समजला. त्या संकटसमयी त्यांनी जप चालवला होता श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांचा. महाराजांच्या अंतर्ज्ञानाने आम्हा दोघांवरचे गंडांतर टळले.

श्री बाळकृष्ण महाराजांचा मुक्काम मालाड येथे होता. त्यांनी श्री साईबाबा शिरडी यांचे परमभक्त कै. हरी सिताराम दीक्षित सॉलिसिटर यांना भेटून जाण्याबद्दल निरोप पाठविला. परंतु दीक्षित आले नाहीत. तेव्हा एके दिवशी महाराज सायंकाळी घरातून एकटेच बाहेर पडले. माझ्या आईने ते कुठे गेले हे पाहण्यासाठी त्यांच्या मागोमाग एका इसमास पाठविले. महाराज रेल्वेने निघाले ते तडक वांद्रा स्टेशनवर उतरले. महाराज मुंबईहून वांद्र्यास येणाऱ्या गाड्यांच्या फलाटावर येरझारा घालू लागले. एक गाडी स्टेशनात शिरते आहे हे पाहाताच जेथे दुसऱ्या वर्गाचा डबा थांबतो तेथे येऊन उभे राहिले. दीक्षित त्याच गाडीतून उतरले. त्यांनी पुढे पाहिले तर श्री साईबाबा उभे. दीक्षितांनी प्लॅटफॉर्मवर तिथल्या तिथे साष्टांग नमस्कार घातला. ते उठून वर पाहातात तर साईबाबांच्या जागी बाळकृष्ण महाराज. त्यांना अत्यंत आश्चर्य वाटले. त्यांनी महाराजांची विचारपूस केली, “आपण या ठिकाणी कसे काय?” महाराज उत्तरले, “दोन वेळा तुला निरोप पाठवला पण तू आला नाहीस. म्हणून मलाच यावे लागले.” ताबडतोब दीक्षित दुसऱ्याच गाडीने महाराजांबरोबर मालाड येथील आमच्या घरी आले. घरी येताच त्यांनी वांद्रा स्टेशनवर घडलेला वृतांत सर्वांना सांगितला. त्यानंतर दीक्षित पार्ले येथील नव्या घरात गेले. महाराजांनी त्यांना तेथे प्रसाद पाठविला. नतमस्तक होऊन ते नेहमी ओंजळीत तो प्रसाद ग्रहण करीत.

कै. नारायण माधव समर्थ हे मुंबईतील एक नामांकित वकील. ते एकाएकी फार आजारी झाले. कुणीतरी बाळकृष्ण महाराजांकडून तीर्थ आणि चंदनाची उदी घेऊन त्यांना दिली. थोड्याच दिवसात ते बरे झाल्यावर महाराजांच्या दर्शनास दादर येथील मठात आले. भजनांस ते नेहमी हजर असत. १९१७ मध्ये ते बाबूमहाराजांच्या लग्नासाठी सुरतेस गेले होते, तेव्हा बाळकृष्ण महाराजांनी त्यांना सेवा दिली. पुढे महाराजांच्या कृपाप्रसादे त्यांची इंडिया कौन्सिलवर नेमणूक झाली. प्रवास बोटीने करावयाचा होता. सेवा कशी व्हायची हा प्रश्न पडला. सेवा झाल्याशिवाय तर पळीभर पाणीही घ्यायचे नाही. ही अडचण त्यांनी महाराजांना सांगितली. ते म्हणाले, “बोटीवर इतर पूजा साहित्य मिळाले नाही तरी पाणी मिळेलच ना? एक झाकणी घ्यायची. नच मिळाली तर डाव्या हातावर पादुका ठेवून त्यांना पाण्याने स्नान घालावे व ते पाणी तीर्थ म्हणून प्यावे. नंतर पादुका पुसून परत डबीत ठेवाव्या व नमस्कार करावा. जप मात्र केलाच पाहिजे.” याप्रमाणे त्यांनी बोटीवर पूजासेवा केली. ज्यांनी याबद्दल विचारले तेव्हा सद्गुरूंनी दिलेल्या सेवेबद्दल सांगितले. पुढे ते महाराजांच्या कृपेने नामदार म्हणून प्रसिद्धिस आले. बाळकृष्ण महाराजांवर त्यांनी श्रीविश्वदयाघनस्तवन व श्रीदत्तस्तवन अशी दोन भक्तिरसपूर्ण पदे रचिली.

श्री. मूस -

मुंबईस कुलाबा स्टेशनच्या समोर एक घरात राहणारा मी पार्शी. मुंबई म्युनिसिपालटीत नोकरीस होतो. श्री बाळकृष्ण महाराजांची किर्ती ऐकली आणि मठात मी त्यांच्या दर्शनाला जाऊ लागलो. महाराजांनी सांगितले, “भगवान झरतुष्ट व अहुरमस्द यांच्या ठिकाणी श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थ कल्पून तुमच्या धर्माप्रामणे कस्ती करा.” मी तसे केले. सेवा घडता घडता एके दिवशी महाराजांनी नोकरी सोडून इंपोर्ट-एक्सपोर्टचा धंदा करण्यास सांगितले. त्यांच्यावर माझी पूर्ण श्रद्धा. तसा मी निर्णय घेऊन धंदा सुरू करताच त्यात तोबा भरभराट झाली. मग घोड्याची गाडी ठेवली. त्या गाडीतून मी श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या दर्शनास जाई. त्यांच्या निर्वाणानंतरही मी सेवा सुरू ठेवली होती.

डॉ. दिनशा एदल बहिराम -

सुरतचे नामांकित पारशी गृहस्थ. श्री बाळकृष्ण महाराजांची कीर्ती ऐकून त्यांच्या दर्शनास येत. त्यांना त्यांच्या धर्मरिवाजाप्रमाणे श्री स्वामी समर्थांच्या फोटोसमोर बसून प्रार्थना करावयाला महाराज सांगत. महाराज ब्रम्हीभूत झाल्यावरही ते सुरतेच्या मठात दर्शनास जात असत.

डॉ. दलपतराम ठाकोरराम भट्ट -

हे सुरतचे गृहस्थ महाराजांकडे येत असत. त्यावेळी ते डॉ. बहिराम यांच्याकडे कंपाउंडर होते. महाराजांनी त्यांना सांगितले, “तुम्ही हे काम सोडून स्वतंत्र डॉक्टरीपेशा स्वीकारा. यश मिळेल.” त्याप्रमाणे भट्ट यांनी केले. त्या व्यवसायात त्यांना महाराजांच्या कृपाप्रसादाने यश मिळून ते नामांकित डॉक्टर झाले. महाराजांनी त्यांना सुद्धा सेवा दिली होती. महाराजांच्या कृपेने त्यांचे दोन मुलगे फार दुर्दम्य अशा आजारातून बरे झाले.

श्री. रमेश दत्तात्रय रेळे -

१९५४ च्या एप्रिलमध्ये मला एक स्वप्न पडले. त्यावेळी मी आठ वर्षांचा. दादर येथील मठात गेलो. बाळकृष्ण महाराज तेथे होते. गाभाऱ्यातील श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांपुढे नतमस्तक होऊन बाहेर आलो आणि महाराजांच्या चरणी मस्तक ठेविले. महाराजांनी माझे नाव विचारताच मी ‘रमेश’ असे सांगितले. त्यावर त्यांनी विचारले, ‘‘तू घनःशाम सॉलिसिटर यांचा नातू?’’ मी ‘होय’ म्हणालो. त्यांनी मला माझ्या आजोबांकडून मुंज करून घ्यावयास सुचविले. इतक्यात मला जाग आली. स्वप्नाचे आश्चर्य वाटले. कधी भेट नव्हे, कधी दर्शन नव्हे. ते तर १९९८ मध्येच ब्रम्हीभूत झालेले.

मी त्या स्वप्नाचा वृत्तांत आजोबा-आजींना सांगितला. महाराजांच्या आज्ञेप्रमाणे त्यांनी त्याच महिन्यात माझी मुंज केली. त्यावरून अशी प्रचिती येते की, बाळकृष्ण महाराज आपल्यातून गेले नसून आपल्या भक्तांना अशा तऱ्हेने दर्शन देत असतात. भजनानंद लहरीमधील श्री आनंदनाथांचा अभंग सार्थ होतो.

अज्ञानासी वाटे गेला स्वामीराज
विचाराचे काज येथे आहे ।

विश्वमयरूपे सदा हा नटला
वागवितो तुला कोण सांग ।

जाणुनिया कैसे नेणती अज्ञानी
भ्रमे भ्रमवोनी मनालगी ।

झाला हा अवतार खरा निराकार
म्हणती पामर गेला तया ।

आनंद म्हणे प्रेम धरा बळकट
होईल ती भेट मागुतेन ।

श्री. विनायक सदाशिव टिपणीस -

सुरतेस मी रेल्वे - क्वॉर्टर्समध्ये रहात होतो. अकाउंटन्सचा इन्स्पेक्टर होतो. मला फार ताप येऊ लागला. सौ. सुलोचना घनःशाम रेळे यांनी दादरच्या मठातून श्री बाळकृष्ण महाराजांकडून उदी व तीर्थ आणले. पण ताप काही कमी झाला नाही.

एके दिवशी दुपारी तापाच्या गुंगीत मला स्वप्न पडले. लांब सुळ्यांचा एक हत्ती दारातून आत आला. मी भ्यालो. वाटले आपला चक्काचूर होणार. पण तो हत्ती अलगद माझा देह ओलांडून गेला. मला घाम फुटला. ताप मोजून पाहिला तर ताप उतरलेला.

हा वृत्तांत माझ्या भावजीने श्री बाळकृष्ण महाराजांना सांगितला. महाराज म्हणाले, “ताप गेला. आजोबांच्या दर्शनाला आणा.” रेळे, कोठारे यांना ही हकीकत सांगितली. त्यांनाही वाटले अशक्तपणामुळे जाणार कसे? त्या दोघांनी अशक्तपणाची बाब महाराजांच्या कानी घातली. तेव्हा महाराज म्हणाले, “आम्ही शक्ती देऊ.” मग दोन जिने उतरून कसाबसा गेलो. श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या तसबिरीपुढे दंडवत घातला. तसेच महाराजांच्या चरणावर मस्तक ठेवले. त्यावर महाराज मस्तकावर हात ठेवून म्हणाले, “बरे वाटेल. शक्ती येईल, भिण्याचे काही एक कारण नाही.” विषमज्वर गेला तो गेला आणि शक्तीही आली.

१९२१ च्या डिसेंबरमधली गोष्ट. माझे कुटुंब व कोठारे यांचे कुटुंब, दादरला दत्तजयंतीची पालखी काढून कमलामातांबरांबर सुरतेला गेलो. सुरतेला पालखी काढल्यावर कमलामातांनी महाराजांच्या पादुका पालखीतून काढून स्वामी समर्थांच्या खाटेवर नेहमीच्या पेटीत ठेवल्या. दुसऱ्या दिवशी हार काढतना कोठारेंच्या मातोश्रींना व सौ. सुलोचनाबाईंना कमलामातांनी बोलावले व त्यांच्या पदरात पालखीतील फुले टाकली. तेव्हा खण् खण् असा आवाज आला. पाहिले तर प्रत्येकीच्या पदरात एक पादुका व पैसा मिळाला. तिथल्या तिथे आम्ही सर्वांनी महाराजांचा जयजयकार केला. महाराजांनी दोघांना सेवा दिली नव्हती ती अशा प्रकारे पुरी केली. कमलामातांनी पंचामृती पूजा नित्य करावयास सांगितली.

श्री. भालचंद्र केशव साने -

२१-६-६८ रोजीच्या पुण्यतिथीला सुरतेला जायचे बऱ्याच भक्तांनी ठरविले. मलाही जाण्याची फार इच्छा होती. पण तसा अमृतयोग माझ्यासारख्या कमनशिबी माणसाच्या आयुष्यात नव्हता. याचाच अर्थ माझा भोग संपला नव्हता.

मग २१-६-६८ रोजी मी दादरच्या मठात गेलो. प्रदक्षिणा घातल्यावर प्रार्थना केली, “बाबा रागावू नका. मला क्षमा करा. नोकरी सांभाळून येणे अशक्य आहे. मी सध्या वार्डट दशेत आहे. जगण्यापेक्षा मरण बरे असे वाटते. पण माझा भोग मलाच भोगला पाहिजे. मला आर्शिवाद द्या, हे ही संपले, सुस्थिती असते तेव्हा मित्रांचा सुकाळ. पण परिस्थिती खालावली की मित्रांचे मित्रही मग शत्रूच. क्षणापूर्वीची चांगली व्यक्ती क्षणानंतर नालायक. दोष मित्रांचाही नाही की शत्रूंचाही नाही. माझ्याच कमनशिबाचा. शत्रुत्व करणाऱ्यांचेही भले व्हावे. आणखी काय मागू? समाधीच्या दर्शनाला लवकर न्या.”

डोळे मिटून मी जमीनीवर डोके ठेवले. मी बेभान झालो आणि मला संदेश मिळाला, “बाळ, वार्डट वाटून घेऊ नकोस. पैसे असून रजा मिळत नाही म्हणून जाऊ शकत नाहीस पण असे काही भक्त आहेत की, मोकळीक असून ते पैशाअभावी जाऊ शकत नाहीत. वीस रूपये खर्चून तू माझ्याकडे येणार होतासच. तेव्हा एखाद्या गरीब भक्तास वीस रूपये दिलेस तर त्याला आनंद होईल. तुला पुण्याचे श्रेय मिळेल. ही खरी सेवा तुझ्याकडून घडावी.

लगेच मी बाहेर आलो. श्री. वि. ग. प्रधान या सेवेकरांना हा प्रकार सांगितला. “अशा अडचणीत असलेल्या भक्ताला मी तुमच्याकडे आणतो” असे ते म्हणाले. ते श्री शंकर जयवंत गोरवडे यांना घेऊन आले. त्यांना परिस्थितीमुळे सुरतेस जाणे सर्वथा शक्य नव्हते. मी त्यांना वीस रूपये दिले. स्वतःच्या मुलाला घेऊन ते लगेच सुरतेला गेले. समाधीचे दर्शन घेऊन आले. महाराजांनी इच्छा पूर्ण केली म्हणून श्री. गोरवडे यांनाही आनंद झाला. त्यांच्या आनंदाने माझे डोळे आनंदाश्रूंनी भरले. मी मनोमन महाराजांना नमस्कार केला.

श्री. श्रीपाद सदाशिव धोत्रे -

१९६८ मधील ही घटना. मी कामावरून आल्यावर जेवण आटपून प्रापंचिक अडचणींचा विचार करीत बसलो होतो. माझ्या समोरच श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची मोठी तसबीर होती. त्यासमोरच नुसत्या जमीनीवर आडवा पडलो. तिथेच मला गाढ झोप लागली. त्या मध्यरात्री मला माझ्या दरवाज्यासमोर बाळकृष्ण महाराज दिसले. ते म्हणाले, “काहीही काळजी करू नकोस.” मी लगेच उठून उभा राहिलो. महाराजांना नमस्कार केला. त्याच सुमारास माझी पत्नी जागी झाली. तिने विचारले, “घेरी आल्यासारखे वाटते काय?” त्यावेळी मी तिला स्वस्थ बसण्यास बजावले. आणि वर मान करून दाराकडे पाहिले तर महाराज अदृश्य. मग ही घटना मी पत्नीला सांगितली.

डॉ. नारायण (नाना) अनंत देशमुख -

आपल्या भक्तांकडे सद्गुरूंचे लक्ष असते, याचा मला पडताळा आला.

१२ सप्टेंबर १९६० रोजी माझ्या दवाखान्यातले काम उरकून रात्री ९.३० ला मी घरी आलो. काही मंडळी भेटण्यासाठी आली होती. बऱ्याच कामामुळे मी थकलो होतो. तरी आंगोळ करून मी नित्यक्रमास सुरुवात केली. थकव्यामुळे मला झोपेची ग्लानी आली. तेव्हा महाराजांची करुणा भाकून मी म्हणालो, “नित्यक्रम अर्धवट सोडून मी झोपतो याबद्दल क्षमा असावी.” स्वप्नात महाराज आले व मला म्हणाले, तू आता झोपतोस खरा, पण रात्री रेळेकाका आजारी पडणार आहेत. उजाडण्यापूर्वीच तुला त्यांच्याकडे बोलावणे येईल. तेव्हा तुला तिथे तातडीने जावे लागेल.”

दि. १३ ला सकाळी ५.३० वाजता रेळे सॉलिसिटर आजारी असल्याबद्दलचा निरोप आला. मला महाराजांच्या दृष्टांताची आठवण झाली. ताबडतोब मी गेलो. ब्लडप्रेसर तपासण्याची पेटी होतीच बरोबर. ब्लडप्रेसर फार वर गेले होते. निवांत झोपून राहण्याची मी सूचना केली.

त्यानंतर मी महाराजांच्या दृष्टांताबद्दल सांगितले. ते म्हणाले, “पहाटे चार पासूनच मला अस्वस्थ वाटत होते. पत्नी सुलोचना पण आजारी. ती उठली आणि तिने बोलावून घेतले.”

महाराजांच्या अगम्य लीलेची ही प्रचितीच.

श्री. केळकर -

१९११ मध्ये माझे वडील वसईनजीक उमेळा सज्जावर सज्जेदार होते. सुट्टीच्या दिवशी एकटेच महाराजांच्या दर्शनास जात. एकदा महाराज म्हणाले, “सहकुटुंब सहपरिवार दर्शनास या.” तो योग १९१२ मध्ये एका दैवी चमत्कारामुळे आला.

एकदा दुपारी बाराच्या सुमारास श्री साईबाबांसारखा दिसणारा एक फकीर भाकरी मागू लागला. वडिलांनी घरात जाऊन दोन गरम भाकऱ्या आणून फकिरास वाढल्या. तो अंगणात बसून भाकऱ्या खाऊ लागला. त्यास पाणी आणण्यासाठी वडील घरात गेले असता आई रागाने म्हणाली, “दोन मुलांच्या भाकऱ्या कमी झाल्या. वडीलसुद्धा तापट स्वभावाचे असल्याने तेही आईला अदवा तदवा बोलले व पाणी घेऊन बाहेर आहे. तर श्रीसाईबाबा नाहीत. जेवतेवेळी ही गोष्ट वडिलांकडून आईला कळली. नवल वाटून ती म्हणाली, “मला तरी बोलवायचे. दर्शन झाले असते. कुणा साधूसंताचे आम्हाला दर्शनच घेऊ देत नाही. एकटेच जाता.. घेता !”

आईच्या स्वभावात, वागण्यात तेव्हापासून मात्र फरक पडला. ती भलतीच लहरी झाली. मध्येच साधूसंतांची नावे घेत रहायची. बऱ्याच जणांना वाटले भूतबाधा असेल. काही म्हणाले की, बाईचे डोकेच फिरले आहे. मग वडिलांनी औषधी उपाय सुरू केले. एकदा तर दोघा मांत्रिकांचा प्रयोग चालू असताना आई म्हणाली, “अहो विट्टलपंत, हे भूत या पंचाक्षऱ्याला काढता येणार नाही. चाळे बंद करा.” आईने चक्क केरसुणी.. काठी घेऊन त्यांना हाकलून लावले. आईची झोप उडाली. देवाची साधूसंतांची गाणी म्हणू लागली. एकटीच रामाचे देवळात जाऊन बसू लागली. एके रात्री अचानक ती नाहीशी झाली. खूप शोध शोधली. त्यासाठी वडील रेल्वे - स्टेशनावर पोहोचले तर स्टेशन मास्तरनी सांगितले, “पहाटे त्या आल्या, त्यांना मी

ओळखले. सोन्याच्या पाटल्या देऊन सुरतेचे तिकीट मागू लागल्या. नक्की काही घोटाळा आहे असे मला वाटले. सर्वांच्या मदतीने कसे तरी त्यांना वेटिंगरूममध्ये ठेवले आहे. “ मग वेटिंगरूप उघडली तर आई धावत येऊन वडिलांना म्हणाली, “अहो विठ्ठलपंत, सुरतेला कधी नेणार?” त्याच दिवशी वडिलांनी आईला दादरला नेले. मठाच्या उंबऱ्यावर आईने डोके टेकले. त्यावेळी बाळकृष्ण महाराज धोतर पांघरून पडले होते. पंधरावीस मिनिटांनी महाराज उठले. खडावा घातल्या. उंबरठ्याजवळ येऊन उजव्या खडावेतून पाऊल बाहेर काढून पायाच्या अंगठ्याने आईच्या टाळूस स्पर्श केला. म्हणाले, “कृष्णाताई, फार त्रास सोसलास. विठ्ठलपंत, आज येण्यास सवड मिळाली काय?”

आईला त्यांनी श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या तसबिरीपुढे बसावयास सांगितले. आई बसली. ती ध्यानमग्न झाली व तिच्या डोळ्यातून आसवे वाहायला लागली. थोड्या वेळाने महाराजांनी तसबिरीपुढचा एक चांदीचा रुपया उचलला आणि आईच्या हातावर ठेवला. तो रुपया मग घरच्या पूजेत ठेवला.

१९२४ मध्ये माझ्या आईला देवाज्ञा झाली. तिच्या देवाज्ञेनंतर तो चांदीचा रुपया मात्र पूजेत मिळाला नाही.

श्री. गोविंदराव दाते -

मी जी. आय. पी. रेल्वेत मोठ्या हुद्यावर होतो. ही श्री बाळकृष्ण महाराजांचीच कृपा. तिथे मला हॅट वापरावी लागे. महाराजांनी मला सांगितले, “पोरा हॅट वापर. पण डोक्यावर शेंडी मात्र ठेव. ती केव्हाही काढू नकोस.” त्यावेळी मी उत्तर हिंदुस्थानात कोळशाच्या खाणीवर विद्युतगृहाचा अधिकारी होतो. दोन प्रहरची वेळ ऑफिसमधला सर्व नोकरवर्ग घरी गेलेला. तहानेने घशाला कोरड पडण्याची वेळ आली म्हणून मी कारखान्यात जाऊन रांजणात भांडे बुडवून पाणी घेऊन आलो. हे एका कामगाराने पाहिले. हा रांजण खाणीत काम करणाऱ्या कामगारांसाठीच होता. मी अंगाने धिप्पाड व गोरा लाल वर्णाचा असल्याने, त्याला वाटले साहेबाने रांजण बाटविला. म्हणून त्याने आरडाओरडा केला. माझ्या ऑफिसजवळ कामगारांच्या जमाव जमला. हा काय प्रकार ते माझ्या लक्षात येईना. मी विचारले असता, त्यांनी सांगितले, “तुम्ही परधर्मीय असून आम्हाला बाटविण्यासाठी मुद्दाम रांजणाला स्पर्श केलात. आता आम्ही ते पाणी कसे पिणार?” माझ्या लक्षात आले की माझ्या गोऱ्या कातडीमुळे ते मला विलायती साहेब समजत आहेत. झटकन मी डोक्यावरील हॅट काढली व शेंडी वर करून दाखवली. जावनेही दाखवले म्हणालो, “मी तुमच्यासारखा हिंदुच आहे.” ते सर्व नवलाने उद्गारले, “हमारे साहेब हिंदू है” आणि आनंदाने नाचू लागले. आदराने मला नमस्कार केला. केवढी ही महाराजांची कृपा. महाराजांच्या आज्ञेमुळेच मी शेंडी ठेवली. म्हणून तर या प्राणघातक संकटातून वाचलो.

श्री. देविदास मोरेश्वर टणक -

लहानपण मठात मी पाहिले की, श्री बाळकृष्ण महाराजांना मध्ये उभे करून सर्व भक्तमंडळी भोवती फेर धरून टिपण्यांचा खेळ खेळत. भजन पदे म्हणत. नाचत. त्यात सिताराम कोटकर अण्णा, देशमुख भाऊ, माझे वडील ही मंडळी असत. शनिवारी-गुरुवारी हा नाच चाले.

माहिम बाजाराजवळ आमचे घर होते. तिथे श्री बाळकृष्ण महाराज येत असत. मग रात्रभर भजन चालायचे.

दादरच्या मठाची दुरुस्ती झाल्यावर, माटुंग्याच्या तात्पुरत्या जागेतून श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची मोठी तसबीर वाशावर बांधून भक्तमंडळींनी खांद्यावरून दादरच्या मठात आणली. त्यावेळी ती तसबीर बाळकृष्ण महाराजांनीही खांद्यावर घेतली होती. त्यावेळी नौबत होती. ही गोष्ट १९१३ सालची आहे.

श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या पुण्यतिथीला पालखी निघावयाची. त्यावेळी मनोहर मेळा असायचा. सर्वांत पुढे चौघडा, बँड त्यामागे श्री. चहावाले यांची भजनीमंडळी, त्यामागे पालखी व पालखीमागे घोड्याच्या बग्गीत श्री बाळकृष्ण महाराज बसलेले असत. त्यांच्यासमोर पेटित स्वामी समर्थांच्या खडावा असत, तसबीरही असे. मठातून पालखी माहिम चौपाटीवर जात असे. तिथे अभिषेक व आरती व्हायची. तिथून पालखी श्रीराम मंदिरात जात असे. मग मठात येई. लगेच महाराज सुरतेला जाण्यास निघत. भक्तमंडळी त्यांना दादरला आगगाडीत बसवीत व घोघरी जात.

मी लहान असताना माझा एकोणीसचा पाढा पाठ होईना. तेव्हा आम्ही माहीमला शीतलादेवी देवळाजवळ रहात होतो. आईने मला घराबाहेर ठेवले. माझे वडिल नोकरीवरून परतताना श्री बाळकृष्ण महाराजांचे दर्शन घेऊन आले. त्यांनी चौकशी केली. आईने कारण सांगितले. त्यांनी समजूत काढल्यावर आम्हा सर्वांचे जेवण झाले. पण त्या रात्री मला ताप आला. तो ताप मुदतीचा ठरला. माझी शुद्ध हरपली. डॉ. वि. गो. हाटे यांनीही आशा सोडली. बाबा श्री बाळकृष्ण महाराजांकडे आले. सर्व सांगितल्यावर महाराजा म्हणाले, “सकाळ संध्याकाळ आरती उतरवा व ही गंधाची गोळी आजोबांच्या पायावरची आहे, तीन दिवस पाण्यातून तीन वेळा घ्या,” घरी आल्यावर वडिलांनी तसे केले. थोड्या वेळाने मी डोळे उघडले, आईला हाक मारली. मला मग आराम वाटू लागला. लवकरच मी पूर्ण बरा झालो. बाबांनी मला मठात नेले. श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या पायावर घातले. बाबा म्हणाले, “हा अभ्यास करीत नाही.” तेव्हा माझ्या मस्तकावर हात ठेवून महाराज म्हणाले, “माझ्या आजोबांचे भजन कर.” तेव्हापासून मला भजनाची गोडी लागली.

जेव्हा माहिमलाच श्री. पांडुरंग देसाई अण्णा यांच्या घरी आम्ही रहात होतो तेव्हाची गोष्ट. काही कामासाठी आई, मी व धाकटा भाऊ - खंडेराव असे गिरगावला गेलो. जाताना वडील म्हणाले, “परत येताना रात्र झाली तर मठात रहा!” गिरगावातून आम्ही परत आलो तेव्हा अंधार झाला. आम्ही तिघे मठात गेलो. श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या पायावर मस्तक ठेवून नमस्कार केला व तिथेच बाजूस बसून राहिलो. महाराज पूजेच्या खोलीत गेले व थोड्या वेळाने परत आले. त्यांनी विचारले, “तुम्ही इथे का बसलात? “ आई म्हणाली, “रात्र झाली. घरी कसे जाणार? म्हणू इथेच बसलो.” तेव्हा महाराज म्हणाले, “तुम्ही चालत जा. गाडीने जाऊ नका. मात्र एक करा. चालताना मागे पाहायचे नाही. मी आहेच.” आईने नमस्कार करून खंडेरावाला उचलून हातावर घेतले व माझा हात धरला. मागे न पाहता आम्ही अक्कलकोट स्वामी समर्थांचे नाव घेत चालू लागलो. रस्त्याला पुढे एक तळे होते. त्या तळ्याला सासू-सूनेचे तळे म्हणत. समोर भिंत होती. पुढून एक दारुड्या झिंगून झोकांड्या खात आला. आईजवळ तो येताच कोणीतरी जोराने त्याला लोटून दिले. तो समोरच्या भिंतीवर जाऊन आदळला. आम्ही मागे न पाहता पुढे चालत राहिलो. मागून खडावांचा आवाज ऐकू येत होता. आम्ही घरी पोहोचलो तर वडील रागावून म्हणाले, “तुम्हाला काय सांगितले होते?” घडलेला सर्व वृत्तांत आईने त्यांना सांगितला. वडील भारावून गेले. शनिवारी आम्ही मठात गेलो तेव्हा महाराजांनी विचारले, “त्या दिवशी काय घडले?” तेव्हा आम्ही सर्वांनी त्यांचे पाय धरले व हात जोडून उभे राहिलो.

एकदा भजन झाले, चहा झाला आणि भजनी मंडळी घरोघरी जायला निघाली तेव्हा सिताराम कोटकर अण्णा महाराजांना एकदम म्हणाले, “महाराज चहा पाहिजे!” रात्री २ ते २.३० ची वेळ होती. महाराजांनी यमुताईना चहा करावयास सांगितले. “दूध नाही” असे त्या म्हणाल्या तरी महाराजांनी सर्वांना सांगितले, “तुम्ही भजन करा. चहा देतो.” आणि थोड्या वेळाने यमुताईना सांगितले, “जा चहा कर.” प्रथम त्या महाराजांकडे पाहात राहिल्या. मग उठल्या, दूध नाही पुटपुटत गेल्या व त्यांनी स्टोव्हा पेटवून चहा ठेवला. चहा तयार झाला. नेहमीच्या सरावाप्रमाणे त्यांनी दुधाच्या भांड्याचे झाकण काढले तर आत दूध होते. भजन चालू असताना त्यांनी चहा आणला. भक्तमंडळींनी जयजयकार केला. चहा पिऊन आपआपल्या घरी गेले.

मुंबईत प्लेगचे उंदीर पडू लागले. लोक आपआपल्या गावी गेले. आम्ही कुठे जाणार? वडील महाराजांना म्हणाले, “आम्हाला गाव नाही.” तेव्हा महाराजांनी मठात येऊन राहायला सांगितले. मठाच्या पाठीमागे एक चाळ होती. तिथे महाराजांनी राहायला जागा दिली. मठात वडील सांज-सकाळ पूजा व आरती करीत. त्यावेळी मठात विशेष कोणी येत नसत. काही दिवसांनी आम्ही परत आमच्या जागेत गेलो. महाराजांच्या कृपाछत्राने प्लेगमधून आम्ही वाचलो.

वडिलांनी महाराजांना सांगितले, “माझा धाकटा मुलगा खंडेराव बोलत नाही.” तेव्हा महाराज म्हणाले, “त्याला तोंड देऊ.” थोड्याच दिवसांनी तो लाधाकुट गोपालकुट करू लागला. नाचू लागला. राधाकृष्ण गोपाळकृष्ण म्हणायची त्याने सुरुवात केली.

एके रात्री मठातले भजन संपले तरी मी झोपलेलाच होतो. मला उठविले तरी मी उठेना. म्हणून मग यमुताईना वडील म्हणाले, “देविदास झोपला आहे. झोपू द्या. आम्ही घरी जातो. तुम्ही लक्ष ठेवा. “सर्वजण निघून गेल्यावर थोड्यावेळाने मी जागा झालो. इकडे तिकडे पाहिले. कोणी दिसेना. तडक मी घरचा रस्ता धरला. किर्किर् अंधार होता. पुढे पुढे चालत असता माझ्या वर्गातला एक मुलगा आला व म्हणाला, “काय रे, तू एकटाच कुठे चाललास? चल, मी तुला घरी पोचवतो.” मी घरी आलो. दाराची कडी वाजवली. वडिलांनी दरवाजा उघडला. पहातात तर मी. त्यांना आश्चर्य वाटले. ते म्हणाले, “एकटाच

आलास?'' मी सांगितले, ''नाही. हा काय माझ्या वर्गातला मुलगा आला आहे ना !'' वडिलांनी विचारले, ''कुठे आहे?'' मी मागे वळून पाहिले तर कुणीच नव्हते. मी हबकलो. अर्थात् महाराजच मला पोचवण्यास आले होते.

आम्ही मठात गेलो होतो तेव्हा नेहमी येणारे एक भक्त म्हणाले, ''महाराज मला फेफरे येते. हैराण व्हायला होते. काय करावे?'' महाराज म्हणाले, ''बरे होईल. काही काळजी करू नये. आपण ते मला द्यावे.'' तेव्हापासून ते भक्त बरे झाले. पण महाराजांना ते फेफरे आले. त्यांनी ते दुखणे स्वतःवर घेतले. तेव्हापासून केव्हा केव्हा ते फेफरे येऊन पडत असत.

असेच एकदा नेहमी येणारे दुसरे भक्त आले. त्यांना देखील हेच दुखणे होते. तेव्हा श्री बाळकृष्ण महाराजांनी श्री बाबूमहाराजांना बोलावून घेतले व भक्ताचे दुखणे आपण घ्यावे असे सांगितले. श्री बाबूमहाराज हात जोडून उभे होते. ते भक्त बरे झाले व तेव्हापासून बाबूमहाराजांना फेफरे येण्यास सुरुवात झाली. पुढे काही दिवसांनी दोघांचेही दुखणे बरे झाले. माझ्या आई-वडिलांनी हे सांगितले.

नंतर आम्ही मुंबईला कांदेवाडीत राहायला गेलो. तेव्हा सुरतला जाण्याचा योग आला. मठात गेलो. दुसऱ्या दिवशी सर्व भक्तमंडळी श्री बाळकृष्ण महाराजांसह तापी नदीवर गेली. महाराज पाण्यात बसून आंघोळ करू लागले. सर्व लोक आपल्या मुलांना आंघोळी घालत होते. इतक्यात महाराजांनी ''ये पोरा ये'' अशी हाक मारली. जो तो एकमेकांकडे पाहू लागला. तेव्हा माझ्याकडे अंगुलीनिर्देश करून मला बोलवून घेतले. मला पाण्यात बसावयास सांगितले. मी वाकलो तेव्हा आपल्या मांडीवर बसवून मला स्नान घातले. नंतर मला वडिलांजवळ दिले. आम्ही टांग्यातून परतलो. मठात परत आल्यावर शेव, गाठ्याचा नाष्टा दिला. अजून त्याची चव जिभेवर आहे.

मी मराठी तिसरी किंवा चौथीमध्ये होतो तेव्हाची गोष्ट. श्री बाबूमहाराज आमच्याकडे कधी कधी भजनास येत. एकदा असे ते भजनास बसले पण त्यांचे लक्ष लागेना. भजन म्हणताना नेहमीप्रमाणे श्री बाळकृष्ण महाराज समोर उभे राहिले नाहीत. तेव्हा ते माझ्या आईला म्हणाले, ''मी जातो. काहीतरी घोटाला आहे.'' ते तडक निघाले ते दादरच्या मठात आले. विनवूनही थांबले नाहीत. वडील मठात गेले तेव्हा कळले की, श्री बाळकृष्ण महाराज अनंतात विलीन झाले. महाराज तेव्हा सुरतेला होते.

एकदा सिताराम कोटकर अण्णांनी महाराजांकडे पंचवीस कप चहा मागितला. भांड्यात अगदी थोडा चहा होता. महाराजांनी यमूताईस सांगितले, ''भांड्यांवर नेहमी झाकण ठेव.'' तिने चहाच्या भांड्यावर झाकण ठेवले. मग महाराजांनी कोटकर अण्णांना चहा द्यायला सांगितले. यमूताईंनी कोटकर अण्णांना पंचवीस कप चहा मोजून दिला. ते प्यायले. खुद्द यमूताईंनी हे सांगितले.

श्री. त्र्यंबक हरी धोत्रे -

सीताआत्यांना काही पिशाचबाधा असल्यामुळे नाशिककर शास्त्री यांच्याबरोबर मुंबईहून बरीच मंडळी सुरतेला बाळकृष्ण महाराजांकडे गेली. महाराज पूजा करीत होते. शास्त्री बिचकले, ''महाराज दर्शन देणार नाहीत का?'' त्यांना सुचवले ''स्तुती पदे गा'' त्याप्रमाणे शास्त्रींनी स्वरचित पदांनी स्तुती आरंभली. महाराज खूष झाले. मग वेळेचे भान राहिले नाही. ती श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची स्तुती होती. मध्येच कमलामातांनी चहा आणला. त्यात तीन कपात दूध नव्हते. चौथ्या कपात मात्र दूध होते. कारण विचारले असता कमलामाता म्हणाल्या, ''त्र्यंबक, सीता ही आपली मुले आहेत. पण शास्त्रीबुवा जावई असल्याने त्यांच्या कपात दूध घातले आहे.'' खरे म्हणजे घरात दूध नव्हते. महाराजांनी ओळखले. ते म्हणाले, ''शास्त्रीनांही आत आपल्यात घेऊ.'' आणि त्यांनी सर्व कपातील चहा सारखा केला व दिला. शास्त्रींचे संशय-निरसर केले. सीताआत्यांच्या पीडेचा नाश केला. दुकाने बंद होती तर अकरा नारळ आणून श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या तसबिरीला तोरण बांधले.

बाळकृष्ण महाराज झोपाळ्यावर बसले होते. डोक्याचा केस मागे पडला तो अण्णांनी उचलला. महाराजांची दृष्टी पुढे होती. पण अण्णांनी केस उचलल्याबरोबर महाराज म्हणाले, '' काही हरकत नाही. तोही तुम्ही ठेवा.'' अण्णांनी तो डबीत घालून पूजेत ठेवला.

अण्णांची गणेशउपासना. महाराजांनी अनेक गणपतीच्या मूर्ती दाखवल्या. परंतु त्यांना एकही पसंत पडली नाही. एके दिवशी एक भिक्षेकरी आला. 'माई भिक्षा' म्हणाला. गंगाकाकूंनी दार उघडले. भिक्षेकऱ्याच्या तळहातावर गणपतीची मूर्ती होती. अण्णा तिथेच उभे होते. त्यांना ती मूर्ती एकदम पसंत पडली. त्यांनी ती पळवली. महाराजांच्या खोलीत धूम ठोकली. त्या भिक्षेकऱ्यानेही पाठलाग केला. कमलामाता घरात नव्हत्या. महाराजांना प्रकार कळला. भिक्षेकऱ्यानेही तक्रार केली. महाराज

त्याला म्हणाले, “या घरातली तुला हवी ती वस्तू ने पण आता मूर्ती मागू नकोस.” मग त्याने घरातील एक कळशी नेली. महाराजांनी ती मूर्ती एकवीस दिवस स्वतःजवळ ठेवली. बीजमंत्रासह अण्णांना उपासना दिली.

श्री बाळकृष्ण महाराज मुंबईस असताना यमू आणि एक स्त्री त्यांची सेवा करीत. अण्णा एकदा त्यांच्या भेटीस गेले असताना आतील खोलीत महाराजांपुढे अनेक पदार्थांनी भरलेली ताटे दिसली. अण्णांच्या मनात संशय बळावला. झटकन महाराजांनी अण्णांच्या डोक्यावर टिचकी मारून विचारले, “काय चालले आहे?” अण्णांनी ओळखायचे ते ओळखले. त्यांची संशय-निवृत्ती झाली.

श्री. गोपाळ त्रिंबक दांडेकर -

सुरतेत एक गुजराथी ब्राम्हण आहेत. त्यांना श्री बाळकृष्ण महाराज म्हणतात. श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाची त्यांच्यावर पूर्ण कृपा आहे. हे संसारी असून संसारापासून अलिप्त आहेत. भक्तांच्या स्वप्नात जाऊन दर्शन देतात व दुसऱ्या दिवशी त्यांच्या दर्शनास गेले की सांगतात, “मी तुमच्याकडे आलो होतो.” माझ्या बायकोचा पाय सुजला होता. ऑपरेशन करण्याची वेळ आली होती. पायाने चालवत नसल्याने ती दर्शनास गेली नाही. आमच्या घरापासून त्यांचा मठ दीड मैल लांब आहे. मी दर्शनास एकटाच गेलो. त्यांनी विचारले, “आमची मुलगी का नाही आली?” मी म्हणालो, “पाय दुखत असल्याने ती आली नाही.” तेव्हा ते म्हणाले, “वेड्या, तिथे बसून का तो पाय बरा होणार आहे? तिला येथे घेऊन ये.” मी लागलीच घरी जाऊन गाडीतून तिला घेऊन आलो. खाली उतरताच त्यांनी आपला पाय त्या दुखत्या पायावर फिरवला आणि म्हणाले, “बच्चा, भिऊ नको. पाय लवकर बरा होईल.” चमत्कार असा की पाय पुष्कळच हलका झाला. दुःख नाहीसे झाले. परत घरी येताना गाडी मिळाली नाही. या नाक्यावर मिळेल, पुढच्या नाक्यावर मिळेल असे म्हणत हळूहळू चालत शेवटी घरी आलो. पायीच सूजही साफ गेली, दुःखही गेले.

एक परभू गृहस्थ पत्नीसह मुंबईहून सुरतेला आले होते. त्यांच्या पत्नीला रक्ताच्या गुळण्या होत होत्या. भय नाही असे सांगून श्री बाळकृष्ण महाराज बाहेर गेले. सायंकाळ पावेतो गुळण्यावर गुळण्या होऊन ती निश्चेष्ट पडली. मग महाराजांचा शोध करून त्यांना मठात घेऊन आले. त्यांनी पाहिले तर ही स्थिती. त्यांनी स्नान केले. देवघरातून तीर्थ व पादुका आणल्या. तिच्या अंगाला तीर्थ व पादुका लावताच ती एकदम उठून बसली. इलेक्ट्रीक करंटने जशी बाहुली नाचवतात तशी ही कृती झाली. त्या बाईला महाराजांनी विचारले, “तुला काय झाले होते?” तिने सांगितले, “मला शिपाई धरून नेत होते. तिथे महाराज आले, त्यांनी मला सोडवले.” अशा रितीने बाई जिवंत झाली. रोग काही नाही.

माझा एक दावा सुरत कोर्टात चालून हुकूमनामा मिळाला. तो बजावण्याकरिता रत्नागिरी जिल्ह्यातील दापोली कोर्टात पाठविला. प्रतिवादीस गोल्डन गॅंगसारखे लोक मिळून त्यांनी खोटा दस्तऐवज बनविला. मला हार खावी लागणार अशी चिन्हे दिसू लागली. दावा रू. १४५०/- चा होता. हे सर्व खाऊन माझ्यावर रू. १००/- चा नुकसानीचा दावा मांडणार होते. तीन चार वर्षे हे काम चालले. त्यांच्या धाकाने साक्षीदारही मिळेना. पुष्कळ त्रास व खर्च झाला. त्यामुळे मीही त्रासून गेलो. माझे ग्रहही अनिष्ट होते, असे एका ज्योतिष्यानेही सांगितले होते. अशा स्थितीत असता एके रात्री स्वप्नात श्री बाळकृष्ण महाराजांचे हाती श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थाची फारच मनोहर तसबीर पाहिली. त्यांच्या पायाखाली सफेद मोठ्या अक्षरांनी लिहिले होते. “तुझे आडेगावचे सर्व रूपये लवकरच मिळतील.” मौज ही की ज्या दिवशी स्वप्न पाहिले त्याच दिवशी आमच्या वकिलाचा कागद दापोलीहून निघाला. तो तिसऱ्या दिवशी येथे मिळाला. जी अक्षरे स्वप्नात पाहिली तीच अक्षरे कागदात होती. मी तेथे गेलो तो चमत्कार असा झाला की, हे लोक माझ्या पाया पडू लागले आणि म्हणाले, “आपले सर्व रूपये घ्या व आम्हास या संकटातून मुक्त करा.” संकट हे होते की खोटे काम उघडकीस येऊन फौजदारी होणार होती. कोर्टात हात जोडून लेखी माफी मागितली. मीही काम चालविले नाही. त्यामुळे ते सुटले. सर्व रूपये घेऊन आलो.

माझी बायको फार आजारी होती. खोकला, दमा, अशक्तता अशा संकटातून तिची जगण्याची आशा नव्हती. महाराजांचा दृष्टांत जागृतीत स्पष्ट झाला. मी श्री गुरूलीलामृताचा सप्ताह केला. तिला सप्ताहास बसविले. चमत्कार असा की पहिल्याच दिवशी दृष्टांत झाला, ती वाचेल. असे दृष्टांत वारंवार होऊन गुरूवारी श्री स्वामी समर्थ व एक गाय यांचे दर्शन झाले. त्याच दिवशी सप्ताह पुरा होताच ती निर्विघ्नपणे प्रसुत होऊन पुत्र झाला. दोघेही चांगल्या स्थितीत आहेत.

श्री बाळकृष्ण महाराजांच्या जीवनात अद्भुत प्रसंगांची रेलचेल आहे. त्यांचे श्रद्धेशिवाय निव्वळ बुद्धिवादी विवरण करणे अशक्यच. त्यातून महाराजांची परोपकारी वृत्ती, श्री स्वामी समर्थाची निस्सीम भक्ती, भक्तासाठी स्वतःच्या प्रार्थनेने श्री स्वामी समर्थांच्या मार्फत दुःखनिवारण, श्रीस्वामी समर्थांच्या उपासनेची, परंपरेची व संप्रदायाची वाढ यांचा अनुभव प्रत्ययास येतो. या संदर्भात धोत्रे बंधू यांच्या आत्ये-भगिनी सौ. लक्ष्मीबाई तथा बनुताई यांच्याकडून ऐकलेली प्रचिती उल्लेखनीय वाटते.

कारवारकडील एक श्रीमंत गृहस्थ प्रो. नगरकट्टी हाडांच्या कॅन्सरने आजारी होते. अनेक निष्णांत डॉक्टरांचे उपचार चालू होते. पण कुणापासूनही त्यांना गुण येईना. हे गृहस्थ मुंबईस औषधोपचारासाठी आले असताना कुणीतरी श्री बाळकृष्ण महाराजांचे नाव त्यांच्या कानी घातले. आपल्या दुर्धर रोगावर महाराजांची कृपा झाली तरच तरणोपाय आहे, या एकमेव भक्तिभावाने ते गृहस्थ दादर येथील मठात येऊन ठेपले. तिथे श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची भव्य आणि भावपूर्ण प्रतिमा त्यांनी पाहिली आणि त्या प्रतिमेसमोर समाधी धरून बसलेली श्री बाळकृष्ण महाराजांची अत्यंत धीरगंभीर, शांत, प्रेमळ, गौरकाय मूर्ती पाहून ते गृहस्थ एकटक दृष्टीने तटस्थ झाले. ध्यानधारणा आणि पूजा-अर्चा झाल्यावर महाराजांनी त्या गृहस्थांची आस्थापूर्वक विचारपूस केली. त्यावर त्या गृहस्थांनी आपणास जडलेला दुर्धर रोगाची कहाणी पुढे मांडली. सतत पू वाहणारा व्रण दाखविला आणि कळवळून विनविले, “महाराज, आता सोडवा या यातनेतून. मृत्यू पत्करून पण या दुःखयातना सहन होती नाहीत. हजारो रूपये खर्चून उपचार इलाज केले. परंतु रतीभरही गुण आला नाही. आपण आपल्या दैवी शक्तीने यातून मला मुक्त करा. आजन्म मी आपली भक्तिसेवा मनोभावे करीन.” हे ऐकून महाराज दयाळूपणे व वात्सल्यपणे म्हणाले, “बाबारे, मी कोण? माझी काय शक्ती? या आजोबांची कृपा झाली म्हणजे सर्व काही ठीक होईल. त्यांचे नामस्मरण नित्य करीत रहा. काही दिवस नियमाने इथे येत जा.”

ते गृहस्थ मग रोज मठात येत असत. पूजा-अर्चा आटोपल्यावर महाराज स्वतः त्यांची जखम स्वतःच्या हातांनी धुवून काढित व व्यवस्थित पुसून त्यावर स्वामींच्या पूजेचे गंध लावून वर निर्माल्य ठेवून ती जखम फडक्याने व्यवस्थित बांधीत. नंतर त्यांना तीर्थप्रसाद देऊन तासभर प्रार्थना करावयाय सांगत. अशा एक महिन्याच्या कार्यक्रमाने ते गृहस्थ एकदम खडखडीत व्याधीमुक्त झाले. जखमेच्या जागेवर साधा व्रणही राहिला नाही. ते गृहस्थ महाराजांचे निस्सिम भक्त बनले. त्यांनी एका उत्तम चित्रकाराकडून बाळकृष्ण महाराजांची भव्य प्रतिमा करून घेतली. सदोदीत त्या प्रतिमेची भक्तिभावाने पूजा करू लागले. मधून मधून सवड काढून मुंबईस महाराजांच्या दर्शनास ते येत आणि प्रत्येक भेटीत पूजा व अनुग्रह देण्याची विनंती करीत. पण श्री बाळकृष्ण महाराज त्यावर उत्तर देत, “श्री स्वामी समर्थ आजोबांचा हुकूम झाला म्हणजे देऊ.” पुढे वैशाख वद्य ११ शके १८४० रोजी बाळकृष्ण महाराज समाधिस्थ झाले. हे वृत्त या गृहस्थांना समजताच त्यांनी अनावर शोक केला. दादरच्या मठात एक महिना धरणे धरून बसले. ते महाराजांचे स्मरण करून म्हणत, “महाराज, तुम्ही मला देहरोगातून मुक्त केले पण भवरोगातून मुक्त करणाऱ्या आपल्या गुरुपादुका मला का नाही दिल्या?” अशी सतत तळमळ त्यांना लागून राहिली. शेवटी महाराजांकडून नाही तर नाही पण निदान गुरुपत्नी कमलामाता यांनी आपणास पादुका द्याव्या असा आग्रह धरला. त्यावर कमलामाता म्हणाल्या, “बाबारे, तो अधिकार माझा नाही. मी त्यांची सावली. तू त्यांची नित्यनेमाने प्रतिमापूजा करतोस, तेच व्रत कायम ठेव. पुढे एका गुरुपौर्णिमेला कमलामातांना आग्रहाची विनंती करून कारवारला घेऊन गेले. कमलामातांच्या त्या वास्तव्यात एक महान् आश्चर्य घडले. त्या गृहस्थांनी अत्यंत भक्तिभावाने पूजेची भव्य तयारी केली. शेकडो रुपयांची अत्तरे, गुलाब, मोगरा वगैरे सुवासिक, अनेक रंगीत फुले आणि मधुर फळफळावळ यांची यथास्थित जमवाजवम करून त्या पवित्र दिवशी बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रतिमेचे षोडशोपचारे पूजन केले. कमलामातांची यथासांग पाद्यपूजा केली. त्यांच्याकडे असलेल्या तातमहाराजांच्या पादुकांची पूजा केली. आणि अत्यंत भक्तिभावाने सदगदित अंतःकरणाने बाळकृष्ण महाराजांच्या प्रतिमेस हार चढवून त्यांनी प्रतिमेला मिठी मारली. त्यांचे अष्टभाव जागृत झाले. अत्यंत आर्ततेने त्यांनी प्रार्थना केली, “या दासाला आपला प्रसाद द्या. आपण माझी हाक ऐकली नाही. तर मी आजपासून अन्नग्रहण करणार नाही. देहत्यागही करीन.” अशा देहविकल स्थितीत त्यांनी प्रतिमाचरणावर मस्तक ठेविले. इतक्यात काय चमत्कार ! त्या प्रतिमेला घातलेल्या हारातून काचेवर खटखट असा ध्वनी आला. तो ऐकून त्यांनी हारावर हात फिरविला. तोच त्या गृहस्थांना दोन बाजूला दोन चांदीच्या पादुका हारात मिळाल्या. त्या पादुका त्यांनी अत्यानंदाने कमलामातांना दाखविल्या आणि म्हणाले, “माझ्या सदगुरूंनी दिलेल्या पादुकांची तुम्ही मला पूजा द्या आपला अधिकारही महाराजांइतका थोर आहे. या लेकराला नाही म्हणू नका.” त्यांनी कमलामातांचे चरण घट्ट धरले. अश्रूजलाने गुरुपत्नीची पाद्यपूजा केली. कमलामातांनाही त्यांच्या भक्तीची आणि महाराजांच्या दिव्यशक्तीची प्रचिती अनुभवून फार समाधान झाले. त्यांनी त्या गुरुपौर्णिमेला त्या गृहस्थांना पादुकांची पूजा सानुग्रह दिली.

ज्यांनी श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांना पाहिले होते, अशांच्याकडून श्री बाळकृष्ण महाराज नमस्कार स्वीकारात नसत. ते स्वतः अशांना नमस्कार करीत. मुळशी धरणाचे वेळी प्रसिद्धीस आलेले कंत्राटदार श्री. वाडेकर हे श्री स्वामी समर्थांचे दर्शन घेऊन आल्या होत्या. त्यांच्या घरात श्री स्वामी समर्थांची पूजाअर्चा, आरती अगदी नित्यनेमाने चाले. वाडेकर व धोत्रे नात्याने संबंधित असल्याने श्री बाळकृष्ण महाराज वाडेकरांकडेही जात असत. पण ते त्यांच्या घरी गेल्यावर ती. स्व. साळूआर्जांना नमस्कार करू देत नसत. उलट तेच त्यांना नमस्कार करीत. महाराज त्यांना म्हणत, “तुम्ही माझ्या गुरूंच्या गुरूंचे सदेह दर्शन घेतले, हे केवढे तुमचे थोर भाग्य.” पुढे ती. स्व. साळूआर्जांनी महाराजांकडे अनुग्रह मागितला, पण महाराज समाधिस्थ झाल्याने अनुग्रहांची सांगता राहून गेली. त्या रोज प्रतिमेपुढे उभे राहून प्रार्थना करीत, “मला का अनुग्रह दिला नाही? आपण देहरूपाने गेला तरी आपल्या मुक्त शरीराने आपली साऱ्या विश्वावर सत्ता आहे.” यानंतर दोन तीन वर्षांनी एके दिवशी ती. स्व. साळूआर्जा दोन प्रहरी झोपल्या असता महाराजांनी त्यांना जागे केले, “उठा आई, मी आलो आहे. घ्या अनुग्रह.” साळूआर्जा गडबडून उठल्या आणि म्हणाल्या, “अरे उठा, पाट मांडा, महाराज आले.” कुणाला महाराज तर दिसेनात व आर्जा तर सांगायच्या थांबेनात. त्यांनी स्वतःपाट मांडला. महाराज पाटावर बसले. हजारो गुलाबाच्या फुलांचा सुगंध घरभर दरवळला. ती. स्व. साळूआर्जांनी आवाज ऐकला ‘आई म्हणा, श्री स्वामी समर्थ जयजय स्वामी समर्थ महाराजांनी जपमंत्र दिला. ती. स्व. साळूआर्जा पायावर मस्तक ठेवण्यासाठी वाकल्या. पण महाराज अदृश्य झाले. तात्काळ हजारो गुलाबफुलांचा मंद सुगंध विरळला.

कै. विश्वंभर धोत्रे यांचे लग्न बाळकृष्ण महाराजांनी पसंत केलेल्या वधूशी झाले. यथासांग विधी त्यांच्याच हस्ते पार पडले. नंतर कन्यारत्ने पदरी आल्यामुळे महाराजांना ते म्हणाले, “महाराज, मी लग्नच करीत नव्हतो पण तुम्हीच हट्टाने माझे लग्न कले. अशा लागोपाठ मुलीच जन्मास आल्यास आमच्यासारख्या गरिबांनी त्यांची लग्नकार्ये कशी उरकावी?” वास्तविक अशा थोर सत्पुरुषाजवळ असा सवाल करणे जरा विचित्रच. परंतु धोत्रे घराण्याशी महाराजांचे संबंध घरोब्याचे असल्यामुळे घरातील कोणताही वादग्रस्त प्रश्न, अगदी नवराबायकोच्या भांडणापासून परमेश्वरी साक्षात्कारपर्यंत, त्यांच्यापाशी केव्हाही, कोठेही चर्चिला जाई आणि त्यांनीही याबद्दल हरकत घेतलेली नाही. उलट ते अत्यंत आस्थेवाईकपणे मार्गदर्शन करीत. धोत्र्यांच्या त्या उद्गाराने श्री बाळकृष्ण महाराजांना हसू आले. ते म्हणाले, “विश्वंभरा, चिंता करू नको. आजोबांपुढील श्रीफल घेऊन ते तुम्ही दोघांनी प्रसाद म्हणून भक्षण करा. यापुढे तुम्हाला होणारी सर्व संतती पुत्ररत्नेच होतील.” महाराजांचे आशिर्वाद सामर्थ्य एवढे दांडगे की, त्यापुढे त्यांना एका पाठोपाठ सहा मुलगे झाले. प्रस्तुत लेखक त्यांपैकीच एक. श्रीफल प्रसादाने झालेल्या मुलांना आयुष्यात काहीही कमी पडले नाही. एकत्र कुटुंबपद्धतीमुळे त्यांनी आपल्या मुलांकरिता वेगळे काही करून ठेवले नव्हते. ते अल्पायुषी म्हणजे वयाच्या चाळिसाव्या वर्षी वारले. मरतेसमयी त्यांनी आपल्या मुलांना उपदेश केला – ‘तुमचे चुलते कदाचित तुम्हाला दूर लोटतील, पण माझे सदगुरु बाळकृष्ण महाराज तुम्हाला कधीही दूर लोटणार नाहीत. तुमच्या प्रार्थनेने तुमच्या मदतीला ते नेहमी धावून येतील.’ प्रस्तुत लेखकाला या उक्तीचा पूर्ण अनुभव आहे.

श्री. विद्याधर धोत्रे यांच्या आत्याला पिशाच्चबाधा होती. ती सुस्वरूप असूनही या बाधेमुळे तिला विद्वान पण दरिद्री भिक्षुकाला द्यावी लागली. बाधेच्या या कटकटीमुळे तिचे यजमान तिला टाकून देण्यास प्रवृत्त झाले. शेवटी सुरतेस श्री बाळकृष्ण महाराजांकडे जाऊन पहावे असे ठरवून तिला तिकडे नेण्यात आले. आश्चर्य म्हणजे महाराजांनी तिच्या डोक्यावर हात ठेवताच पिशाच्चबाधा कायमची नाहीशी झाली. इतकेच नाही तर ज्ञान शक्तिपात करून महाराजांनी तिला ज्ञानयोगी व भक्तीयोगी केले. ती निरक्षर बाई सुंदर सुंदर काव्यरचना करू लागली. पती निर्धन होते तरी दशग्रंथी विद्वान होते. पण त्यांच्या मनात महाराजांबद्दल श्रद्धा नव्हती. प्रत्यक्ष निरक्षर पत्नीच जेव्हा सरस काव्यरचना करू लागली, तेव्हा त्यांचा ज्ञानवर्ग साफ उतरून गेला. तिथून पुढे ते बाळकृष्ण महाराजांचे एकनिष्ठ भक्त बनले. ते इतके एकनिष्ठ झाले की, सर्व कर्मकांड सोडून फक्त ‘स्वामी स्वामी’ असेच रात्रंदिन ध्यान करीत बसत. श्रावणीचे वेळीसुद्धा सर्व विधींना फाटा देऊन स्वामीनामाचा जप करून ते यज्ञोपवीत मंत्रून मगच धारण करीत. त्यांनी संस्कृत भाषेत श्री अक्कलकोट स्वामीसमर्थांचे पंचावन्न अध्यायांत चरित्र लिहून ठेविले आहे.

कै. डॉ. वि. म. भट हे एके काळी क्रांतीकारक म्हणून तुरुंगात गेले. तिथे त्यांना अध्यात्माची गोडी लागली. धोत्रे घराण्याशी संबंध आल्यावर त्यांच्याकडून ऐकलेल्या श्री तातमहाराज व श्री बाळकृष्ण महाराज यांच्या अध्यात्म चमत्कारांमुळे त्यांनी अधिक संशोधन सुरू केले. पुढे त्यांनी पुस्तक रूपाने लिहिलेल्या ‘योगसिध्दी आणि ईश्वरी चमत्कार’ या ग्रंथात या दोन ब्रम्हीभूत सत्पुरुषांबद्दल बरेचसे विवरण केले आहे. सुरुवातीस त्यांचा योगविद्येवर फार भर होता. पण पुढे स्वतःच्या हृदयविकाराच्या दुःखण्यात श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांच्या कृपेचा अद्भूत चमत्कारांचा व स्वप्नदर्शनांचा जो लाभ झाला,

त्यामुळे ते स्वामीसमर्थांच्या प्रेममय भक्तीत तल्लीन होऊन गेले. स्वामीकृपेनेच त्यांचा उपरोक्त ग्रंथ अंधरूणावर पडल्या पडल्या भावस्थितीत रचिला गेला.

कै. सीताआत्यांचे यजमान कै. वे. शा. सं. रंगनाथशास्त्री नाशिककर यांनी आपल्या मुलीचे लग्न ठरवून पत्रिका छापल्या. श्री. बाळकृष्ण महाराज हेच कुलदैवत. देवघरात त्यांची तसबीर होती. आत्याने तिथे निमंत्रण पत्रिका ठेवून तीन दिवस धरणे धरून महाराजांना सदैव लग्नास येण्याचा आग्रह धरला. तिसऱ्या दिवशी महाराजांनी दिव्य वाणीने सांगितले, “बेटी सीता, असा आग्रह तू धरू नको. आम्ही मुक्तात्मे. केव्हाही तुझ्या पाठीशीच आहो. आम्हास वाटेल त्या देहात प्रवेश करून साक्षात्कार देता येईल. पण तुझा आग्रह पुरा करणे नियतीला सोडून होईल.” तरीही तिने हट्ट सोडला नाही. तेव्हा महाराजांनी समजावून सांगितले, “मुलीचे लग्न तू आळंदीस कर. आम्ही तुला इंद्रायणी तीरी मध्यरात्री दर्शन देऊ.” महाराजांनी केलेल्या आज्ञेप्रमाणे लग्नासाठी आळंदी येथील श्री विष्णुमंदिर घेतले. दोन्ही वऱ्हाडे जमली. कमलामाता श्रींच्या पादुका घेऊन लग्नाला आल्या होत्या. बाळकृष्ण महाराजांच्या दर्शनांशिवाय तोंडात पाण्याचा थेंबही घ्यावयाचा नाही, या निश्चयाने पादुका व तसबीर यापुढे बसून आत्या आळवीत होती. सर्व वातावरण अत्यंत शांत व गंभीर झाले. रात्री एकचा समय झाला. त्यांनीच रचिलेली एक आरती म्हणण्यास सुरुवात केली आणि देहभान विसरून “जरी भेटले तो सद्गुरू माझा, शांती द्याया मम चित्ताला” हा चरण आत्या म्हणत असताच तिला श्री बाळकृष्ण महाराज इंद्रायणी तीरी भक्त पुंडलीकाचे देवळाशेजारी ध्यानमग्न स्थितीत दिसले. त्वरीत ती धावत नदीतीरी आली आणि तिने महाराजांच्या दर्शनाचा लाभ घेतला. दर्शन देऊन झाल्याबरोबर महाराजांनी इंद्रायणीत उडी टाकली. त्यावेळी आरतीला जमलेले सर्व लोक होते. त्यांनाही महाराजांचे पाठमोरे दर्शन घडले. इंद्रायणीकाठी जिथे बाळकृष्ण महाराज बसले होते तिथे तुळशी, गंधगोळ्या, फुले वगैरे पूजासाहित्य पाण्यावर तरंगत होते. प्रसाद म्हणून सर्वांनी त्यांतले थोडे थोडे उचलेले. त्यात मिळालेल्या दोन गंधगोळ्या प्रस्तुत लेखकाच्या पूजेत पानशेत पुरापर्यंत होत्या.

बाळकृष्ण महाराजांनी कुणा भक्ताकडून कधीही स्वतःची पाद्यपूजा करून घेतली नाही. तसे करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्यास ते श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांची पूजा करावयास सांगत. स्वतःला ते श्री अक्कलकोट स्वामी समर्थांचा चरणरज समजत. त्यांच्या या परमावधीच्या निरहंकारी वृत्तीने ते भक्तांना सदैव पूजनीय ठरले. प्रस्तुत लेखकाच्या चुलत्यांना लिहिलेल्या एका पत्रात महाराजांनी म्हटले आहे, “अरे बाळांनो, या कलंकीत देहावर तुम्ही एवढे प्रेम का करता? हा देह जळेल तेव्हा काय तुम्ही आक्रोश कराल? अरे आजोबांना भजा, त्यांची भक्तीभावाने पूजा करा. ते भवाब्धि पार करून नेणारे समर्थ आहेत. मी कोण, यत्किंचित् पामर सेवक!” केवढा हा विनय ! किती ही नम्रता ! दृढ गुरूभक्ती !

आजही प्रारब्धाच्या वणव्यात व प्रपंचाच्या आघातात घायाळ झालेला जीव जेव्हा व्याकुळतेने सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांना हाक देतो. त्या क्षणी ती माऊली दर्शन देऊन म्हणते, “बेटा, घबरावशी नाही. हुं तारापाशीच छूं.” केवढा दिलासा मिळतो. त्यांच्या बहुमोल वचनाचा आधार वाटतो.

श्री. गजेंद्र चंद्रसेन गोरक्षकर -

दादर मठात मी लहानपणापासून जात आहे. श्री बाबू महाराज व मातोश्री पद्मामाता मला पुत्रवत् वागवीत असत.

१९५१ च्या एप्रिलमध्ये मी बी. एस्सी. झालो. आर्थिक परिस्थितीमुळे पुढील शिक्षण अशक्य होते म्हणून नोकरीच्या शोधास लागलो. ६ महिने उलटले तरी नोकरी मिळण्याचे चिन्ह नव्हते. त्यामुळे जीव वेड्यासारखा झाला होता. शेवटी नोव्हेंबर १९५१ मध्ये कै. सुंदरराव नायक व श्री. प्रल्हाद विजयकर यांच्या ओळखीने हॉंगकाँग बँकेत नोकरीसाठी बोलावणे आले. सकाळी ९.३० वाजता बँकेत गेलो. माझे हस्ताक्षर पहाण्यात आले. नंतर मी व इतर तिघांना मेडिकलसाठी पाठविले. आम्ही चौघांना डॉक्टरांनी तपासले व मला स्क्रीनिंगसाठी प्रिन्सेस स्ट्रीट येथील महापालिकेच्या दवाखान्यात जाण्यास सांगितले. माझी प्रकृती किरकोळ असल्यामुळे मी फार घाबरून गेलो होतो. दवाखान्यात मी ११ च्या सुमारास गेलो असता डॉक्टरांनी दुपारी ३ च्या सुमारास येण्यास सांगितले. मनःस्थिती अस्वस्थ झाली होती. मध्ये वेळ असल्यामुळे मी दादरच्या मठात जाऊन दर्शन घेण्याचे ठरवले.

नेहमीप्रमाणे श्री स्वामी समर्थांचे व बाळकृष्ण महाराजांचे दर्शन होऊन प्रदक्षिणा केल्या व मठाच्या मागील बाजूस ओसरीवर श्री बाबू महाराज बसले होते, त्यांच्या पायावर डोके ठेवले. महाराजांनी पाठीवर थोपटले व सांगितले, “बेटा, घाबरू नकोस. तू परीक्षेत पास होशील.”

त्यानंतर मी स्क्रीनिंगसाठी गेलो. कोणतीही अडचण न येता मला नोकरी मिळाली.

नोकरी मिळाल्यावर श्री बाबू महाराजांनी सांगितले की, तुझी भरभराट होऊन उच्चपदास पोहोचशील. त्याप्रमाणे मला आजपर्यंत अनुभव आला असून पुढेही येईल, अशी खात्री आहे.

श्री राजाभाऊ धोत्रे (बोरीवली) -

आमच्या आत्याचे यजमान श्री. रंगनाथ शास्त्री वैद्य हे महाराजांच्या शिष्य परिवारातील एक सदशिष्य. त्यांची आर्थिक परिस्थिती अतिशय नाजूक होती. एकदा ते पुण्याहून मुंबईला दादरच्या मठात आले असता एके सकाळी श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांनी त्यांना नारळ आणावयास सांगितला. त्यावेळी नारळाची किंमत साधारण एक आणा इतकी असे परंतु तेवढे सुद्धा पैसे त्यांच्याजवळ (शास्त्रीबुवांजवळ) नसल्याकारणाने ते तसेच उभे राहिले. महाराज त्यांना नारळ आणावयास सांगून स्नान करण्याकरीता गेले. श्री शास्त्रीबुवांनी महाराजांना स्नानाकरिता लागणाऱ्या धोतराच्या निन्या काढून दिल्या. तसेच स्नाने झाल्यानंतर नेसावयास लागणाऱ्या सोवळ्याच्या निन्या काढून दिल्या. तरीसुद्धा पुरेसे पैसे नसल्याने नारळ कसा आणावया हा विचार करीत असता महाराज ओले वस्त्र सोडून धुपट सोवळं नेसून बाहेर आले व एकाकी शास्त्रीबुवांना म्हणाले, “अरे कसला विचार करतोस? त्या ओल्या वस्त्रात पैसे आहेत ते घे व नारळ घेऊन ये.” तेव्हा त्या ओल्या वस्त्रात शास्त्रीबुवांना पाच राणी छाप नाणी मिळाली. त्यातून एक आणा नारळाला खर्च झाला व उरलेली चार नाणी महाराजांनी शास्त्रीबुवांना प्रसाद म्हणून ठेवण्यास सांगितली. आता मात्र शास्त्रीबुवा खर्च विचारात पडले. कारण ओल्या वस्त्राच्या व धुपट सोवळ्याच्या निन्या त्यांनी स्वतः महाराजांना काढून दिल्या होत्या मग त्यात पैसे आले कसे? एवढ्यात त्यांच्या कानावर गुजराथीत महाराजांचे शब्द आले की, जास्त विचार करू नकोस. चार नाणी तुला प्रसाद म्हणून ठेव.

श्री रंगनाथ शास्त्री वैद्य -

श्री रंगनाथ शास्त्री वैद्य यांच्या पत्नी सौ. सिताबाईना पिशाच्चबाधा (सवतीचे लागेर) झाली होती म्हणून त्यांनी सौ. सिताबाईना श्री. सदाशिव धोत्र्याकडे माहेरी पाठविले. आपल्याच घरातील माहेरवाशिणीची अशी ही अवस्था पाहून त्यांनी सौ. सिताबाईना श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांकडे सुरत मुक्कामी पाठविले. स्वतः महाराज व सौ. कमलाआई सौ. सिताबाईना आपल्या मुलीसारखे जपत होते. महाराजांना पुजेसाठी चंदन भरपूर लागे त्यामुळे ते सौ. सिताबाईना चंदन उगाळण्यास सांगत.

एके दिवशी श्री. शास्त्रीबुवा आपल्या पत्नीच्या तब्येतीची चौकशी करण्याकरिता श्री सदाशिवरावांकडे गेले असता त्यांना असे समजले की आपली पत्नी सुरत मुक्कामी श्री. धोत्रे कुटुंबाचे सद्गुरू श्री. बाळकृष्ण महाराज यांच्याकडे आहे. श्री. शास्त्रीबुवांचा असल्या गोष्टींवर विश्वास नसल्याने ते सदाशिवरावांना म्हणाले, “तुम्ही सुद्धा बुवाजींच्या नादी लागला आहात काय?” हे ऐकून श्री. सदाशिवराव शास्त्रीबुवांना म्हणाले की आपण सुरतला जाऊन महाराजांची भेट घेऊन महाराज काय म्हणतात ते पाहू. असे म्हणून सर्व मंडळी सुरतला महाराजांच्या भेटीस्तव आली. ह्या सर्व मंडळींना पाहून महाराज शास्त्रीबुवांना उद्देशून म्हणाले, “सिताच्या नोकरालासुद्धा बरोबर आणले आहे का?” इतक्यात सौ. कमलाआई म्हणाल्या, “अहो, हे तर आपले जावईबापू आहेत.” त्यावर महाराज म्हणाले, “तू म्हणतेस म्हणून मी यांना जावईबापू म्हणतो, सर्व मंडळींना बसावयाची आज्ञा करून महाराजांनी विचारले, कशाकरिता येणे झाले? भेटीचे कारण समजातच शास्त्रीबुवांना महाराज म्हणाले, “आमच्या मुलीला व्यवस्थित सांभाळणार आहात काय? नाहीत आमची मुलगी आम्हाला काही जड झालेली नाही. पुन्हा अशा पद्धतीने माहेरी धाडल्यास याद राखा! त्यावर सौ. सिताबाईना झालेल्या पिशाच्चबाधेबाबत विषय निघाला असता महाराज म्हणाले, “तिला काहीही झालेले नाही, किंवा कोणत्याही पध्दतीची गरज नाही. अशा तऱ्हेने सौ. सिताबाईची

पिशाचबाधेतून कायमची मुक्तता केली व आनंदाने तिची सासरी पाठवणूक केली. पुढे त्यांना महाराजांच्या आर्शिवादाने दोन मुली व एक मुलगा झाला.

अशी ही सद्गुरू कृपा ।

श्री. किसनराव होमकर (सांगली) -

दादरच्या मठात उत्सव झाला की दुसऱ्यादिवशी सुरतेला पालखी काढण्यासाठी सद्गुरू बाळकृष्ण महाराज ज्याप्रमाणे जात त्याचप्रमाणे श्री सद्गुरू बाबू महाराज पालखी काढण्याकरीता श्री दत्तजयंती व श्री स्वामी पुण्यतिथीच्या दुसऱ्या दिवशी सुरतेस जात. त्यांना सोबत म्हणून विश्वासाने ती जबाबदारी माझ्यावर सोपविली जाई. मी मुंबईत नसलो तर टपालाने मला बोलावून घेत.

श्री सद्गुरू बाबू महाराज बाहेर जावयास निघत तेव्हा ते धोतर नेसत, पायात मोजे व बुट, हातात काठी व डोक्यावर चॉकलेटी रंगाची टोपी असा पेहराव करून बहुधा महाराज कबुतरखान्याजवळील जैन मंदिराजवळ एका माडीवर आणावयास जात व भारी किंमतीची पुजेसाठी घेवून येत. येताना नित्याच्या वापराकरिता लागणाऱ्या तंबाकू, काडीपेटी यासारख्या गोष्टी घेवून येत. स्वरेदी करताना किंवा चालताना कनवटीचे पैसे वगैरे पडले तर त्यांना त्याचे भान नसे. ते आपल्याच ब्रम्हानंदी तल्लीन असत.

मठात गुरुवारी व शनिवारी नित्य नेमाने भजन चाले ही परंपरा श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांपासून सुरु होती. त्यामुळे श्री सद्गुरू बाबू महाराज मला नेहमी सांगत की गुरुवार व शनिवार मठ सोडून राहू नका. कारण गुरुवार हा गुरुसेवेचा वार म्हणून व शनिवार हा पूर्वीपासून मठात सेवेचा दिवस म्हणून कोणत्याही स्थितीत हे दोन दिवस मठ सोडून राहू नये अशी त्यांची आज्ञा असे.

१९४५ च्या सुमारास कापडावर बंदी आली, तेव्हा आम्ही लेस विकू लागलो. मजजवळ इतर ४ फेरीवाले विक्रेते कामास होते. आम्ही उडपीकडे विक्री करित असे. मी माल आणावयास मुंबईत आलो होतो. माल घेवून लवकर निघण्याची तयारी करीत होतो. तो दिवस गुरुवार / शनिवार असावा कारण त्या दिवशी भजन होते. मी निघण्याच्या सुमारास महाराजांच्या समीप गेलो व नमस्कार करून जाण्याची परवानगी विचारली. तर महाराजांनी चक्क नकार दिला. मी गोंधळून गेलो कारण मला जायची घाई होती. इतर चार विक्रेत्यांची रोजी-रोटी आपल्यावर अवलंबून होती आणि महाराज तर नाही म्हणताहेत. माझी द्विधा मनःस्थिती झाली. सर्व परिस्थिती पद्माआक्कांना (पद्मामाता) सांगितली. त्यावर त्या म्हणाल्या, मी सांगते त्यांना, तू जा ! आणि त्यांच्या परवानगीने मी जाण्यास निघालो, परंतु माझ्याकडून गुरुआज्ञेचा नकळत अवमान होत होता. त्याचा परिणाम, मी पुणे मार्गाकडे जाण्याऐवजी नाशिकला पोहोचलो. शिवात पैसे नव्हते. तेव्हाच माझ्या मनाला लागले की, आपल्याकडून चूक झाली.

पुन्हा एकदा असाच सेवेच्या वारांना मी बाहेर पडलो तेव्हा माझ्याकडून माल घेणाऱ्या फेरीवाल्यांच्या हिशोबाच्या वह्या हरवल्या. ह्यावरून एक गोष्ट आपल्या लक्षात येईल की, या दोन वारांना व मठातील भजनाला अतिशय महत्व आहे.

१९५२ सालची गोष्ट, सकाळी ७-८ च्या सुमारास मी श्री सद्गुरू बाबू महाराजांना घेऊन सुरतेला निघालो. ११-१२ च्या सुमारास आम्ही सुरतेस पोहचत असू. मठात गेल्यावर महाराज माडीवर जाऊन झोपाळ्यावर सर्व उत्तरिथ काढून पाईपचे झुरके मारत बसत तेव्हा मी समोर बसून राही. संध्याकाळी पालखी निघत असे. पालखीत श्री स्वामी समर्थांच्या पादुका व श्री सद्गुरू बाळकृष्ण महाराजांच्या पादुका असत व मागे घोडागाडीत महाराज बसत. पालखीतील पादुका तापीनदीवर समुद्रस्नानास जात असत व सुरतेतील मठात परत येत असत.

जेव्हा सुरतहून परत आलो तेव्हा दादर स्टेशनबाहेर आल्यावर महाराज हात जोडून म्हणाले, “ह्याच्यापुढे तुला त्रास देणार नाही.” ह्याच्यापुढे तुला त्रास देणार नाही.” मीही या वाक्याने कष्टी झालो. परंतु त्याचा अर्थ त्यांनी देह ठेवल्यावर मला समजला.

असाच एकदा मी माझ्या परिस्थिती कारणास्तव व्यथित झालो होतो. आणि आरतीला झांज वाजविताना माझे डोळे भरून आले तेव्हा माझ्या गुरुमाऊलीचे माझ्याकडे लक्ष गेले व त्यांनी मला आपल्या कवेत घेऊन कवटाळले व म्हणाले, “घाबरू नकोस, मी सागर भरून राहिलो आहे.” महाराज नेहमी मला सांगत, “लबाड धंदा करू नकोस, सच्चाईने वाग तुला काही काम पडणार नाही.” त्याचा प्रत्यय आज येत आहे.

रामधट हा महाराजांकडे नेहमी येणाऱ्यापैकी एक. त्याला महाराजांनी काही सांगितले की तो तत्परतेने करीत असे. महाराजांच्या हातातील एक-तारी त्यांनीच आपून दिली होती.

जेव्हा महाराजांनी देह ठेवला तेव्हा त्याला आभाळ फाटल्यासारखे झाले व त्याचे मानसिक संतुलन गेले व त्यातच त्याचा अंत झाला.

एकदा मठात पद्मामातेला मठासाठी १०० रु. नड आली ती पूर्ण करण्यासाठी परतीच्या बोलीवर एका इसमाकडून १०० रु. घेतले गेले व परतीच्या वेळेला देण्यास पैसे नव्हते. त्या सार्यांकाळी पद्मामाता त्या विवंचनेत होत्या. तेव्हा टिळक पुलाखाली एक सुतिकागृह आहे तेथील डॉ. धुरंधर पति/पत्नी प्रत्येक बाळंतपणाच्या केसमागे १ आणा मठात देण्याकरीता बाजूला ठेवत. अश्याप्रकारे जमलेले पैसे त्यादिवशी ह्या डॉ. पति/पत्नीने मठात आपून ठेवले. ते बरोबर १०० रु. होते.

मातोश्री श्री सुशिला ह. किर्तने यांची द्वितीय कन्या -

श्री स्वामी समर्थाविषयी जेव्हा मला काही कळत नव्हते तेव्हा सर्व मंडळी मठात जातात म्हणून मी जात असे. पण श्री. बाबू महाराजांनी मला माझी श्रद्धा आहे हे जाणून त्याची प्रचिती दिली.

श्री बाबू महाराज नेहमी गूढ बोलत. पुढे होणाऱ्या घटनांनी आधी सुचना देत पण ती त्यांच्या गूढ भाषेतच आपल्याला विचार करून त्याचा अर्थ लावावा लागायचा. ते नेहमी 'आपली नोक जाऊन देऊ नकोस' हे वाक्य म्हणायचे. अर्थातच त्याचा अर्थ दोन दिवसांनी कळला. मला गणिताच्या पेपरमध्ये मार्क कमी मिळाले. म्हणजे जवळ-जवळ नापास होताना बचावले. तसेच त्यांच्याच आशिर्वादाने मी १९५४ साली अनेक अडचणी येऊन सुद्धा एस. एस. सी. पहिल्याच प्रयत्नात पास झाले. पण त्या आनंदाच्या क्षणी प्रत्यक्ष श्री बाबू महाराज नव्हते.

आमच्या घरी त्यांच्या आवडीची काही वस्तू आणली की ते अंतर्ज्ञानाने बरोबर विचारीत. एकदा मठात गेल्यावर त्यांनी मला विचारले की, अंजीर खाताना मला विसरलीस आणि आश्चर्याची गोष्ट अशी की मी घरून नुकतीच ओली अंजीरे खाऊन आले होते. त्यानंतर केव्हाही अंजीर आणली की मला आई आठवणीने ती मठात न्यायला सांगावयाची.

कधी कधी ते रागा-रागाने येरझाऱ्या घालत स्वतःशीच काहीतरी बोलत असत. त्याचा अर्थ लावणे अतिशय कठीण असे. त्यावेळी त्यांच्याशी काही बोलण्याची अथवा त्यांना काही विचारण्याची सोय नसे. शेवटी ते बरेच वेळा त्यांच्या मनगटावरील घड्याळाकडे बोट दाखवून म्हणत, 'टाईम काय झाले माहीत आहे? पण त्या वाक्याचा अर्थ त्यांचा अंतःकाळ जवळ आला होता असा आहे. हे त्यांना देवाज्ञा झाल्यावर लक्षांत आले.

त्यांचे असे अनुभव साध्या साध्या गोष्टीत येत असत. त्यांची स्मृति कायम राहिल.

श्री स्वामी नामाचा धावा केल्यास आपल्या साहाय्याला स्वामी सतत उभे आहेत. याची प्रचिती येत. असाच मला आलेला एक अनुभव - माझ्या लग्नाला १०/१२ वर्षे झाली तरीही अपत्य प्राप्तीचे भाग्य आमच्या नशीबी नव्हते. माझे लग्न १९५४ साली झाले आणि १९६८ साली मला अक्कलकोट येथे जाण्याचा योग आला. तेथे गेल्यावर श्री स्वामी समर्थांना मी एकच प्रार्थना केली की, निदान आपल्या ब्रिदासाठी तरी मला तारणे आपल्या हातात आहे. कारण समाजात वावरताना मला फार वाईट अनुभव आले होते. शेवटी स्वामीकृपेमुळे मला लग्नानंतर १५ वर्षांनी १९६९ साली कन्यारत्न प्राप्त झाले आणि त्यानंतर दुसरी कन्या झाली. अशा तऱ्हेने मला पुन्हा समाजात वावरायला श्री स्वामी समर्थांनी मोकळीक करून दिली.

जर कोणी मनोभावे श्रद्धा ठेवली तर त्या भक्ताला जरूर त्याचे चांगले फळ मिळते.

महाराजांचे एक शिष्य वे. शा. सं. कै. रंगनाथशास्त्री नाशिककर यांनी 'सांप्रदायिक परंपरेतील नित्यक्रम' या पुस्तकात श्री बाळकृष्ण महाराजांची अध्यात्मिक कामगिरी व समाधिकाल याबद्दल पुढील पदे उल्लेखिलेली आहेत.

थोडक्यात त्यांची कामगिरी

वृत्त खगधरा

बाल्यी विद्या शिकोनी, निज गुरूवचने पुत्र होतांच सोडी ।
संसारते, करि जो यतिवर गुरूची भक्ती, सामर्थ्य जोडी ।
आज्ञा होताच नाशी विविध जनमनस्ताप, सेवेस लावी ।
स्वामीच्या भक्त वृंदा, मधुर निजवचे बोधूनी प्रेम दावी ॥

त्या महापुरुषाचा समाधिकाल

वृत्त-इंद्रवज्रा

वैशाख एकादशी कृष्ण पक्षी ।
वारी बुधाच्या गुरु तो अलक्षी ॥
शून्याब्धि नागेन्दु शर्की अम्हाते ।
सोडोनि गेला प्रभुच्या पदाते ॥

जय जय गुरु महाराज गुरु । जय जय बाळकृष्ण सदगुरु ॥